מסורת אליהו

הנהגות ועובדות, מאמרים ופנינים

רובם חדשים שטרם נדפסו

ממרן המשגיח הגאון הצדיק

רבינו **אליהו לופיאן** זצוקללה"ה

שנשמעו מפי תלמידו המובהק אאמו"ר

הגאון הגדול רבי **אליעזר הלוי דינר** שליט"א

גאב"ד "עדת ישראל"

נכתב ונערך בס"ד ע"י

רפאל זאב הלוי דינר

יו"ל לרגל נישואי בתי הכלה שתחי'

עב"ג החתן המופלג בתורה ויר"ש

הרב אברהם הוכברגר שליט"א

ג' ניסן תשפ"ד

מסורת אליהו

הנהגות ר' אל'ה

על סדר השו"ע

עובדות, מאמרים ופנינים

©

כל הזכויות שמורות

היות והושקע בספר זה הון רב ויגיעה רבה, לכן על פי דין תורה (ולהבדיל ע"פ הזכויות הבינלאומיות) אסור בכל תוקף להדפיס לצלם או להעתיק בלי רשות המחבר

הכתובת לכל עניני הספר:

רפאל זאב הלוי דינר

רחוב מתתיהו 24

בני ברק, ארץ ישראל

פל. 0504-177-177

טל. 03-5746981

Ma0504177177@gmail.com

כריכה ושערים • חותם • 077-3088172

הקלדה • צ. א. 054-8452544

עימוד • ר. ש. 053-3142228

נר זכרון

לעילוי נשמות

רבי **יואל יעקב לופיאן** זצ"ל

בן מרן רבינו **אליהו לופיאן** זצוקללה"ה

נלב"ע ג' תמוז תש"נ

ורעיתו מרת **מרים** ע"ה

בת רבי שמואל שלמה זצ"ל

נלב"ע מוצאי שמחת תורה כ"ד תשרי תשפ"א

ת.נ.צ.ב.ה

הונצח ע"י בני משפחתם

זכות זקנם מרן רבינו זצוקללה"ה
תעמוד להם שיזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה
ולרוות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם
וימלא ד' כל משאלות ליבם לטובה עמו"ש

נר זכרון

לנשמות אבות משפחות החתן והכלה

רבי **יצחק הוכברגר** זצ"ל
נלב"ע ערב סוכות תשס"ב

רבי **יעקב שלמה הרשלר** זצ"ל
נלב"ע כ"א סיון תשס"א

רבי **אברהם יוזעף** זצ"ל
נלב"ע כ"ב אדר ב' תשנ"א

רבי **ישראל יצחק אונגרישר** זצ"ל
נלב"ע י"א אלול תשס"ב

מרן רבי **יוסף צבי הלוי דינר** זצוק"ל
ראב"ד לונדון
נלב"ע ערב פסח תשס"ז

רבי **בנימין וואלף** זצ"ל מלונדון
נלב"ע בשבת קודש ג' ניסן תשמ"ט

רבי **זאב לנג** זצ"ל
נלב"ע בשבת קודש ז"ך שבט תשנ"ו

רבי **יוסף כאהן** זצ"ל
נלב"ע י"ב אדר א' תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

מורי חמי

יחיד ומיוחד ביראתו וישרותו

גדל על ברכי רבו הגדול מרן הגר"י אברמסקי זצוק"ל

והעביר מורשתו והנהגותיו לדורות הבאים

הג"ר **שלמה מרדכי לנג** זצ"ל

נלב"ע ג' אלול תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

Rabbi Eliezer Dunner
Rav Adass Yisroel Congregation E.Y.
& Maayenei Hayeshua Synagogue B.B.
5 Tzanz St. Bney Brak

אליעזר הלוי דינר
רב דק"ק "עדת ישראל" בארה"ק
ורב ביהכ"נ בית הרפואה "מעיני הישועה"
רח' צאנז 5 בני ברק

בס"ד, יום ג' לסדר "והיה לך ולבניך אתך לחק עולם", כ"ג לחודש אדר ב' תשפ"ד

יראתי בפצותי שיח בשבח המגיע לכתבים, ה"ה החיבור "מסורת אליהו", פרי מעשה ידיו להתפאר של בני יקירי הגאון רבי רפאל זאב שליט"א ראש מכון מסורת אשכנז, אשר טרח ויגע וקיבץ והעלה על הכתב את הדברים ששמע ממני במשך השנים, ממה שראיתי ושמעתי ממורי ורבי הגדול, מרן רבינו הקדוש והטהור רבי אליהו לאפיאן זיע"א.

מי יתנני כירחי קדם, השנים המאירות בהם זכיתי בזכות אבות לישב בצילו ולהתחמם לאורו הגדול של מורי ורבי רבי אל'ה זיע"א, לשמוע אמרי פיו אמרות טהורות, ולחזות הליכות מלכי בקודש, בבחינת כזה ראה וקדש, וראינו בעינינו דמות מלאך ממש, אשר כל הנהגותיו ותנועותיו, דיבוריו ומחשבותיו, כולם קודש קדשים לד', סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. אשרי עין ראתה ואוזן ששמעה, זר לא יבין את זאת.

ותבענה שפתי תהילה לקל, שנתן בליבו של בני שליט"א חכמה ותבונה להעלות על הכתב את כל הדברים, ומכיר אני בו שהוא גברא דווקנא, המדקדק להעביר ולהעתיק השמועה באופן שלם ומדוייק, וכבר איתמחי גברא בספריו ובחיבוריו הנפלאים "מנהגי מהרי"צ הלוי". וגם אני עברתי כעת על כל מה שכתב, וממש דמות דיוקנו של רבינו עומדת לפנינו ע"י חיבור זה, והכל מדוייק היטב. ואולם זאת אבקש, שלא לפסוק הלכה למעשה מן הדברים, כי קשה לסמוך ע"פ "מעשה רב", ומי יהין לחשוב שעמד בסוד קדושים להבין מעשיו של רבינו זיע"א.

ואשרי חלקו וזכותו, שהרי עיקר התכלית בהוצאת הדברים לאור עולם, הוא כדי שיביא לידי חיזוק והתעלות בעבודת ד' ובתורה ויראת שמים, שהרבה גופי תורה וארחות חיים אפשר ללמוד ולדלות מהנהגותיהם של גדולי ישראל, ע"י התבוננות בדרכיהם, ומתוך תשוקה וחפץ לדבוק במעשיהם הטובים, וכמאמר הכתוב "צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים".

ואברך מעומקא דליבא את בני יקירי שליט"א, שחפץ ד' בידו יצליח, וזכותיה דרבינו מורי ורבי ר' אל'ה זיע"א תעמוד לו שיזכה להמשיך לזכות את ישראל בחיבוריו המצויינים להגדיל תורה ולהאדירה, ויראה רוב ברכה בעמלו, ובכל אשר יפנה יצליח בבריות גופא ונהורא מעליא, ויחד עם רעייתו הצדקנית תליט"א העומדת לימינו יזכו לראות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם, ובפרט לרגל בנין הבית החדש בנישואי בתם נכדתי הכלה היקרה שתחי' עב"ג החתן החשוב והמצויין שליט"א, יזכו שיעלה הזיווג יפה ויראו דורות ישרים ומבורכים בשמחה ונחת כל הימים אכי"ר. ונזכה לראות בהרמת קרן התורה והיראה, עד שיבוא אליה"ו ויקויים דברי הנביא "ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים", בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

הכו"ח בלב הומה לזכרו
ובצמאון לתורתו ומשנתו

אליעזר הלוי דינר

RABBI ELIEZER DUNNER BNEY-BRAK

ישיבת „כנסת חזקיהו"

ע"ש הגאון מרן חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל אב"ד דקריניק (פולניה)

YESHIVATH "KNESSET HEZEKIAH"

FOUNDED TO PERPETUATE THE MEMORY OF HAGAON MARAN HEZEKIAH JOSEPH MISHKOVSKY RABBI OF KRINIK (POLAND)

RABBINICAL SEMINARY AND HOSTEL FOR NEW IMMIGRANTS

KFAR HASSIDIM ISRAEL

KFAR HASSIDIM
P.O.B. 7
Israel

כפר חסידים
ת. ד. 7
ישראל

Tel. 38 טלפון

בית מדרש
גבוה לתלמוד
בית ומעון
לשבי גולה
כפר חסידים
ישראל

ב"ה ר"ח אדר תשכ"ג

כבוד ידידי הדגול
הרה"ג מוהר"ר יוסף צבי דינר שליט"א
לונדון

אחד"ש כת"ר בכל הכבוד !

כפי ששמעתי רוצה כת"ר שבנו היקר והמופלג בתורה וירא"ש כמר אליעזר שיחי' יחזור הביתה, ואני מבין שחוץ ממה שההורים מעונינים שיהי' קרוב אליהם, חושב כת"ר שאליעזר יכול גם באנגלי' להתמיד בלמודו ולעלות בקודש כמו בארצנו הק', ועתידו מובטח לו כאלו דוקא באנגלי'.

לפי הבנתי, הצלחתו האמתית של אליעזר היתה דוקא בארץ ישראל, וגם להבא בע"ה נראה הצלחתו ועתידו בארץ הקודש, וכבר הקדימו חז"ל באמרם אין תורה כתורת ארץ ישראל, וחוץ מזה יש לי עוד טעמים ונמוקים למה שדעתי שעל אליעזר להמשיך בתלמודו כאן, אך אינני יכול למסור את זה בכתב אלא בע"פ.

והיות ועד כמה שידוע לי כת"ר עדיין לא ביקר אף פעם בארצנו הק', ולפי תורת הקבלה חייב כל יהודי לבקר בארץ הקודש לפני הגאולה, וזה זמנינו בע"ה, לזאת מציע אני שכת"ר יבקר בארץ ישראל בזמן המוקדם האפשרי לפסח או לשבועות, ובהזדמנות שיהי' כאן נוכל בע"ה לשוחח בע"פ על כל הפרטים השייכים לבנו היקר, ועד אז אני ממליץ בכל לבי שאליעזר ישאר בארץ.

אגב מחובתי לציין חוץ שמחה רבה, שאליעזר יחי' הוא גדול בתורה וירא"ש, שוקד על למודו בהתמדה נפלאה, ורואה אני כבר בחזוני את עתידו בע"ה כאחד מהגדולים ממש, ואשרי חלקו שזכה לכך.

בברכת התורה ובצפי' לישועת ד',

אלי' לאפיאן

הרב אלי' לאפיאן

מכתב נדיר בפרסום ראשון

ממרן המשגיח רבי אליהו לופיאן זצוק"ל
לאאזמו"ר מרן מהרי"צ הלוי דינר זצוק"ל

"ולפי תורת הקבלה חייב כל יהודי לבקר בארץ הקודש לפני הגאולה"

(וכן על הקשר העמוק בין מרן המשגיח זי"ע לאאמו"ר שליט"א)

ב"ה, ר"ח אדר תשכ"ג

כבוד ידידי הדגול
הרה"ג מוהר"ר יוסף צבי דינר שליט"א
לונדון

אחד"ש כת"ר בכל הכבוד !

כפי ששמעתי רוצה כת"ר שבנו היקר והמופלג בתורה ויר"ש כמר אליעזר שיחי' יחזור הביתה, ואני מבין שחוץ ממה שההורים מעונינים שיהי' קרוב אליהם, חושב כת"ר שאליעזר יכול גם באנגלי' להתמיד בלמודו ולעלות בקודש כמו בארצנו הק', ועתידו מובטח לו כאלו דוקא באנגלי'.

לפי הבנתי, הצלחתו האמתית של אליעזר היתה דוקא בארץ ישראל, וגם להבא בע"ה נראה הצלחתו ועתידו בארץ הקודש, וכבר הקדימו חז"ל באמרם אין תורה כתורת ארץ ישראל, וחוץ מזה יש לי עוד טעמים ונמוקים למה שדעתי שעל אליעזר להמשיך בתלמודו כאן, אך אינני יכול למסור את זה בכתב אלא בע"פ.

והיות ועד כמה שידוע לי כת"ר עדיין לא ביקר אף פעם בארצנו הק', ולפי תורת הקבלה חייב כל יהודי לבקר בארץ הקודש לפני הגאולה, וזה זמנינו בע"ה, לזאת מציע אני שכת"ר יבקר בארץ ישראל בזמן המוקדם האפשרי לפסח או לשבועות, ובהזדמנות שיהי' כאן נוכל בע"ה לשוחח בע"פ על כל הפרטים השייכים לבנו היקר, ועד אז אני ממליץ בכל לבי שאליעזר ישאר בארץ.

אגב מחובתי לציין תוך שמחה רבה, שאליעזר יחי' הוא גדול בתורה ויר"ש, שוקד על למודו בהתמדה נפלאה, ורואה אני כבר בחזוני את עתידו בע"ה כאחד מהגדולים ממש, ואשרי חלקו שזכה לכך.

בברכת התורה ובצפי' לישועת ד',
אלי' לאפיאן

תוכן ענינים

הקדמה ..... יג

הנהגות רבי אל׳ה על סדר השו״ע

השכמת הבוקר ..... יז
טלית קטן ..... יח
ברכת "אשר יצר" ..... יח
מעורר השחר ..... יט
תפילה בדקדוק ובכוונה עצומה ..... יט
הזכרת ד׳ בכוונה ובחרדת קודש .... כב
שליח ציבור ..... כג
תפילת שחרית ..... כג
טלית ותפילין ..... כג
ברכות השחר וקרבנות ..... כד
פסוקי דזמרה ..... כד
קדיש ו"ברכו" ..... כה
ברכת יוצר וקריאת שמע ..... כו
תפילת שמו"ע ..... כז
חזרת הש"ץ ..... כח
ברכת כהנים ..... כט
תחנון ..... ל
קריאת התורה ..... ל
'אשרי' 'ובא לציון' עד סוף התפילה .. לא
נטילת ידים להמוציא ..... לג
סעודה ..... לג
ברכת המזון ..... לד
ברכת הנהנין ..... לו
תפילת מנחה ..... לז
תפילת מעריב ..... לח
היוצא לדרך ..... לח
לימוד קבלה ואמירת "תיקון חצות" .. לט
קריאת שמע - סדר שנת הלילה ..... מ
חשבון הנפש ..... מא
ערב שבת קודש ..... מב
שבת קודש ..... מד
תפילות שבת קודש ..... מד
סעודות שבת קודש ..... מה
קדושת השבת ..... מח
מוצאי שבת ..... נא
תפילת ערבית ..... נא

הבדלה ..... נב
מלוה מלכה ..... נג
תעניות, ער"ח, בה"ב, שובבי"ם,
עשירי קודש, תענית-דיבור ..... נג
חודש ניסן ..... נה
שבת הגדול ..... נה
בדיקת חמץ ..... נה
ליל הסדר ..... נו
ימי ספירת העומר ..... נז
חג השבועות ..... נח
בין המצרים ותשעת הימים ..... נט
ביקור בארץ ישראל קודם הגאולה ... נט
חודש אלול ..... ס
סליחות ..... סא
שיחות בתקופת הימים הנוראים .... סב
ראש השנה ויום הכיפורים ..... סג
חג הסוכות ..... סז
הושענא רבה ..... סז
לבישת קיטל בתפילות טל וגשם ... סח
חנוכה ..... סט
חודש אדר - פורים ..... סט
ברית מילה ..... ע
בר מצוה ..... עא
נישואין ..... עא
שמירת העיניים ..... עד
תפילה ולימוד לרפואת חולים ..... עו
ניחום אבלים על תינוק שנפטר ..... עז
ישיבה על הארץ במעמד
ההספד על אדם גדול ..... עח
חליצה ..... עט
תקיעת כף ..... עט
סגולות לישועות ..... פ
גורל הגר"א ..... פא

עובדות, מאמרים ופנינים

בעמלה של תורה ..... פה
כח למדנותו ..... פה
ראש ישיבת "עץ חיים" בלונדון ..... פה
התמדתו ..... פה
שקיעותו העצומה בלימוד ..... פו
לימוד עשר שעות בלי הפסק ..... פו
סדר שלישי - ו' או ז' שעות ..... פז
לימוד ב"תענית דיבור" ..... פז

"משמר ליל שישי" עד כניסת השבת ... פח
מסירות נפש לתורה ... פח
למד שו"ע עם ביאור הגר"א ... פט
קדושת הגר"א ... צ
זכות הלימוד לרפואת גדול הדור ... צ
נסיעה להגר"י סרנא על הגרב"מ אזרחי ... צ
הדרכה לבחורים ל'פגישה אחרונה' .. צב
שאיפתו של רבינו - וברכת החזו"א .. צב

חכמה ומוסר ... צא
נאה דורש ונאה מקיים ... צג
לימוד המוסר כלימוד תורה ... צג
"החזק במוסר אל תרף" ... צד
הפסקת הלימוד בזמן 'סדר מוסר' ... צד
'סדר מוסר' של ה"חזון איש" ... צד
כל שיחה נאמרה בהתלהבות
של פעם ראשונה ... צה
מבחן בבי"ד של מעלה על השו"ע ... צה
אופן קימתו בכל בוקר ... צה
ה"שולחן ערוך" בבחינת רביעית-דם ... צו
'עם הארץ' - מי שקשור לארציות ... צז
בין אדם לחבירו ... צז

עמוד התפילה ... צח
אופן תפילתו ... צח
תפילה עם כוונת הלב ... צח
חשיבות "אמן" - מעשה נורא ... צט
אין מחילה לש"ץ על
'אמנים' שהפסידו בגינו ... צט
אופן תפילת הש"ץ ... ק
כיצד מועילה תפילה על חולה ... ק
ידיעת שם החולה קודם התפילה ... ק
משך זמן ארוחת הבוקר וברהמ"ז ... קא
אבות תיקנו להתפלל ג"פ ביום ... קא
הרגשת פחד בעת הדיבור עם הקב"ה ... קב
תפילה עם דמעות ... קב

שבת קודש ... קד
ערב שבת בקלם ... קד
שיחותיו בלילות שבת ובמוצ"ש ... קד
מראהו של "הסבא מקלם" בשבת ... קה
ספר מוסר של שבת ... קו
טעם חדש למיעוט דיבור בשבת ... קו
ישיבה שנבנתה מחומרי-בניה
ממפעל מחלל שבת ... קז

עבודת הימים הנוראים ... קח
זעקת הא-ל-ו-ל ... קח
"אלול" במחיצתו של ר' אל'ה ... קח
ימי השבוע האחרון - תיקון כל השנה .. קט
שיחה נוקבת על מעשה שאירע
לאחר אמירת "תשליך" ... קי
שיחותיו ובכיותיו בר"ה ויו"כ לרפואתו
של ראש הישיבה ... קיא

מליץ אחד - קביעות לימוד המוסר ... **קיג**
שיחתו המרטיטה קודם נעילה ..... **קיד**
מעלת תפילת הנשים בביתן ..... **קיד**

לימוד קבלה, רוח הקודש
והלומות ..... **קטו**
מציאת הגנב ע"י 'שמות הקדושים' .. **קטו**
חלום על ספר תורה שנשרף ..... **קטז**
פרץ בבכי ביו"כ על פטירת הגרי"ז ... **קטז**
גורל הגר"א ..... **קיז**
הרחקת בחור מהישיבה ..... **קיז**
מקום מגורים ..... **קיז**
שידוכים ..... **קיז**
אשכבתיה דרבי ..... **קיט**
הספדא דרבי ..... **קיט**

הקדמה

בגיל וברעדה עומדים אנו בפתח החיבור **"מסורת אליהו"**, בו נקבצו הנהגות והליכות, עובדות ומאמרים, מאת מרן הגאון הצדיק רבינו **אליהו לופיאן** זצוקללה"ה בעל ה"לב אליהו" ומשגיח דישיבת "כנסת חזקיהו" בכפר חסידים.

דבר שפתים אך למחסור בגודל ההשתוקקות והצמאון בהיכלי התורה להידבק בתורתו ומוסריו של מרן רבי אל'ה זי"ע, כאשר עד היום הזה, כחלוף למעלה מיובל שנים מהסתלקותו, עדיין שמועותיו מיבדרן בפומיה דרבנן ותלמידיהון, מתוך רטט וזיע, ושפתותיו דובבות בקבר כל היום.

עובדות והנהגות אלו סופרו ונאמרו מכלי ראשון על ידי תלמידו המובהק אאמו"ר הגאון הגדול רבי **אליעזר הלוי דינר** שליט"א, גאב"ד "עדת ישראל" ובעל ה"מקדש אליעזר", אשר זכה לקירבה יתירה אצל מרן המשגיח זצוק"ל בלומדו בישיבת כפר חסידים, כאשר באותן השנים לא זזה ידו מתוך ידו, מיצה מידותיו וקיבל פי שנים מרוחו הגדולה ונחקקו על לוח ליבו, ואף זכה ללון עימו בחדרו, ולאחר נישואיו היה נוסע עם בני המשפחה לשבתות ל"כפר חסידים" לשהות במחיצתו ולסעוד את סעודות השבת על שולחנו הטהור. ולאורך כל השנים, לאורך ימים טובים, בעל השמועה עומד לנגד עיניו, כאשר כמעט אין דרשה או שיחה שאינו מביא משמועות רבו הגדול זצוק"ל.

עריכת חיבור זה מתפרשת על פני עשרות בשנים, כאשר בכל פעם שהביא אאמו"ר שליט"א עובדות והנהגות ומאמרים מרבו זצוק"ל, רשמתי וחקקתי הדברים ע"ג הכתב, למען יעמדו ימים רבים, ומיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, וזוכה אני בס"ד להדפיסם ולהוציאם לאור ולהנחילם לדורות הבאים, בפרט שרוב הדברים הנדפסים כאן, לא שזפתן עין ועדיין לא נדפסו כלל. ולקראת ההדפסה, ניאות אאמו"ר שליט"א להקדיש מזמנו ולעבור על כל החיבור, ונתן ברכתו והסכמתו להוציא הדברים לאור. ויצויין שעדיין יש עמנו בכתובים ענינים נוספים, ועוד חזון למועד בעזהי"ת.

בחרדת קודש הנני להבהיר, כי ידעתי גם ידעתי גודל כובד האחריות והזהירות הנדרשת בכתיבת מנהגים והנהגות של איש האלוקים קדוש הוא, אשר זכה לרוח הקודש ולגילוי אליהו כידוע, והנני נרעש ונפחד שלא תצא תקלה מתח"י, ואיך אוכל ליקח אחריות שלא טעיתי ח"ו באיזהו מקומן של זבחים, ומי יעמוד בסוד קדושים. ונשאתי עיני למרום בתפילה ובתחינה, שיהיה ד' בעזרי לברר מקחו של צדיק, ולא אכשל בדבר הלכה ומנהג, ובתקוה שהקב"ה קיבל תפילתי והנחני בדרך אמת.

ולבקשת אאמו"ר שליט"א, הנני במודעא רבא לאורייתא, כי אף שדקדקנו כחוט השערה לעמוד על אמיתות ודקדוק כל מנהג והנהגה, מכל מקום שגיאות מי יבין, והדברים נמסרים בתורת "מעשה רב", ואין ללמוד מהם הלכה למעשה.

והנני בברכה קדם אאמו"ר הגאון הגדול שליט"א, שזכות רבו הגדול זצוק"ל תעמוד לו שיזכה להאריך ימים על ממלכתו בהרבצת התורה וההוראה לאורך ימים ושנים טובות, ויזכה יחד עם א"מ הרבנית תליט"א לקיום הברכה: "כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך" אמן.

מהדורה מיוחדת זו מופיעה לרגל נישואי בתנו הכלה שתחי' עב"ג החתן המופלג בתורה ויר"ש ובכל מידה נכונה הרב אברהם הוכברגר שליט"א בן מחותני הגאון רבי חיים ישעיה הוכברגר שליט"א. ויהא רעווא שיזכו החתן והכלה לבנות את ביתם בית גדול לד' ולתורתו, ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות מתוך מנוחה ושלוה כל הימים.

ובצאתי את השער, אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, בהודאה על העבר על כל החסדים אשר גמלני מעודי ועד היום הזה, ואפתח פי בתפילה לבורא עולמים, שיזכני שיביאו הדברים חיזוק ותועלת למבקשי השם, ישוטטו בהם רבים ותרבה הדעת, וזכות מרן רבי אל'ה זצוק"ל תעמוד לנו שנזכה להידבק בדרכיו ולילך באורחותיו במסילה העולה בית א-ל, ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ובקרוב נזכה להיוושע תשועת עולמים, בבוא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

רפאל זאב בן אאמו"ר הגאון הגדול **רבי אליעזר הלוי** שליט"א **דינר**

הנהגות רבי אל׳ה
על סדר השו״ע

הנהגות רבי אל׳ה

על סדר השו״ע

השכמת הבוקר

א. היה זריז מאוד להשכים קום ולהתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו. אמת מה נהדר היה מראהו בכל יום, תיכף שפקח עיניו והקיץ משנתו, התיישב בזריזות מופלאה על מיטתו כאשר רגליו על הארץ, ואמר ״מודה אני״ בדביקות עצומה.

ב. נטל ידיו ד׳ פעמים על כל יד לסירוגין, מכלי עם מים שהכין בלילה ליד מיטתו. [ראה לקמן סעיף קי״ב].

ג. בשיחותיו היה מרבה לעורר על חובת הקימה בבוקר בשעה מוקדמת. פעם אף ביאר לי מדוע מקפיד להשכים קום ואף מרבה לעורר על כך את התלמידים, ואמר: ״כשאבוא לבית דין של מעלה, ישאלו אותי: אליהו, האם קיימת את כל דברי ה״שולחן ערוך״?! ואני אענה: כן, השתדלתי. ואז יביא המלאך את ארבעת חלקי השולחן ערוך, ויעבור סעיף אחר סעיף לבדוק האם אכן קיימתי את כולם. ה״שולחן ערוך״ הרי מתחיל בסימן א׳ במילים ״יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו״, ואיני רוצה להיכשל מיד בסעיף הראשון!״

ד. פעם אמר בשיחה: ״כשבחור קם בבוקר, היצר הרע מנסה לפתותו לישון ׳רק עוד דקה׳... הוא יודע שאחרי הדקה הזו, הבחור כבר לא יהיה בשליטת עצמו, וימשיך ויאבד דקות ואף שעות נוספות״.

ה. כשנשאל בזקנותו ״במה הארכת ימים?״ השיב: ״כשאדם מגיע לתפילה בין עשרה ראשונים, הוא זוכה לאריכות ימים״ [ראה גמרא ברכות, דף ח׳ ע״א].

טלית קטן

ו. לבש טלית-קטן מצמר.

ז. הטלית-קטן היה ארוך מאוד והגיע עד מתחת לברכיים, כדעת הגר״א.

ברכת ״אשר יצר״

ח. ביציאתו מבית הכסא נטל ידיו מכלי ג׳ פעמים לסירוגין וניגבן היטב. לאחר מכן עמד סמוך לקיר עם כובע ומלבוש עליון, ובירך ״אשר יצר״ בקול רם, בכוונה עצומה ובדביקות עילאית. בכל פעם ופעם שבירך - בהתפעלות מחודשת ובהתרגשות גדולה - היה נראה כאילו זו פעם ראשונה בחייו שמברך ברכה זו, מתוך הודיה עצומה להקב״ה על החסד הגדול שהפליא לעשות עמו. [בילדותי שמעתי בלונדון ש׳אפשר לקבל יראת שמים מברכת ״אשר יצר״ של ר׳ אל׳ה לאפיאן׳].

מעורר השחר

ט. סמוך לזמן התפילה, בהיותו עטור בטלית ותפילין [ראה לקמן סעיף כ"ו], היה הולך עם אחד הבחורים לתוך חדרי הפנימיה, כשהוא נשען על מקלו, ומעיר את הבחורים שעדיין לא קמו. בהליכתו בין המיטות היה חוזר ואומר בניגון יחודי: "בחורים בחורים, שטעייט אוף [קומו] – התגבר כארי לעבודת הבורא!". ואם בא להעירם כאשר היה באמצע אמירת קרבנות או פסוקי דזמרה, היו הבחורים מתעוררים לקולו החודר באמירת קטעים מהתפילה בנעימת קודש ב"ניגון המיוחד של ר' אל'ה". לפעמים היה נוגע עם קצות ציציותיו באוזן הבחור...

י. היו תקופות שדרש ב'ועד' לבני הקיבוץ, שבחורים המאחרים לתפילה ישלמו קנס לקופת "אוצר הספרים", וערך הקנס היה לפי גודל האיחור. אם הגיעו לאחר "אשרי" - שילמו גרוש אחד, אם הגיעו לאחר "ברכו" - שילמו חמישה גרושים, ואם הגיעו לאחר "גאל ישראל" - שילמו עשרה גרושים. הוא מינה בחור מבני הקיבוץ שירשום במחברת באיזו שעה הגיע כל אחד לתפילה, וב'ועד' היה ר' אל'ה קורא בקול מהו הסכום שצריך כל בחור לשלם.

תפילה בדקדוק ובכוונה עצומה

יא. תפילותיו וברכותיו היו בדביקות נוראה ובחרדת קודש. כל מילה נאמרה בקול רם ובנעימה מיוחדת ויחודית, והיה מבטא כל

מילה וכל אות בפני עצמה, בדקדוק הלשון ובכוונה עצומה. [הראני את דברי ״יסוד ושורש העבודה״ (שער ה׳ פרק א׳) שכתב וז״ל: ״יוציא התיבות של התפילה ממש כאילו מונה מעות, דהיינו שיתן הפסקת נשימה בין כל ב׳ או ג׳ אותיות, ועכ״פ שלא יאמר יותר מג׳ תיבות בנשימה אחת״].

יב. הקפיד להתפלל מתוך סידור את כל סדר התפילה מתחילתה ועד סופה, ואמר שתפילה מתוך סידור מועילה מאוד לכוונה, וכן לחיתוך הדיבור, פיסוק נכון ודקדוק בקריאת המילים, שלא להבליע אף לא אות או ניקוד אחד.

יג. בתפילותיו היה עומד כשפניו לכיוון כותל המזרח [ולא לכיוון המתפללים], כדי שלא תופרע כוונתו בתפילה בראותו את המתפללים.

יד. מתחילת התפילה ועד סופה עמד או ישב במקומו ולא התנועע כלל [רק שפתיו היו נעות בהדגשה מרובה באמרו את תיבות התפילה, וכן מצחו התקמט מעלה ומטה בריכוז רב]. סיפר שב׳תלמוד תורה׳ בקלם, כאשר בחור היה מתנועע בתפילה, היה השמש מכה על הבימה כדי להפסיקו. [הראני את דברי השל״ה (מסכת תמיד ס״ק ט״ז) שכתב: ״הנסיון מוכיח שהעמידה בלי נענוע בתפילה גורם לכוון הלב. וראה בעיניך, הישאל אדם שאלות ממלך בשר ודם, וגופו מתנועע כנוע עצי יער מפני רוח״, עכ״ל. וכן הראני את דברי הכתר ראש (למרנא הגר״ח מוואלוז׳ין, סימן כ״ט) שס״ל שאין צריך להתנענע, אולם הוסיף: ״והמתנענע מעצמו מרוב תשוקה וטהרת הלב, מה טוב״, עכ״ל. וע״ע ברמ״א (סימן מ״ח ס״א) ומשנה ברורה (ס״ק ה׳)].

טו. כאשר רצה פעם להמחיש לבני הישיבה מה הן מחשבות זרות בתפילה, אמר: "הרי אצל הקב"ה מחשבה כדיבור דמי, וא"כ המהרהר במחשבות זרות באמצע התפילה, נמצאת תפילתו מעורבת ומבולבלת בדברי הבל, כאדם משוגע חסר דעת המדבר דיבורים מבולבלים, ועובר מנושא לנושא לסירוגין".

טז. פעם בשיחה הוא קרא את הפסוק "בפיו ובשפתיו כבדוני, ולבו רחק ממני", על אלו המתפללים ומברכים בלי כוונה, שהרי הקב"ה חפץ בעיקר בכוונת הלב. והוסיף לרקוע ברגלו וזעק ממעמקי לבו: "בפיו ובשפתיו כבדוני" אבל "ולבו רחק ממני" - די הארץ איז ווייט [הלב רחוק]!

יז. בשיחה לפני תפילת נעילה, עורר על ענין התפילה בכוונת הלב, וכך אמר בקול בוכים: הגמרא אומרת בראש השנה (דף י"ח ע"א) "שנים שעלו למיטה וחוליין שווה [שניהם חולים קשה מאוד], זה התפלל וזה התפלל, זה ירד [הבריא] וזה לא ירד". שואלת הגמרא: "מפני מה זה התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה?" ומתרצת: "זה התפלל תפילה שלימה - נענה, וזה לא התפלל תפילה שלימה - לא נענה". וביאר ר' אל'ה בזה"ל: ומהי "תפילה שלימה"? פרש"י במילה אחת: "נתכוון", ופירושו להכניס בתפילה עוד קצת לב ועוד קצת לב [באידיש: נאך אשטיקל הארץ, און נאך אשטיקל הארץ]. "רחמנא ליבא בעי"! סיים ר' אל'ה ואמר: "הרי לנו שני אנשים חולים מאוד באותו מצב קשה בדיוק, ושניהם התפללו, אלא שאחד מהם התפלל עם עוד קצת לב, ובזה הכריע את מצבו ממוות לחיים, והשני שהיה חסר לו הלב בתפילה, נפטר!"

יח. כאשר הגיע פעם נדיב מחו״ל לראות את הישיבה, נשאל לאחר התפילה כיצד התרשם מהתפילה בישיבה, השיב שראה את כל הבחורים מתפללים באופן יוצא מן הכלל, חוץ מאדם אחד זקן שעמד בשורה הראשונה סמוך לארון הקודש, ובמשך כל זמן התפילה שוחח עם מישהו... ואכן כך היה נראה ר׳ אל״ה בתפילתו ״כבן המתחטא לפני אביו״, ממש כמו ילד המבקש מבוקשו מאביו.

הזכרת שם ד׳ בכוונה ובהרדת קודש

יט. היתה לו עבודה מיוחדת לכוון מאוד בכל האזכרות. כאשר היה מזכיר שם ד׳, היה רועד כפשוטו, וראו בחוש את יראת האלוקים הבוערת אצלו. [רבינו קיים בפועל את דברי ה״יסוד ושורש העבודה״ (שער ב׳ פרק ב׳) שכתב וז״ל: ״ובסידורי האריז״ל כתב בהזכרת השם **יזדעזע כל איבריו**״].

כ. בשיחות ובוועדים הקבועים שהיה מוסר מידי שבוע, היה מרבה לדבר על כך שצריך לכוון בשמות הקדושים והיה מדרבן בקביעות את הבחורים לקבל על עצמם בגדר ׳קבלה׳ לכוון בכל שם בתפילה ובברכות הנהנין. [ראה עוד לקמן סעיף פ״ה].

כא. ב׳ועד׳ לבני הקיבוץ, דרש שנקבל על עצמנו מכאן ולהבא שמי שאינו מכוון בשם ד׳, ואינו מרגיש ממש שמדבר אל הקב״ה, שישלם קנס של חמשה או עשרה גרושים לקופת ״אוצר הספרים״. גודל הקנס היה תלוי בחשיבות הברכה, אם היא מג׳ ברכות ראשונות ואחרונות בשמו״ע, או ברכות אמצעיות, וכן אם היא ברכת המזון [שהיא מדאורייתא] או ברכת הנהנין. ב׳ועד׳ בשבוע

שלאחר מכן שאל כל בחור האם עמד בקבלה זו, וכל אחד שלא עמד בקבלה שילם קנס בהתאם.

כב. אמר בשיחה: "בחור שאינו מכוון בהזכרת שם ד' של ברכת הנהנין וברכת המזון, הרי הוא כמו תינוק שאינו יודע מימינו ומשמאלו, והוריו מלמדים אותו ואומרים לו "אמור תודה רבה!", והוא אומר אחריהם ללא הבנה. ברור לכל שתודה כזו אינה נחשבת הודיה".

שליח ציבור

כג. הנהיג בישיבה שהחזנים יתעטפו בטלית בתפילות שחרית, מנחה ומעריב. [וראה לקמן סעיף ס"ה]

כד. הקפיד מאוד שהחזנים ידקדקו בלשון התפילה, בניקוד ובפיסוק. כאשר חזן לא דקדק בתפילתו, היה ניגש אליו לאחר התפילה ומעיר לו על כך, ומדריכו כיצד יש להתפלל בצורה הנכונה.

כה. אמר ב'ועד': "מי שמתפלל במהירות, אף אם מוציא את המילים בלי להבליע, אינו ראוי להיות חזן בישיבה לפני העמוד!"

תפילת שחרית

• טלית ותפילין •

כו. כשעה קודם זמן תפילת שחרית, הלך להיכל הישיבה, שם התעטר בטלית ותפילין [היו תקופות שהתעטר בטו"ת בבית] ואמר ברכות השחר וסדר הקרבנות.

כז. **החזיק את תיק הטלית ותפילין ביד ימין.** [עד לזקנותו המופלגת, עת הוצרך לאחוז במקל-הליכה ביד ימינו].

כח. נהג לברך ברכה אחת על ב׳ התפילין, דהיינו ברכת ״להניח תפילין״, כדעת הגר״א.

• ברכות השחר וקרבנות •

כט. בכל התפילות והברכות היה מדקדק להגות את ניקוד ״חולם״ כמו ציר״ה [אֵי], כמנהג בני ליטא.

ל. אמר ברכות השחר בעמידה, מילה במילה בקול רם ובמתינות כמונה מעות.

לא. אמר את כל סדר הקרבנות תוך עיון במפרשים שבסידור ״בית יעקב״. פעמים רבות היה אומר בעל פה את דרשות חז״ל שעל פסוקי הקרבנות.

לב. פעם בזמן שרבינו אמר סדר הקרבנות בדביקות רבה, נעמד בחור סמוך למקומו ובירך את ברכות השחר בקול רם, כך שהיה צריך להפסיק בתפילתו לעניית אמן. רבינו פנה אליו ושאלו: ״מדוע אתה כובל אותי בשרשראות של זהב?!״

• פסוקי דזמרה •

לג. הנהיג בישיבה שהש״ץ יעמוד במקום עמידת החזן, מתחילת פסוקי דזמרה [הן בחול והן בשבת], ויסיים בקול רם כל פרק ופרק.

[היו תקופות שהוא עצמו היה חזן בפסוקי דזמרה, בכדי לחזק את בני הישיבה בענין אמירת ׳פסוקי דזמרה׳ במתינות ובכוונה].

לד. הש"ץ היה ממתין לר' אל'ה, לא רק בסיום קריאת שמע ותפילת שמו"ע, אלא גם בכל פרק ופרק בפסוקי דזמרה ובברכות יוצר. [וכן בתפילת ערבית].

לה. נהג לעמוד בכל פסוקי דזמרה, ואמר שבקלם עמדו מ"ויברך דוד" עד אחרי "ישתבח".

לו. בעת אמירת "אז ישיר" בנעימה המיוחדת, הרגישו בחוש את דברי "יסוד ושורש העבודה" (שער ג' פרק ו') שכתב: "צריך האדם לדמות בעצמו בשעת אמירת השירה, כאילו הוא יצא ממצרים, ועומד על שפת הים ומזמר שירה זו עם כלל ישראל", עכ"ל. והיה שואג ומדגיש בקול רם את התיבות "שמעו עמים י-ר-ג-ז-ו-ן, אז נ-ב-ה-ל-ו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו ר-ע-ד, תפול עליהם אימתה ו-פ-ח-ד", עד שבני הישיבה חשו ממש את הפחד והחרדה של אומות העולם.

• קדיש ו"ברכו" •

לז. הקפיד לעמוד בקדיש ו"ברכו", גם לעת זקנותו המופלגת.

לח. אמר "יתגדֵל ויתקדֵש" בצירה תחת שני הדל"ת.

לט. אמר "כרעותיה" בכ"ף דגושה, וביאר הטעם, ד"כרעותיה" קאי על "יתגדל ויתקדש".

מ. כשהיה ש"ץ [בשחרית או בערבית], לאחר שאמר "ברכו", נהג לחזור "ברוך ד' המבורך לעולם ועד" בקול ביחד עם הציבור, אולם הקפיד להאריך מעט ולסיים לאחר הציבור, כדי שישמעו שהש"ץ גם כן אומר. והורה לחזנים [וכן לעולים לתורה] בישיבה

לנהוג כן, ואמר שכן היה נהוג בקלם. [ראה בלבוש (סימן נ"ז ס"א וסימן קל"ט סו"ס ו') ושערי אפרים (שער ד' ס"ו)].

• ברכת יוצר וקריאת שמע •

מא. לא ענה אמן אחר ברכת "הבוחר בעמו ישראל באהבה" (משום הפסק), ולכן נהג לסיים את הברכה ביחד עם הש"ץ, וכן הנהיג בישיבה. [במשך השנים, לאחר פטירתו, שינו את המנהג בישיבה].

מב. בקריאת שמע [בשחרית ובערבית] היה מרים את קולו האדיר, ומכה ברגלו על הרצפה בקוראו בכעין הכרזה ואזהרה: "ו-ל-א ת-ת-ו-ר-ו א-ח-ר-י ל-ב-ב-כ-ם ו-א-ח-ר-י ע-י-נ-י-כ-ם א-ש-ר א-ת-ם ז-ו-נ-י-ם א-ח-ר-י-ה-ם". מסר נוקב זה של 'חיזוק' בשמירת העיניים נחרט עמוק בליבותיהם של תלמידי הישיבה ולא מש מזכרונם גם לאחר שנות יובל.

מג. תפילת "עזרת אבותינו" היתה אצלו 'עבודה' מיוחדת. הוא סיפר: פעם ב'תלמוד תורה' בקלם, הש"ץ סיים את תפילת "עזרת אבותינו" ואני אחזתי עדיין באמצע אמירתה. הרגשתי כאילו חוטפים מתוך פי נתח בשר טעים ומשובח. כל כך נעימה ומתוקה היא תפילת "עזרת אבותינו". [הראני את דברי ה"ראשית חכמה" (שער האהבה, פרק ו' ד"ה וכן) שכתב שכיון שנזכר בתפילה זו אהבת ד', וניסים כיציאת מצרים ומכת בכורות וקריעת ים סוף, על כן **יאמרה בכוונה מיוחדת ולא כמצות אנשים מלומדה**, ועל ידי זה תתעורר בלבו אהבה גדולה להקב"ה ויתדבק בו עי"ש].

מד. כשהיה ש"ץ, סיים ברכת "גאל ישראל" בלחש, וכן הורה לחזנים.

• תפילת שמו"ע •

מה. בשו"ע (סימן ק"א ס"א) נפסק שאם לא כיוון בברכה ראשונה, אע"פ שכיוון בכל שמו"ע, צריך לחזור ולהתפלל שמו"ע. וברמ"א (שם) חולק ופסק שבזמננו אין חוזרים "כיון שאף בחזרה, קרוב הוא שלא יכוון, וא"כ למה יחזור", עכ"ל. [וכן נוהגים בכל העולם]. ורבינו הורה שאחד שיודע בעצמו שדרכו תמיד לכוון, ורק בפעם זו לא כיוון בברכה ראשונה [מאיזו סיבה], חייב לחזור ולהתפלל שמו"ע, ואין מקום לחשוש שלא יכוון. [ראה כעי"ז בשער הציון (סימן צ"ו ס"ק ב')].

מו. אמר "משיב הרוח ומוריד הגָשם" בקמץ תחת הגימ"ל [ולא בסגול].

מז. בברכת "ברך עלינו" אמר "ושבענו מטובה" כמנהג הגר"א.

מח. בברכת "ולמלשינים" אמר "וכל הרשעה", ולא "וכל עושי רשעה". והסביר הטעם - כיון שאין להתפלל על הרשעים שיאבדו, אלא על הרשעה שתאבד, כמו שאחז"ל "יתמו חטאים - ולא חוטאים".

מט. בברכת "על הצדיקים" אמר "ושים חלקנו עמהם, ולעולם לא נבוש".

נ. בברכת "שמע קולנו", היה מתפלל על החולים ומזכיר שמות רבים מתוך הפתקאות שהיו בתוך סידורו.

נא. את תפילת "אלוקי נצור לשוני מרע" שבסוף שמו"ע, היה נוהג לומר בלשון רבים: "אלוקינו נצור לשוננו מרע ושפתינו מדבר מרמה". וביאר שהקדמונים שנזהרו מאוד בלשונם, יכלו לבקש בלשון יחיד, אבל אנו שאיננו נזהרים בכל כוחנו להישמר

מדיבורים אסורים, איננו יכולים להעז לבקש מהשי״ת ולהטיל עליו את שמירת לשוננו! האין זו חוצפה כלפי שמיא שאנו נשתמש בלשוננו ללא גבול ומעצור, ונבקש מהשי״ת שהוא ינצרנה?! ״על כן״, אמר רבינו, ״אני נוהג לומר תפילה זו בלשון רבים. כאחד מהכלל, קל יותר לומר תפילה זו, שכן בתוך הכלל בודאי יש אנשים שנוצרים לשונם״. [פעם אמר שקיבל היתר מאדם גדול לשנות את הנוסח].

נב. באמצע תפילת ״אלוקי נצור״ דפק בידו על הסטנדר, כסימן לחזן שיתחיל חזרת הש״ץ, וסיים שמו״ע רק כאשר הגיע החזן לקדושה. [סיפר לי שראה שכן נהג מרן החפץ חיים זצוק״ל בישיבתו בראדין, לדפוק על הסטנדר באמצע שמו״ע. וכ״פ במשנה ברורה (סימן ק״ד ס״ק א׳)].

• חזרת הש״ץ •

נג. בחזרת הש״ץ עמד עם רגליים צמודות כמו בתפילת שמו״ע, הסתכל בתוך הסידור וכיוון בכל מילה ומילה עם החזן. [ומרגלא בפומיה, שלדעת הגר״א נוהגים בחזרת הש״ץ כאילו הוא שמו״ע ממש].

נד. ב׳ועד׳ יעץ לבחורים כיצד יצליחו להקשיב לכל חזרת הש״ץ מילה במילה בלי היסח הדעת כלל וכלל, וזאת על ידי עמידה במנוחה במקום אחד, בלי להביט אנה ואנה, ושמירה על הידים שלא יהיו בפעולה.

נה. הקפיד שלא לומר ״ברוך הוא וברוך שמו״ בחזרת הש״ץ משום דהוי הפסק, כמנהג הגר״א. [בישיבה נהגו לומר ״ברוך הוא וברוך שמו״].

נו. עורר לנוהגים לומר ״ברוך הוא וברוך שמו״, שיאמרוהו בכוונה,

בצורה ברורה ומדוייקת, ולעג על אלו המזלזלים ואומרים זאת כמילה אחת "בחוברשמו".

נז. בברכת "לדור ודור" [בחזרת הש"ץ] נהג לומר "וּשְׁבָחֲךָ אלקינו", ואמר שכך דקדקו לומר בקלם, וכמנהג הגר"א והגר"ח מוואלוז'ין. [ודלא כי"א "וְשִׁבְחֲךָ"].

נח. הקפיד מאוד שהחזן יאמר בקול רם מתחילת "מודים אנחנו לך", והיה מעיר [לאחר התפילה] לחזנים שלא עשו כן, ומראה להם את דברי המשנה ברורה בסימן קכ"ד ס"ק מ"א. [פעם העיר לש"ץ: למה חטפת לי את ה"מודים"?].

• ברכת כהנים •

נט. "ע"פ ציוויו של הגה"צ רבי אליהו לאפיאן שליט"א [זצוק"ל], בישיבת "כפר חסידים" הכהנים נושאים כפיהם בכל יום ויום, למרות שמנהג האשכנזים בערי הגליל כחיפה וצפת וטבריה, הוא לישא כפיים אך ורק בתפילות מוסף" [שו"ת פאת שדך (להגרש"ד הכהן מונק זצ"ל, רב קהילת החרדים בחיפה, או"ח ח"ב סימן מ', תשובה משנת תשכ"ג)]. וכן הנהיגו עפ"י הוראתו בכל בתי הכנסת בכפר חסידים וברכסים.

ס. כאשר ירד לפני התיבה, קרא את פסוקי "ברכת כהנים" בקול רם. [ודלא כיש חזנים שמקריאים בקול נמוך].

סא. בענין הסגולה הידועה בשם "הסגולה של ר' אל'ה לופיאן", שהמתברכים פורשים את כפות ידיהם בשעת "ברכת כהנים", ראה לקמן סעיף רצ"ג.

• תחנון •

סב. נפילת אפיים היתה בהשתפכות הנפש ובדביקות נוראה עד כלות הכוחות, עד שהיה ניכר בחוש שמקיים כפשוטו את דבריו המרטיטים של ה"נפש החיים" (שער ב' פרק י"ח) שעיקר כוונת כל נפילת אפיים הוא שימסור נפשו ורוחו ונשמתו לגמרי למיתה, וצריך לדמות בליבו כאילו הוא מת ונפטר מן העולם לגמרי, **עי"ש**. [ומקורו בזוהר וספרי האריז"ל. וכ"כ ביסוד ושורש העבודה (שער ה' סוף פרק ז'). וראה גם בסידור "בית יעקב" (דף ע"ו ע"ב) בענין מעלת נפילת אפיים].

סג. הנהיג בישיבה שבימי שני וחמישי, כאשר החזן סיים לומר "והוא רחום" הארוך, דפק החזן על הסטנדר, וכל בני הישיבה התיישבו מיד לאמירת נפילת אפיים **ביחד**. וביאר טעמו שיש ענין גדול לומר תחנון דווקא **בציבור**. ולכן הורה שבחור שסיים "והוא רחום" קודם החזן ימתין לחזן, וכן בחור שאוחז עדיין באמצע "והוא רחום", יפסיק כדי לומר תחנון עם הציבור, ולאחר נפילת אפיים ימשיך לומר "והוא רחום" מהמקום שבו **אחז**. [ראה במשנה ברורה (סימן קכ"ג ס"ק ט', וסימן קל"ד ס"ק ה')].

• קריאת התורה •

סד. נהג לעמוד בקריאת התורה הן בימות החול והן בשבת, אף לעת זקנותו המופלגת.

סה. הנהיג שהבעל-קורא וכל העולים לתורה יתעטפו בטלית. [וכן במנחה בשבת ובתענית ציבור].

• "אשרי", "ובא לציון" - עד סוף התפילה •

סו. נהג לעמוד ב"קדושה דסידרא", והיה עומד מ"למנצח" ועד סוף "ובא לציון". אמר שקיבל כן ממורו ורבו מרן הסבא מקלם זצוק"ל, שהיה לו הרגש מיוחד לעמוד ב"קדושה דסידרא", אך כיון שחשש הסבא מקלם שאם יעמוד דווקא לאמירת הקדושה, יהיה זה בגדר פסק הלכה לתלמידיו, לכן נעמד כבר מ"למנצח" ונשאר לעמוד עד סוף "ובא לציון".

סז. אמר שבקלם, ב"קדושה דסידרא", הקפידו שכולם יענו ביחד בקול רם את ג' פסוקי הקדושה, כבקדושה שבחזרת הש"ץ. והיינו שהש"ץ אמר בקול רם "ואתה קדוש... וקרא זה אל זה ואמר" ובני הישיבה ענו בקול רם "קדוש קדוש קדוש", וכן בפסוקים "ברוך כבוד ד' ממקומו" ו"ד' ימלוך לעולם ועד". [והראה לי את דברי יסוד ושורש העבודה (שער ה' פרק ט') שהאריך בעומק קדושת "קדושה דסידרא" ע"פ תורת הסוד, ובגודל החשיבות שיאמרוהו כל הציבור ביחד כמו בקדושת חזרת הש"ץ, עי"ש].

סח. סיים את תפילת "עלינו לשבח" בתיבות "ד' ימלוך לעולם ועד" כמנהג הגר"א, ולא אמר "ונאמר והיה ד' למלך" וכו'.

סט. אמר שב'תלמוד תורה' בקלם, מידי יום ביומו אמרו כל בני הישיבה את תפילת "עלינו לשבח" ביחד, מילה במילה בקול רם, בנעימה מיוחדת. [וראה דברים נוראים במשנה ברורה (סימן קל"ח ס"ק ח')]. **[סיפר ששמע מעד נאמן שבשעה שהנאצים ימ"ש באו להוציא להורג את ראשי ותלמידי ישיבת קלם הי"ד, אמרו כולם יחד את תפילת "עלינו לשבח" בדביקות נוראה ובהתעוררות עצומה].**

ע. קודם ״שיר של יום״ נהג לומר בכל יום: ״זכור את יום השבת לקדשו, היום יום פלוני וכו׳״, וביאר מנהגו ע״פ דברי הרמב״ן (שמות, פרשת יתרו, פ״ה פ״ח) שמצוה לזכור את יום השבת בכל יום.

עא. בסוף התפילה [אחר ״אין כאלקינו״] אמר קדיש דרבנן בכל יום. את המילים ״על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון וכו׳״ היה אומר בנעימות מיוחדת ובקול מתחנן. [קדיש זה היה נאמר על ידו לעילוי נשמות התורמים שהנהלת הישיבה התחייבה לומר קדיש לעילוי נשמתם, ולא ניתן לאחרים, אף לא לאבלים ולבעלי יאר-צייט שהיו בישיבה].

עב. בנוסח קדיש דרבנן, בארץ ישראל נהג לומר ״באתרא ׳קדישא׳ הדין״. [ודלא כיש נוהגים לומר ״קדישא״ בירושלים עיה״ק בלבד, ויש הנוהגים לומר גם בערי הקודש חברון, צפת וטבריה. ויש נוהגים לומר ״אתרא הדין״ בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ].

עג. לאחר תפילת שחרית, בעודו מעוטר בטלית ותפילין, נהג כהגר״א לומר בכל יום מימות השבוע פרשה אחת מתוך פרשת השבוע [דהיינו ביום ראשון ״ראשון״, ביום שני ״שני״ וכו׳] ״שנים מקרא ואחד תרגום״ עם פירש״י, ובערב שבת קרא מ״ששי״ עד סוף הפרשה. [וכן עורר את תלמידיו לנהוג כן, ואף כתב זאת ברשימת ה׳קבלות׳ שתיקן לבני ישיבת ״כפר חסידים״]. [וראה לקמן סעיף קנ״ז].

עד. לאחר סיום התפילה ואמירת שמו״ת, המשיך לישב על מקומו ולמד משניות וגמרא [עפ״י רוב במשך מספר שעות, אף שעדיין לא בא כל דבר מאכל לפיו], ורק לאחר ששב למעונו חלץ את הטלית והתפילין.

נטילת ידים להמוציא

עה. לברכת המוציא נטל ב׳ פעמים על כל יד [כדעת הגר״א וחיי אדם].

עו. לאחר שנטל ידיו לברכת המוציא, היה ממלא שוב את הספל במים עבור הנוטל שאחריו. [וכן נהג בבית הכנסת כשנטל ידיו קודם התפילה, או לאחר שיצא מבית הכסא]. וכן הנהיג בישיבה שכל בחור ימלא הספל במים עבור הנוטל שאחריו. הנהגה זו היתה נקראת בישיבה ׳כוס של אליהו׳.

סעודה

עז. אכל גם את קצה הלחם. כאשר נשאל בזה השיב, שבקלם ובכל ליטא לא נמנעו מאכילת קצה הלחם, ומעולם לא שמע שהדבר ״קשה לשכחה״.

עח. בכל הסעודות בימות החול הקפיד על ״תענית הראב״ד״ [הובא ב״יסוד התשובה״ לרבינו יונה] והשאיר תמיד מעט מן המאכל בצלחת. וכן היה מעורר על כך בפני בני הישיבה ב׳ועדים׳, באמרו: ״אין צריך למלא את כל התאוות, ראוי להשאיר מעט, ובספרים הקדושים כתוב שאפשר על ידי זה להשיג את המעלה של תענית, כאילו התענה יום שלם״. [וכן הובא ב״יסוד ושורש העבודה״ (שער י׳ פרק ד׳). וראה גם במשנה ברורה (סימן תקע״א ס״ק ב׳)].

עט. בסוף הסעודה לא בירך על הליפתן [קומפוט], והקפיד לאכול חתיכת פת עם תחילת אכילת הליפתן וכן בסוף אכילתו [ולא בכל טעימה וטעימה], והטעם כיון שיש שנסתפקו האם ליפתן נחשב

כחלק מהסעודה וטפל לפת, ויש ספק האם צריך לברך עליו, לכן אכלו עם פת בתחילה ובסוף, כדי להראות ולהוכיח שהקומפוט הוא בתוך הסעודה ממש, והראיה לכך היא, שלא סיים עדיין את אכילת הפת. [וכ"פ בשולחן ערוך (סימן קע"ז סוף ס"א) וקיצור שו"ע (סימן מ"ג ס"ה) ותורת חיים (או"ח סימן קע"ז ס"ק ה'). וע"ע במשנה ברורה (שם ס"ק ד' וס"ק ח'). ועיין מה שכתבנו במנהגי מהרי"צ הלוי (ח"ב, שבת, פרק י"ב, בדינרי זהב ס"ק ה')].

פ. נזהר מאוד במאכלים מחשש תולעים וכן ממילב"ן. וכשהיה אוכל מצה באמצע השנה, הקפיד שיעבירו את המצה על האש משני צידיה, כדי לשרוף את המילב"ן שאולי נמצאים שם. בכל ימות השנה כשהביאו לו מצה לאכול שאל: "האם העבירו אותה באש?"

לאחר שעבר להתגורר בארץ ישראל, בשנים שמזג האויר בתקופת פסח היה חם, נהג כן גם בפסח אע"פ שהמצות היו טריות.

פא. סיפורים רבים ידועים על סיעתא דשמיא מיוחדת שהיתה לו להינצל ממאכלות אסורים בדרכים שמימיות, ונתקיימו בו באופן מוחשי דברי חז"ל: "צדיקים, אין הקב"ה מביא תקלה על ידם".

ברכת המזון

פב. במים אחרונים, נהג כהגר"א ליטול ברביעית מים מכלי על כל היד, כמו במים ראשונים.

פג. כשבירך בזימון בירך על כוס של יין.

פד. בירך ברכת המזון עם כובע ומלבוש עליון. [וראה לקמן סעיף צ"ב].

פה. בירך ברכת המזון מתוך סידור, מילה במילה בקול רם ובמתינות, בנעימה מיוחדת ויחודית. והיה מרגלא בפומיה [בשיחות ובוועדים] שבברכת המזון שהיא מדאורייתא, יש לכוון מאוד בכל מילה, ובפרט בהזכרת שם ד'. [וכן הורה לכל המסובים על שולחנו לברך מתוך סידור]. ברכת המזון ארכה זמן רב יותר ממשך הארוחה עצמה!

פו. פעם אמר ב'ועד' לבני הקיבוץ: "ארוחת הבוקר אמורה לארוך לא יותר מרבע שעה. חמש דקות עבור האכילה ועשר דקות לברכת המזון...". הבחורים ששמעו זאת, לא התאפקו וצחקו מעט מהדברים, אולם ר' אל'ה לא הבין מדוע הם צוחקים, ואף שאל "האם אתם צוחקים כי חמש דקות זה מידי הרבה זמן, פשוט יש לי שינים תותבות, וזה לוקח לי זמן רב לאכול...". דבריו נאמרו ברצינות ולא היה בהם שמץ של גוזמא.

פז. כשמברכים בזימון קיי"ל שהמזמן מברך בקול ברכה ראשונה והשומעים עונים אמן. פעם אירע שאחד מנכדיו זימן במקום שהיתה מהומה גדולה ולא היה שייך לשמוע אותו כלל, ולכן בירך ברכה ראשונה בלחש. העיר לו ר' אל'ה שמ"מ היה צריך לאומרה בקול רם עד "הזן את הכל", כי עד שם היא ברכת הזימון. [מפי נכדו ידידי הרב אריה ליב לופיאן זצ"ל]. [ועיין היטב במשנה ברורה (סימן קצ"ג ס"ק י"ז). וע"ע במ"ב (סימן קפ"ג ס"ק כ"ח, וסימן ר' ס"ק ח')].

פח. אמר "בונה ירושלים אמן", ודילג תיבת "ברחמיו", כמנהג הגר"א.

פט. אמר "ומכל טוב 'לעולם', אל יחסרנו". וביאר בשם מרן ר' איצלה בלאזר זצוק"ל ש"לעולם" היינו לעולם הבא, והכוונה

שאף שהקב"ה נותן לנו כל טוב בעוה"ז, לא ייגרע משכרנו בעוה"ב.

צ. בימות החול אמר את כל סדר "הרחמן", [ובשבת וביו"ט אמר את שלושת הראשונים בלבד, כמובא לקמן סעיף קנ"ה].

צא. אמר "הרחמן הוא ישבור 'עול הגלות' מעל צוארנו". וביאר שהנוסח המקובל "ישבור עולנו" נתקן ע"י הצנזורה, ואין זו לשון נכונה כיון שמשמעות תיבת "עולנו" כוללת גם עול מלכות שמים, עול תורה ומצוות, ואיך אפשר להתפלל שהקב"ה "ישבור עולנו", הרי צריך להתפלל בלשון מבוררת.

ברכת הנהנין

צב. בכל ברכה וברכה שבירך חבש כובע על ראשו, גם בזקנותו המופלגת אף כאשר היה שרוי בחולשה גדולה. [ולגבי מלבוש עליון, בלאו הכי היה לבוש בחלוק (חלאטל) כאשר שהה בביתו].

צג. בברכת "שהכל" אמר "נהיֶה" בסגול תחת היו"ד [ודלא כי"א "נהיָה" בקמץ].

צד. בברכת "בורא נפשות" אמר "וחסרונם" [ודלא כי"א "וחסרונך"], וכן אמר על כל מה "שברא" כדעת הגר"א [ודלא כי"א "שבראת"].

צה. סיים את ברכת "על המחיה" בתיבות "על הארץ ועל המחיה" [ודלא כיש מוסיפים "ועל הכלכלה"].

תפילת מנחה

צו. נטל ידיו מכלי קודם התפילה [וכן בתפילת ערבית]. לאחר שנטל היה ממלא שוב את הספל במים עבור הנוטל שאחריו. [ראה לעיל סעיף ע"ו].

צז. קודם תפילת מנחה אמר את פסוקי פרשת התמיד, ופעמים רבות היה מוסיף בעל פה את דרשות ומאמרי חז"ל עליהם.

צח. בתפילת שמו"ע של מנחה [וכן במוסף ונעילה] לא אמר את הפסוק "כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלוקינו", אלא התחיל "ד' שפתי תפתח" [ואמר שכך נהגו בקלם].

ואמר הטעם, כדי למעט בהזכרת שם שמים במקום שאין חיוב, דחשש שמא יאמר שני שמות בלא כוונה ח"ו. והסביר זאת ע"פ מעשה שהיה, ששאל פעם שוחט מדוע סכין השחיטה שלו כה קצרה, וענה: "בחלק הסכין שאינו נמצא, ודאי אין פגימות". סיים רבינו: "כמו כן בתפילות ופסוקים שאין חיוב לאומרם, ודאי שאם לא יאמרו, לא יפגמו בכוונותיהם".

עוד הוסיף, שבקלם אמרו טעם נוסף למנהג שלא לומר הפסוק "כי שם ד' אקרא", כיון שתפילה בציבור היא רק כאשר עשרה מתחילים תפילת שמו"ע בבת אחת ממש, ואם יאמרו גם פסוק זה, הדבר עלול לגרום שלא כל המתפללים יתחילו את שמו"ע בבת אחת.

צט. בתקופה שהתפללו בישיבה "מנחה קצרה", הקפיד שיהיו עשרה בחורים שיתחילו שמו"ע ביחד עם הש"ץ, כדי שגם הש"ץ יתפלל בציבור. וכן הקפיד שהש"ץ יתפלל הברכות הראשונות בנחת ובמתינות, כדי שהעשרה יגיעו עמו לקדושה.

ק. בחודש אלול בשנת תשכ״ד הנהיג בישיבה שיתפללו תפילת מנחה רגילה [שמו״ע ואח״כ חזרת הש״ץ, ולא ״מנחה קצרה״], וכדי לחזק את המנהג החדש, ר׳ אל׳ה בעצמו היה שליח ציבור לתפילת מנחה כמעט בכל יום עד ראש השנה.

תפילת מעריב

קא. לא ענה אמן אחר ברכת ״אוהב עמו ישראל״, ולכן נהג לסיים הברכה ביחד עם הש״ץ, וכן הנהיג בישיבה. [ראה לעיל סעיף מ״א].

קב. היה מסיים ״ואמונה כל זאת״ באופן זה: ״לך ענו שירה בשמחה רבה, ואמרו כולם״. והיה מעיר לחזנים שסיימו בנשימה אחת ״בשמחה רבה ואמרו כולם״. והסביר מנהגו: המילים ״בשמחה רבה״ הן המשך למילים ״לך ענו שירה״, והיינו שבני ישראל אמרו את השירה בשמחה רבה, ואחר כך אומרים ״ואמרו כולם״ שזה קאי על ההמשך ״מי כמוך באלים ד׳״.

קג. אמר שב׳תלמוד תורה׳ בקלם נהגו עפ״י הוראת הסבא מקלם זצוק״ל, שכאשר בחורים האריכו בשמו״ע של מעריב לתוך סדר שלישי, היה מותר לעבור בתוך ארבע אמות שלהם, וזאת מפני שאין להם רשות להפריע את סדרי הלימוד בישיבה.

היוצא לדרך

קד. הקפיד מאוד לקיים את דברי חז״ל (סוטה, דף מ״ו ע״ב) ״כל המלוה את חבירו ארבע אמות אינו ניזוק״ [ופרש״י ״אותו היוצא לדרך״]. ולכן כאשר הגיע בחור להיפרד ממנו קודם צאתו לדרך, היה מלווהו

ארבע אמות מחוץ לדלת הבית. ואם ניסה הבחור למחות ולהניא את רבינו הישיש מלטרוח ללוותו, היה מוסיף ומלווהו עוד ארבע אמות... [**פעם הראני את דבריו הנוראים של המהרש"א** (סוטה, דף מ"ה ע"ב, ד"ה לא) שכתב וז"ל: "והוא ודאי דבר סגוליי שהמתלוה ניצל מהיזקא דמטא לידיה כדלקמן, והוא מבואר כיון שהתחיל ללוותו ארבע אמות גם בעיר, הרי כוונתו ודעתו להצילו בדרך, ומחשבתו ורצונו מהני ליה לחבירו בכל הדרך להצילו, ע"ד רצון יראיו יעשה, או שמלאכיו של המלוה גומרים מחשבתו ורצונו לילך במקומו עם המתלוה ולהצילו מהיזק", עכ"ל].

קח. אמר בשיחה: "כאשר אדם אורז את כל חפציו לפני נסיעתו, ורק ברגע האחרון מזכירים לו ששכח לקחת את תיק הטלית והתפילין, ילדיו רואים כי הדבר החשוב ביותר אצל אביהם, הם הדברים הגשמיים ולא חפצי המצוות".

לימוד קבלה ואמירת "תיקון חצות"

קו. היה לומד בזוהר הקדוש ובספרי קבלה בקול רם ובלהט, בכל יום אחר הצהרים או בלילה בשעה מאוחרת.

קז. בכל לילה היה עורך "תיקון חצות" בבכיה ובהשתפכות הנפש, כשהוא יושב [ולפעמים שוכב] על הארץ חלוץ נעליים, בחדר חשוך המואר בנר בלבד.

קח. לא הקפיד לומר "תיקון חצות" בדיוק בחצות, אלא היה נוהג לאמרו לפני שעלה על יצועו, אף אם היה זה זמן רב לאחר חצות הלילה. [בתקופה שישנתי עמו, ביקשני שאצטרף אליו לאמירת "תיקון חצות" על הארץ].

״קריאת שמע שעל המיטה״ - סדר שנת הלילה

קט. הקפיד לומר ״קריאת שמע שעל המיטה״ מתוך סידור, מילה במילה בקול ובכוונה, כשהוא לבוש בבגדיו ויושב במקום לימודו.

קי. בשיחותיו היה ממליץ לבני הישיבה, שיאמרו ״קרי״ש שעל המיטה״ על מקומם בהיכל הישיבה בסיימם סדר שלישי, סמוך לצאתם לחדריהם בפנימיה, כדי שלא להיגרר לדיבורים בטלים עד שעה מאוחרת, המקשים עליהם לקום בבוקר בזמן לתפילה בישיבה.

קיא. עורר שיאמרו ״קריאת שמע״ במתינות, בכוונה ובכובד ראש. וביאר טעמו ע״פ מה שאחז״ל [ירושלמי (ברכות פ״א ה״א) ותוספות (ברכות, דף ב׳ ע״א, ד״ה מאימתי)] בטעם אמירת קרי״ש שעל המיטה, ״כדי להבריח את המזיקין״, ופירש ר׳ אל׳ה שהכוונה ״למזיקין של הלילה - שלא יביאוהו ח״ו לידי הרהורי עבירה וטומאה בשינת הלילה״. ואמר שככל שמכוון יותר בקריאת שמע, מועיל לו מאוד לשמרו ולהצילו.

קיב. לפני השינה הניח ליד מיטתו קערה עם ספל מים לנטילת ידים. וכן נהג גם בשנת הצהרים. [סיפר לי בחור שישן עמו כמה לילות, ובלילה הראשון הבחור לא הכין לעצמו קערה עם מים ליד מיטתו, ובבוקר לאחר שר׳ אל׳ה נטל בעצמו, הביא קערה עם מים והניח ליד מיטתו של הבחור].

קיג. ישן גם בלילה עם טלית קטן.

חשבון הנפש

קיד. בשכבו על יצועו, כשהחדר היה חשוך, היה עורך חשבון הנפש, ומשנן בניגון לימוד המוסר בדביקות ובהתרגשות רבה, שוב ושוב, את הפסוקים והמאמרים:

"כי פשעי אני אדע" [תהילים].

"תועבת ד' כל גבה לב" [משלי].

"זכור את יום המוות תמיד, וצידה לדרך הכן" [ארחות חיים להרא"ש].

"וזכור את בוראיך בימי בחורותיך, עד אשר לא יבואו ימי הרעה" [קהלת].

"בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר" [ישעיה].

"הילד איננו ואני אנה אני בא - ימי הילדות עברו ואינם, ואני אנה אני בא".

"סוף דבר הכל נשמע, את האלקים ירא, ואת מצוותיו שמור, כי זה כל האדם". [סוף קהלת].

ערב שבת קודש

קטו. בענין קריאת שנים מקרא ואחד תרגום נהג כהגר״א, ובכל יום מימות השבוע אמר פרשה אחת מתוך פרשת השבוע שמו״ת עם פירש״י, ובערב שבת קרא מ׳ששי׳ עד סוף הפרשה. [וראה לעיל סעיף ע״ג ולקמן סעיף קנ״ז].

קטז. הקפיד לטבול במקוה בכל ערב שבת. כך נהג אף בזקנותו המופלגת מעל גיל תשעים, גם כאשר היה שרוי בחולשה גדולה. [וראה לקמן סעיף רי״א לגבי מנהגו בשבת חזון].
עד שנותיו האחרונות לא ויתר על מנהגו לטבול במקוה גם בימים קרים וגשומים ביותר, אף כאשר תנור-החימום של המקוה לא פעל, ואפילו כשהיה חולה עם חום גבוה [ארבעים מעלות חום!].

קיז. על דביקותו והנהגתו לטבול בערב שבת בכל מצב ללא פשרות, יעידו גם שני הסיפורים הבאים:
פעם סבל מדלקת אוזנים, והרופא הזהירו שלא ילך למקוה כדי שלא יכנסו מים לאוזניו, אך לא שינה ממנהגו והלך למקוה בערב שבת, וסתם את אוזניו באצבעותיו.
וכן פעם כאשר היה לו פצע דלקתי ברגלו, הזהירו הרופא שלא יטבול במקוה, כדי שלא ידביק אנשים אחרים. אך ר׳ אל׳ה, שלא ויתר על טבילה במקוה בעש״ק, שילם לבלן את עלות מילוי המים במקוה, וביקשו שירוקן את המקוה אחרי טבילתו וימלאנו מחדש.

קיח. כשנטל ציפרניו, הקפיד ליטול תחילה את ציפרני יד ימין,

אח"כ ציפרני יד שמאל, והקפיד ליטלן שלא כסדרן הן בידיו והן ברגליו.

קיט. השליך את הציפרניים לבית הכסא.

קכ. לאחר נטילת הציפרניים, נטל ידיו מכלי שלש פעמים לסירוגין.

קכא. היה מכין בעצמו את נרות השבת, מדליק ומכבה, כדי שיהיו מוכנים כראוי להדלקה.

קכב. הקפיד שלא לכבות את האש בפיו, משום סכנה.

קכג. הקפיד שלא יבשלו ולא יאפו לאחר חצות היום.

קכד. הקפיד שלא לטעום אחר חצות היום, לא פת ואף לא מיני מזונות.

קכה. הקפיד לצחצח את נעליו בעצמו לכבוד שבת, אף בזקנותו המופלגת.

קכו. נהג ללבוש בגדים המיוחדים לשבת בלבד, ואף טלית קטן, כיפה, כובע ונעליים. [ואמר שכן נהג רבו מרן הסבא מקלם זצוק"ל, וסיפר שהיו לו גם חגורה וגרביים המיוחדים אך ורק לשבת. הסבא מקלם מעולם לא לבש את מלבושי השבת בימות החול, וכאשר קנה בגדים חדשים לשבת, לא השתמש בבגדים הישנים בימות החול אלא היה גונזם, "משום דהוי כהורדה מקדושת השבת"].

שבת קודש

• תפילות שבת קודש •

קכז. נהג לומר ״שיר השירים״ בכל ערב שבת סמוך לשבת.

קכח. ברוב שבתות השנה היה רבינו הש״ץ ל״קבלת שבת״, ועמד על הבימה מתחילת ״לכו נרננה״. ואמרו בהתרגשות רבה ובנעימה ובמתיקות עצומה. [אמר שגם בקלם החזן עמד על הבימה בכל סדר קבלת שבת].

קכט. אמר בשיחה, שב׳תלמוד תורה׳ בקלם, אמירת ״קבלת שבת״ היתה חלק מסדרי הישיבה, וכל בני הישיבה השתתפו בה ללא יוצא מן הכלל.

קל. אמר שב׳תלמוד תורה׳ בקלם, בין קבלת שבת למעריב, למדו את הספר הקדוש ״תומר דבורה״ למהר״ם קורדובירו זי״ע, מתקן סדר המזמורים שבקבלת שבת, והוסיף ר׳ אל׳ה שהקפידו ללומדו בלא ניגון המוסר. ואמר הטעם שלמדו בשבת בספר מוסר זה, כי ספר זה אינו מביא את האדם לידי בכי. [וראה לקמן (סעיף קס״ו)].

קלא. התעטף בטלית-גדול מיוחד לשבת.

קלב. עמד בשעת אמירת ״נשמת כל חי״. [ואף בשנותיו האחרונות, כאשר התקשה לעמוד בכל פסוקי דזמרה כמנהגו תמיד, הקפיד לעמוד באמירת ״נשמת״].

קלג. סיפר שבקלם נהגו כהגר״א שלא לומר בברכת החודש את תפילת ״יהי רצון שתחדש עלינו״, משום שאין מבקשים בקשות בשבת.

• סעודות שבת קודש •

קלד. כששב לביתו מתפילת ערבית, התיישב על מקומו בראש השולחן וזימר את הפיוט "שלום עליכם" בדביקות עצומה ובהשתפכות הנפש.

קלה. נהג לומר גם "ברכוני לשלום" ו"צאתכם לשלום". [ומה שנהג לומר "ברכוני לשלום", אין זה סתירה למנהגו שלא לומר בסליחות "מכניסי רחמים" משום שאין מבקשים ממלאכים כמובא לקמן סעיף ר"כ, עיין בסידור הגר"א (סדר קידוש לליל שבת) שביאר את החילוק בין שני פיוטים אלו].

קלו. בענין אמירת "צאתכם לשלום", סיפר ששאל את מרן החפץ חיים זצוק"ל, דנראה שכביכול אנו מגרשים את המלאכים מביתנו, והרי אדרבה אנו רוצים שישארו כמה שיותר?
והשיב לו החפץ חיים: "כאשר אנו אומרים "שלום עליכם" "בואכם לשלום" ו"ברכוני לשלום", הכוונה למלאכים המיוחדים הבאים כעת לכבוד השבת, ו"צאתכם לשלום" הכוונה למלאכי ימות החול שיוצאים ועולים לשמים עד מוצאי שבת".

קלז. אמר "אשת חיל" בנעימה מיוחדת. [פעמים היה מפסיק באמצע בין פסוק לפסוק, ואומר למסובים ביאורים בפסוקי "אשת חיל" עם דברי חיזוק ומוסר השכל].

קלח. אמר [ב'ועד לחתנים'] שאע"פ שבספרים הקדושים כתבו דברים עמוקים על כוונות המזמור "אשת חיל", צריך לזכור שעיקר הכוונה כפשוטו הוא על מעלת האשה הטובה, להודות לה מעומק הלב על כל מה שטורחת ומכינה, וכן על מה שמתמסרת יומם ולילה עבור בעלה ועבור חינוך הילדים.

קלט. לא נהג לומר את תפילת "רבון כל העולמים", משום איסור בקשת צרכים בשבת.

קמ. כאשר היו אורחים [שלא מבני הישיבה] על שולחנו, נהג לקדש מיד, וזימר "שלום עליכם" רק לאחר אכילת הדגים.
היה רגיל לספר: פעם נסעתי לראדין לשהות במחיצתו של מרן החפץ חיים זצוק"ל בשבת קודש. הגעתי בערב שבת בצהרים. כשחזרנו מתפילת ערבית אמר לי החפץ חיים: "אע"פ שכאשר יש לי אורחים אני נוהג שלא לשיר "שלום עליכם" קודם קידוש, כי אולי האורחים רעבים, אבל מאחר ואתה הגעת בצהרים, יודע אני שכבר אכלת ארוחת צהרים, לכן אני מרשה לעצמי לשיר "שלום עליכם" קודם קידוש".
המשיך החפץ חיים ואמר: "אורחים אינם צריכים לסבול בגלל שאני נוהג לשיר "שלום עליכם". מלאכים אינם רעבים והם יכולים להמתין מעט, אבל אורחים הבאים מן הדרך בודאי שהם רעבים, אסור ליתן להם להמתין".

קמא. נהג לזמר "שלום עליכם" ו"אשת חיל" גם ביום טוב שחל בשבת, וכן בשבת חול המועד.

קמב. אמר את סדר הקידוש בקול גדול ובלהט אש קודש, אשר נסכו בשומעים אווירת רוממות וקדושה נעלה. [היה ניתן למשש בידיים את קדושת השבת!].

קמג. ישב בכל סדר הקידוש, ואף באמירת "ויכולו".

קמד. הסתכל על נרות השבת בעת אמירת פסוקי "ויכולו".

קמה. בברכת "הגפן" הסתכל על דמות פניו שהשתקפה בתוך היין.

[ראה בשער הכוונות (דף ע"א ע"ב) ובן איש חי (שנה ב', פרשת בראשית, ס"ק כ"ט) הטעם עפ"י סוד].

קמו. בברכת הקידוש דילג את התיבות "כי הוא יום", כמנהג הגר"א.

קמז. קודם ברכת המוציא רשם בסכין על החלה סימן קל, במקום שבו רצה לבצוע לאחר הברכה.

קמח. בצע את שתי החלות כמנהג הגר"א, אף שלצורך הסעודה היה די בחלה אחת בלבד.

קמט. טבל את פרוסת המוציא במלח גם בליל שבת.

קנ. סיפר שבקלם נהגו לומר "לכבוד שבת קודש" בתחילת כל סעודה מג' הסעודות.

קנא. בכל סעודות השבת היה שר זמירות ומרבה בדברי תורה בפרשת השבוע ובעניני חיזוק ומוסר.

קנב. בזמירות שבת הזכיר שמות הקודש במילואם, כמו בתפילה.

קנג. הקפיד מאוד שלא ישוחחו בשולחן השבת אלא רק בדברי תורה, ואם שמע את אחד הבחורים מדבר דברי חולין, הזכיר בקול את דברי הגר"א באיגרתו הידועה, שכתב: "בקושי התירו לומר שלום בשבת". [ראה לקמן סעיף קס"ד].

קנד. קודם ברכת המזון זימר "שיר המעלות בשוב ד'". [וכן נהג גם בסעודות יו"ט].

קנה. בברכת המזון בשבת ויו"ט אמר את שלשת "הרחמן" הראשונים בלבד, משא"כ שאר ה"הרחמן" שהם בקשות פרטיות, וכמנהג הגר"א.

קנו. מיד לאחר סעודת הלילה חזר להיכל הישיבה ולמד עד שעה מאוחרת. [וכן נהג גם בחדשי החורף הארוכים].

קנז. אם לא הספיק לסיים ׳שנים מקרא ואחד תרגום׳, לא קידש על היין בשבת בבוקר, עד שסיים כל השמו״ת, גם אם היו אורחים. [וראה לעיל סעיף ע״ג וסעיף קט״ו].

קנח. הקפיד כמנהג הגר״א שלא לקדש אלא במקום סעודה גמורה, דהיינו פת ממש, ולא פת הבאה בכיסנין.

קנט. בקידושא רבה אמר את הפסוקים ״ושמרו בני ישראל את השבת״, ״זכור את יום השבת לקדשו״ עד ״על כן ברך ד׳ את יום השבת ויקדשהו״, ואחר כך בירך ברכת ״הגפן״.

קס. ישב בכל סדר קידושא רבה, והחזיק את הכוס בידו מתחילת אמירת הפסוקים ועד לאחר ברכת הגפן.

קסא. מיד לאחר סעודת היום חזר להיכל הישיבה ולמד עד תפילת מנחה קטנה. [הוא לא ישן במשך יום השבת כולו אף בשבתות הקיץ הארוכות, גם בזקנותו המופלגת].

קסב. בסעודה שלישית הקפיד שלא לשתות מים.

קדושת השבת

קסג. בכל שבוע בין קבלת שבת למעריב, אמר שיחת מוסר בהיכל הישיבה בענין גודל מעלת השבת והחובה לנצל את היום הגדול והקדוש הזה. [והיה משלב בשיחותיו גם ביאורים בתפילות השבת ובזמירות של שבת]. תפילת ערבית שלאחריה היתה תמיד באוירה מרוממת מאוד של קדושת השבת ובהתעוררות עצומה.

קסד. מיעט מאוד לדבר דברי חולין בשבת, והיה מרבה לדבר בשיחות בליל שבת על קדושת השבת והזהירות מדברים בטלים. היה מרגלא בפומיה דברי הגר"א באיגרתו הידועה שכתב: "בקושי התירו לומר שלום בשבת"! [והיה צועק ומדגיש את תיבת "בקושי"].

קסה. אחת מהתקנות שתיקן בישיבה היתה - להקפיד לדבר באופן עדין ומכובד בימי שישי ושבת קודש, בכדי שלא להגיע לכעס ודיבורים קשים בימים אלו. תקנה זו היתה נקראת "הקפדה בדיבור". ואמר שאם בחור מתחנך לכך בימי הבחרות, הדבר ירגיל אותו גם לאחר נישואיו שלא להיכשל במידת הכעס בביתו בערב שבת ובשבת.

והוסיף וסיפר, שב'בית המוסר' בירושלים, היה לו 'ועד' קבוע עם אברכים חשובים בני עליה שנקראו בשם "חבורת עשירי קודש", ודרש מהם שיקבלו על עצמם תקנה זו, ומי שלא יעמוד בה, ישלם קנס גדול. והוסיף: "בתחילה היו אברכים ששילמו ממון רב עד שהתרגלו לכך"...

קסו. בכל ליל שבת למד בספר הקדוש "תומר דבורה" למהר"ם קורדובירו זי"ע, ודקדק ללומדו בלא ניגון המוסר. סיפר לנו: "פעם כאשר נסעתי לצפת לקברי צדיקים, הלכתי עם כמה תלמידים להשתטח על קברו של הרמ"ק, והתחננתי בפניו שבזכות לימודי בספרו "תומר דבורה" בכל ליל שבת - על פי הוראתו של מו"ר הסבא מקלם ז"ל, יעורר רחמים וימליץ טוב עבור הצלחת הישיבות הקדושות ותלמידיהן". [אמר ששמע מרבו מרן הסבא מקלם זצוק"ל, שהספר "תומר דבורה" הוא "שולחן ערוך" למידות, כשם

שספרי רבי יוסף קארו הינם "שולחן ערוך" להלכות, ויכול לסייע ללומדים בו להגיע לתיקון המידות, לשינוי הטבע הרע ולרוממות וגדלות האדם].

וכן היה מייעץ לבחורים ללמוד בשבת בספר "תומר דבורה", באמרו שזהו ספר מוסר שאינו מביא את האדם לידי בכי ושברון לב, ולכן אפשר ללמוד בו בשבת. [וראה לעיל סעיף ק"ל].

[ואמר גם שלכן בקלם למדו מוסר בחול המועד בספר "תומר דבורה", ולמדוהו בלא ניגון המוסר, כמו בשבת].

קסז. הורה לבחורים שיקבלו על עצמם לא לקרוא עיתונים בשבת כלל, כי בשבת יש לקרוא ולדבר רק בדברי קדושה. פעם אף התבטא שבשבת צריך להרגיש שזה בגדר "מוקצה מחמת מיאוס". [ר׳ אל׳ה הירבה לדבר בענין זה, ולכן רבים מיוצאי ישיבת "כפר חסידים" אינם מסוגלים לקרוא עיתון בשבת קודש].

קסח. באחת משיחותיו בליל שבת סיפר, כי מראהו של רבו מרן הסבא מקלם זצוק"ל בשבת קודש היה שונה בתכלית ממראהו בימות החול, כאשר קדושת השבת ניכרה על פניו שהיו אדומות יותר ומאירות באופן מיוחד. גם בשנותיו האחרונות, כאשר סבל מחוסר דם והיו פניו חיוורות תמיד, בכל זאת מכניסת השבת ועד יציאתה האדימו פניו כאש להבה, שלא כדרך הטבע.

פעם סיפר ר׳ אל׳ה שמראהו של הסבא מקלם בשבת היה שונה כ"כ ממראהו בימות החול, עד שפעם הגיע תלמיד חדש ל׳תלמוד תורה׳ בקלם, ובשבת הראשונה כשראה את הסבא מקלם, שאלני מי הוא הרב החדש שנוסף לצוות רבני הישיבה...

באחת השבתות הבחינו תלמידיו של הסבא מקלם זצוק"ל, כי

דמותו נותרה כבשאר ימות השבוע ולא השתנתה כבכל שבת. כשנשאל על כך, השיב כי ביום שישי, סמוך לשבת קודש, הגיעה אליו הידיעה שמת אחד המשכילים הגדולים, שהיה מגדולי הלוחמים באידישקייט, ולעג בפומבי לבני הישיבות וללימוד המוסר, ו"מחמת הרחמנות שחשתי מהבושה הנוראה שתהיה לנשמתו על מעשיו בבואו לפני בית דין של מעלה, הפריע לי הדבר לקדושת השבת", ועל כן לא היו פניו אדומות ומאירות כבכל שבת.

קסט. אמר בשיחה שכאשר בונים בית כנסת, צריך להקפיד מאוד שלא ישתמשו בחומרי בניה שנעשו באיסור חילול שבת ח"ו. והוסיף ואמר: "כאן [בכפר חסידים] רואים מרחוק את מפעל המלט בחיפה [הנקרא "נשר"] הפועל כל ימות השנה ממש [אפילו ביום כיפור] חוץ מיום חגם בלבד, רח"ל. מקום תורה שקונה שם מלט, אין לו עתיד!"

לאחר השיחה ניגשו אליו בחורים ושאלוהו: "והרי ישיבה מפורסמת פלונית לקחה את המלט לבנינה ממפעל זה...?!". רבינו זקף את ראשו, דפק בידו על הסטנדר ואמר באופן נחרץ: "די בנין ווערט צו שמעטערט ערן [בנין הישיבה יתרסק]!"

מוצאי שבת

• תפילת ערבית •

קע. בין סעודה שלישית לתפילת ערבית אמר שיחת מוסר בהיכל הישיבה, במשך כשעה וחצי. והקפיד מאוד שלא יקליטו את

השיחה אם לא אמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול", כי רצה להרויח תוספת שבת. וביקש שאם רוצים להקליט, שיודיעו לו ויאמר "ברוך המבדיל".

קעא. לאחר סיום השיחה ירד לפני התיבה ואמר שני פרקי תהילים פסוק בפסוק בהשתפכות הנפש - "משכיל לדוד" ו"שיר המעלות ממעמקים". [פעמים אחדות אמר גם "שיר למעלות אשא עיני"]. פעמים היה מפסיק באמצע בין פסוק לפסוק, פונה לבני הישיבה ואומר ביאור חדש בפסוק ומעוררם להתחזק בענין מסויים.

קעב. סיפר שבקלם היו מאריכים מאוד באמירת "והוא רחום" במוצ"ש, והיו אומרים הטעם, כדי להיות נושא בעול עם הנפטרים שבשבת קודש אינם נידונים בגיהנום, והנשמות חוזרות לגיהנום רק בסיום "ברכו".

קעג. עמד מ"ויהי נועם" עד סוף "ואתה קדוש". [ראה לעיל סעיף ס"ו].

• הבדלה •

קעד. נהג לישב בהבדלה.

קעה. כיבו את אור החשמל קודם ברכת "מאורי האש".

קעו. הורה להלכה למעשה, שתה עם חלב נחשב לחמר מדינה שאפשר להשתמש בו להבדלה.

• מלוה מלכה •

קעז. הקפיד מאוד לאכול סעודת מלוה מלכה.

קעח. אכל סעודת מלוה מלכה עם כובע ומלבוש עליון, כמו בסעודות השבת. וכן הקפיד לכסות את השולחן במפה.

קעט. את הסעודה קבע על פת ודג ומאכלים נוספים, וכן שתה חמין.

קפ. בסעודת מלוה מלכה נהג להדליק שני נרות על השולחן. וכן הורה לי לנהוג לאחר נישואי, באמרו: "מלוין השבת כדרך שמקבלין אותה".

קפא. אמר בנעימה מיוחדת ובהשתפכות הנפש את הזמירות למוצ"ש: "המבדיל בין קודש לחול", "אליהו הנביא", "אמר ד' ליעקב", וכן את התפילה הנשגבה "ריבון העולמים אב הרחמים והסליחות".

קפב. היה מרגלא בפומיה: "עלינו לקיים את ה'סֻלָּם', ראשי תיבות "סעודת ליווי מלכה". סעודה זו הינה בבחינת "סֻלָּם מוצב ארצה", היות שאופן קיומה הוא גשמי ובני אדם מזלזלין בה, אך "ראשו מגיע השמימה" - באמת מעלתה גבוהה עד מאוד".

תעניות, ער"ח, בה"ב, שובבי"ם, עשירי קודש, תענית-דיבור

קפג. באחת מתעניות-הציבור קודם תפילת מנחה, ניגש רבינו לראש הישיבה מו"ר מרן הגרא"א מישקובסקי זצוק"ל [שהיה צעיר ממנו בעשרות שנים], והציע שינהיגו בישיבה שהכהנים יעלו לדוכן

״כמו שנוהגים בבני ברק״. ראש הישיבה השיב: ״ניין [לא]!״ ורבינו בענוותנותו שב למקומו בלי להוסיף מילה!

קפד. נהג להתענות יום שלם בכל ערב ראש חודש שאומרים בו תפילת יום כיפור קטן, וכן בשובבי״ם [ובשנה מעוברת שובבי״ם ת״ת] היה צם כל ימות השבוע [מלבד יום שישי] מבוקר ועד צאת הכוכבים [במשך כחודשיים!!!], וכן בתענית בה״ב. בתעניות אלו היה (עפ״י רוב) נשאר ללמוד בהיכל הישיבה מאחר תפילת שחרית ועד צאת הכוכבים. כן נהג עד גיל תשעים! לאחר מכן, בעקבות דאגת בני משפחתו ותלמידיו לבריאותו, התענה חצי יום בלבד.

קפה. דרש מבחורי הישיבה, שבתעניות אלו - על אף שאינם צמים בהן - יקבלו על עצמם לכל הפחות ״תענית דיבור״ בסדר אחד.

קפו. סיפר [ב׳ועד לבני הקיבוץ׳] שב׳תלמוד תורה׳ בקלם תיקן הסבא מקלם זצוק״ל, תקנה הנקראת ״חבורת עשירי קודש״, דהיינו שבכל יום עשירי החל מיום הכיפורים עד סוף השנה, היו מתענים יום שלם, והיו בחורים שהתענו כבר מהלילה כמו ביום כיפור. [ומקור ושורש התקנה, ראה בשל״ה (מסכת חולין, סוף פרק נר מצוה, ד״ה מצאתי בספר אחד)]. ואמר ר׳ אל׳ה: ״היו שנים שתענית ״עשירי קודש״ חל במוצאי ״תענית בה״ב״, וצמתי יומיים בלי להפסיק באמצע. אמנם אני הייתי גיבור ותבעתי מעצמי, ומכם אני לא דורש שתעשו כן. אתם חלשלושים [באידיש: שבחינקעס]. כל אחד צריך להכיר את הכוחות שלו, אבל לכל הפחות תדעו שיש כזה יום, ומכם אני מצפה שתקבלו על עצמכם בכל ״עשירי קודש״ בגדר ׳קבלה׳ לשמור על קדושה יותר מבכל שאר הימים, ולהקפיד על ״תענית דיבור״, שלא לדבר דברים בטלים במשך כל הסדר״.

חודש ניסן

• שבת הגדול •

קפז. בשבת הגדול לא נהג לומר את ההגדה, כמנהג הגר"א.

• בדיקת חמץ •

קפח. בבדיקת חמץ היה מאריך מאוד ומדקדק לבדוק היטב את כל הבית במשך שעות רבות. הוא עבר מחדר לחדר ובדק גם את הארונות, השולחנות, הכסאות, וכן את הספרים. לאחר שעלה לארץ ישראל, ושהה בחגים [ובימי בין הזמנים] בבית בתו הרבנית פינסקי ע"ה בירושלים, היה מברך ובודק בעצמו במשך זמן רב את חדרו ואת כל ספריו וחפציו.

קפט. מחזה שחזר על עצמו היה שכאשר בדק את הספרים מחמץ, היה נמשך לעיין בהם, עד שלאחר זמן הזכירו לו נכדיו "סבא, אנו באמצע בדיקת חמץ!", רבינו התנער ואמר בתמיהה: "אזוי [ככה]?!". גם כאשר המשיך בבדיקת החמץ, נמשך שוב ושוב לעיין בספרים שאותם בדק, כך שלפעמים נמשכה בדיקת החמץ אף עד חצות הלילה.

נכדיו לבית משפחת פינסקי מספרים, שפעם כאשר עלה על סולם כדי לבדוק את הספרים, התחיל לעיין בספר מסוים ועמד כך שקוע כשלוש שעות על הסולם!

קצ. בחג הפסח בשנת תשכ"א, התארח באנגליה בבית בנו, וכיון שרצה להתחייב במצות בדיקת חמץ, שכר מבנו את החדר שבו שהה, כדי שיוכל לברך ברכת "על ביעור חמץ" ולקיים המצוה.

• ליל הסדר •

קצא. סידר את הקערה כמנהג הגר״א.

קצב. בחוץ לארץ לא לבש קיטל בליל הסדר, ובארץ ישראל לבש.

קצג. בליל הסדר שחל בשבת זימר ״שלום עליכם״ ו״אשת חיל״.

קצד. קרא את ההגדה בקול חוצב להבות אש, במתינות רבה ובנעימה יחודית. מפעם לפעם הפסיק ואמר ביאור קצר על ההגדה, בענין נס יציאת מצרים. הורה לצאצאיו לומר חידושים וביאורים קצרים בלבד, כדי להספיק את אכילת האפיקומן לפני חצות.

קצה. אכל מצות מכונה בכל ימי הפסח, ואף בכזית ראשון בליל הסדר, ואמר שמקובל בשם מרנא רבי ישראל סלנטר זצוק״ל, שביאר שדין ״לשמה״ אינו בעשיית המצות אלא בשמירתן **מחימוץ**. [בערב פסח באחת השנים, שלח לו כ״ק האדמו״ר מטאלנא זצ״ל מצות יד, ולא הסכים לאוכלם].

קצו. למרור אכל כזית חזרת [חריין].

קצז. בתחילת הסעודה אכל ביצה מבושלת טבולה במי מלח, ואמר שהוא זכר לקרבן חגיגה.

קצח. נהג לאכול שרויה בפסח. [היה רגיל לומר לאורחים מקהילות חסידיות שביקרו בביתו וראוהו אוכל שרויה: ״לא לאכול שרויה זהו ׳מנהג׳ ולא ׳חומרא׳!״].

קצט. הקפיד מאוד שצאצאיו לא יגנבו את האפיקומן. [סיפר שבקלם היו אומרים שזה עלול להשפיע באופן שלילי על נפש הילד. פעם התבטא באזני אחד מנכדיו שגנב את האפיקומן מאורח שהסב בביתם בליל הסדר: ״זה לא מתאים לתלמיד של קלם!״].

ר. הקפיד לאכול את האפיקומן קודם חצות.

רא. אמר שפתיחת הדלת ב"שפוך חמתך", היא סגולה למציאת זיווג הגון בקרוב, ולכן יש לכבד בה את מי שהגיע לגיל שידוכים.

רב. עמד בפתח הבית בעת אמירת "שפוך חמתך" וזעק מנהמת לבו תחינה זו בכוונה גדולה ובהשתפכות הנפש.

רג. קודם אמירת "נשמת כל חי" בליל הסדר, היה אומר למסובין שיאמרו בכוונה מיוחדת כל מילה ומילה, כיון שזמן אמירת תפילת שבח גדול ונורא זה בליל הסדר, הוא עת רצון וסגולה מיוחדת שתפילותיו ובקשותיו יתקבלו, ואפשר לפעול ישועות רבות בשמים.

רד. לאחר סיום אמירת ההגדה, קרא "שיר השירים" כמנהג הגר"א, בדביקות נוראה.

ימי ספירת העומר

רה. בכל שנה ושנה בימי הספירה, היה רגיל להביא את דברי רבו מרן הסבא מקלם זצוק"ל, שארבעים ותשע הימים שבין פסח לחג השבועות נועדו בכדי להכין את עצמנו לקבלת התורה. וכיצד היא ההכנה? הנה בפרקי אבות (פרק ו') מובא שיש ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, ואמר הסבא מקלם שכל יום ויום מימי הספירה נועד כדי לקנות לעצמנו קנין אחד ממ"ח הקניינים, וביום המ"ט - ביום האחרון שהוא ערב חג השבועות - יש לחזור וללמוד את כל המ"ח קניינים

בכדי לזכות לקנין התורה. [ואמר שכך עשו גם לאחר יציאת מצרים, במ״ט הימים שבין יצי״מ לקבלת התורה]. וכך היה ר׳ אל׳ה מעורר בכל שנה, שזהו תפקידנו בימי הספירה, להתחזק ולעמול בכל יום באחד מקנייני התורה בכדי להגיע לקבלת התורה בשלימות, כי בכל שנה יש את הבחינה של זמן מתן תורתנו.

רו. בכל השיחות וה׳וועדים׳ שבתקופת ימי הספירה, היה מבאר ומפרט באריכות כל אחד מקנייני התורה וחשיבותו, ואמר שרק על ידי עבודתנו ועמלנו לעלות ולהתעלות מיום ליום בכל המ״ח קניינים, נזכה ל׳קניית׳ התורה. [ואכן הבחורים בישיבת ״כפר חסידים״ ידעו בכל יום מהו הקנין השייך לאותו יום, והתחזקו בו].

חג השבועות

רז. למד בהיכל הישיבה כל הלילה, וחילק את לימודו לשני חלקים, בתחילה אמר את סדר ״תיקון ליל שבועות״ מתוך סידור ״בית יעקב״ [איני זוכר האם אמר את כל ה״תיקון״, או רק את חלקו], ולאחר מכן למד גמרא עד תפילת שחרית שהיתה כוותיקין [ובני הישיבה למדו גמרא כל הלילה].

רח. אמר בשיחה: ״בחור שיודע שאם ישאר ער כל הלילה, הוא עלול להתנמנם באמצע תפילת שחרית, או אפילו בקריאת מגילת רות, עדיף שיישן בלילה״.

רט. בסיום לימוד הלילה, קודם תפילת שחרית, נהגו בישיבה לזמר בצוותא את שירי חג השבועות, תוך כדי ריקוד במעגל בצורה

המותרת ביו"ט. רבינו בעצמו היה שר בדביקות, ואף היה מלהיב עמו את בני הישיבה, גם לעת זקנותו המופלגת.

בין המצרים ותשעת הימים

רי. סיפר שזוכר מתקופת ילדותו, שבכל שלשת השבועות של ימי בין המצרים, **בחצות היום**, היו מתאספים כל בני העיר בהיכל בית הכנסת, יושבים על הארץ ואומרים בלב נשבר ובבכיות את סדר "תיקון חצות", ובית הכנסת היה מלא וגדוש. הוסיף ואמר: "אתם יודעים מי היו האנשים האלו? לא רק תלמידי חכמים, אלא גם אנשים פשוטים שעמלו להרוויח את פת לחמם כמו סנדלרים, חייטים ונגרים". [הוא סיים ואמר בכאב: "תראו איזה ירידת הדורות מלפני שבעים שנה בלבד! בזמננו לא רואים כמעט אנשים שבוכים כך על החורבן..."].

ריא. טבל במקוה בערב שבת חזון, כמנהגו בכל עש"ק.

ביקור בארץ ישראל קודם הגאולה

ריב. הורה שע"פ תורת הקבלה ראוי לכל בן חוץ לארץ לבקר בארץ ישראל קודם הגאולה, וכן כתב במכתב לאאמו"ר מהרי"צ הלוי זצוק"ל [מיום ר"ח אדר תשכ"ג] וז"ל: "והיות ועד כמה שידוע לי כת"ר עדיין לא ביקר אף פעם בארצנו הקדושה, ולפי תורת הקבלה חייב כל יהודי לבקר בארץ הקודש לפני הגאולה, וזה

זמננו בע״ה, לזאת מציע אני שכת״ר יבקר בארץ ישראל בזמן המוקדם האפשרי לפסח או לשבועות״, עכ״ל. [גופא דעובדא, שבמשך שנים רבות נמנע אאמו״ר מהרי״צ הלוי זי״ע מלבקר בארץ ישראל, מפני שהרגיש שאם יראה את הערים והבתים בארץ ישראל מיושבים ובנויים על מכונם, תחלש אצלו הרגשת החורבן והציפיה לגאולה הקרובה, ועל כך הוסיף וכתב לו רבינו במכתב את הדברים הנ״ל. המכתב המלא נדפס בראש הקונטרס].

חודש אלול

ריג. בחודש אלול ובעשי״ת, לאחר תפילת שחרית בימות החול, ירד לפני התיבה ואמר פסוק בפסוק בהתעוררות גדולה את פרק פ׳ בתהילים - ״למנצח אל שושנים״ [העוסק בעניני תשובה], שכתוב בו ג׳ פעמים ״אלוקים השיבנו, והאר פניך ונוושעה״, ואמר שכך נהגו בקלם.

ריד. הזהיר את הבעל-תוקע של ראש השנה, שלא יתלמד ויתאמן בתקיעת שופר בשעות הלילה בחודש אלול, כיון שהתקיעות מעוררות את כוחות הדינים, ואין לעורר דינים בלילה, שהוא זמן התגברות הדינים. [וכ״כ בערוך השולחן, סימן תקפ״א סי״ב].

רטו. בשיחות ובוועדים היה תובע מהבחורים לקבל על עצמם בגדר ׳קבלה׳ לעשות ״תענית דיבור״ בכל חודש אלול ועשי״ת.

רטז. הקפיד לקבל את השבת האחרונה של השנה, מוקדם יותר מכל שבתות השנה. [וראה לקמן סעיף רכ״ג].

סליחות

ריז. ברוב ימי הסליחות, היה הוא הש"ץ לסליחות, והנהיג בישיבה לדלג חלק מפיוטי הסליחות, ולומר רק שלש פעמים י"ג מידות, באמרו "טוב מעט בכוונה מהרבה שלא בכוונה". [ובעשי"ת הקפיד שפיוט ה"עקידה" יהיה בין פיוטי הסליחות הנאמרים].

ריח. בסדר הסליחות אמר וידוי "אשמנו" רק פעם אחת, כמנהג הגר"א. וביאר ש"עדיף לומר פעם אחת במתינות ובכוונה, ולא להבליע המילים בחיפזון שלש פעמים".

ריט. בנוסח הפזמון "במוצאי מנוחה קדמנוך" [שאומרים ביום ראשון של סליחות], כשאמרו הסליחות בבוקר, שינה הנוסח בשלש מקומות: אמר "בשחר קדמנוך" [במקום "במוצאי מנוחה קדמנוך"], וכן "בזעקתם אליך" [במקום "בזעקתם בעוד ליל"], וכן "בעמדם לפניך" [במקום "בעמדם בלילות"]. וביאר טעמו "שאם אין משנים הנוסח, הוי כדובר שקרים לפני ד' ח"ו".

רכ. לא אמר את הסליחה "מכניסי רחמים הכניסו רחמינו", כי אין לבקש ממלאכים, בלתי מד' לבדו. [ראה לעיל סעיף קל"ה].

רכא. בסליחות בערב ראש השנה דילגו הרבה סליחות, כמנהג קלם.

רכב. בפזמון של י"ג מידות [בעשי"ת, בנעילה, וכן בתענית בה"ב] שינה את הנוסח ואמר: "מידת הרחמים עלינו נגלגלה, ולפני קוננו תחינתנו נפילה, ובעד עמנו רחמים נשאלה". [והטעם, ראה לעיל סעיף ר"כ].

שיחות ודרשות בתקופת הימים הנוראים

רכג. בשבוע האחרון של השנה, מידי ערב נשא שיחה בהיכל הישיבה, ולפניה מסר כעין ׳הקדמה׳ כיצד לזכות ביום הדין. וכה היו דבריו בפעם הראשונה ששמעתי ממנו: ״היום יום חמישי האחרון לפני ראש השנה תשכ״א, יהיו לנו בס״ד עוד הרבה ימי חמישי, אבל בשנת תש״כ לא יהיה עוד יום חמישי. חז״ל אומרים כי ״שב יום אחד בשנה, כאילו שב כל השנה״ [הובא בחיי אדם (כלל קל״ח ס״ה)], ואפשר ביום זה לתקן את כל ימי חמישי של כל השנה שחלפה״, ואז פתח בשיחה. כסדר זה חזר כל יום ויום ממש עד ראש השנה, בתחילת דבריו היה אומר ״היום יום פלוני האחרון וכו׳״, ולאחר מכן נשא את השיחה. קודם השיחה בליל שישי אמר כי ביום זה אפשר לתקן את כל ביטול התורה שנגרם בערבי שבתות. וקודם השיחה שנשא בליל שבת בין קבלת שבת למעריב, עורר על כך שאפשר לתקן את כל העבירות וחילולי השבת וביטול הזמן שנגרמו בשבתות השנה.

רכד. בשני ימי ראש השנה מסר שיחה קודם התקיעות.

רכה. שנה אחת בעשי״ת, נשא שיחה קצרה בכל בוקר באמצע הסליחות קודם אמירת ״שמע קולנו״. בכל יום דיבר על ענין אחד שראוי להתחזק בו.

רכו. ביום הכיפורים נשא שיחה בין ״כל נדרי״ למעריב, והיתה נקראת ״א-כל נדרי שמועס״, וכן מסר שיחה קצרה ומרטיטה קודם תפילת נעילה.

רכז. במוצאי יום כיפור לאחר הסעודה [ולפעמים למחרת יו״כ, קודם שנסעו

הבחורים לבתיהם], נשא שיחה קצרה לבני הישיבה על תפקידנו בימים אלו עד הושענא רבה, ואמר שימים אלו הם ימי מבחן, ועלינו להראות להקב"ה שאנו מקיימים את הבטחותינו ואת הקבלות שקיבלנו על עצמנו בעשרת ימי תשובה. [ראה לקמן סעיף רנ"ב-רנ"ג].

ראש השנה ויום הכיפורים

רכח. נהג לטבול את פרוסת המוציא בדבש מראש השנה ועד שמחת תורה.

רכט. בסעודות ראש השנה, היה מקצר מאוד, באמרו: "יעדער מינוט איז טייער" [בראש השנה כל רגע הוא יקר].

רל. לבש קיטל בראש השנה וביום הכיפורים. [נכדיו אומרים בשמו שמנהג אבותיו היה שאין לובשים קיטל, אולם הוא החל לנהוג ללבוש מאז שהתחיל לשמש כחזן ובעל מקריא].

רלא. הורה לבחור ששימש כש"ץ בתפילות ימים נוראים, וכן לבעל-תוקע, שילבשו קיטל ויתעטפו בטלית על הראש. [כן שמעתי מפי ידידיי הג"ר יצחק ברנשטיין זצ"ל מראשי ישיבת "כפר חסידים" ויבלחט"א הג"ר שמעון אשר גולדברג שליט"א רב ביהכ"נ "תפארת צבי" בבית וגן בירושלים, ששימשו כחזנים בישיבה עוד קודם נישואיהם. וכן מידידיי הג"ר משה קולר זצ"ל והג"ר יוסף גראטש זצ"ל, ששימשו כבעלי-תקיעה בישיבה עוד קודם נישואיהם].

רלב. בר"ה וביו"כ ירד לפני התיבה לפסוקי דזמרה בניגון המיוחד של הימים הנוראים. אי אפשר לתאר את הפסוקי דזמרה של

ר׳ אל׳ה, כל תיבה ותיבה היתה שקולה ומדודה בצורה מדוקדקת להפליא, בקול רם מתחילת המזמור ועד סופו. את הפסוקים הקשורים ליום הדין ולמשפט היה שואג ומדגיש בצורה נוראה ומרטיטה. [חרדה וצמרמורת אחזונו כשקרא פסוקים אלו]. אמירת הפסוקי דזמרה נמשכה שעה שלמה.

רלג. מראש השנה ועד יום הכיפורים, לאחר סיום חזרת הש״ץ, קודם תפילת ״אבינו מלכנו״ הנהיג בישיבה לומר מזמור ״שיר המעלות ממעמקים״ פסוק בפסוק, והוא ירד לפני התיבה. [אמר שכך נהגו בקלם]. היה זה מעמד מרטיט בכל יום מחדש. בשבת שובה אמרו ״שיר המעלות״ אחר חזרת הש״ץ קודם קדיש תתקבל. [ראה ביסוד ושורש העבודה (שער י״א פרק ב׳) ומשנה ברורה (סימן נ״ד ס״ק ד׳)].

רלד. הקפיד שלא לאכול קודם התקיעות, למרות שהיתה הפסקה עבור בני הישיבה והמתפללים שאכלו, וכן נהג גם לעת זקנותו המופלגת שלא לטעום דבר, על אף שסיימו את תפילת מוסף בשעה מאוחרת. [אמר שבקלם הבחורים נהגו לקדש ולאכול בהפסקה שקודם התקיעות, ואף רבו מרן הסבא מקלם זצוק״ל נהג לאכול קודם התקיעות].

רלה. הנהיג שילמדו ׳סדר מוסר׳ של חצי שעה, בשני ימי ר״ה קודם התקיעות. בשעת לימוד המוסר הוא מירר בבכי בקול רם מפני אימת הדין, כאדם העומד לפני משפט ורועד מפני גזר דינו. לאחר מכן נשא שיחת התעוררות מתוך בכי תמרורים שהרעיד את הלבבות.

רלו. הוא היה המקריא בכל סדר התקיעות, ונהג לאמרו בקול רם ובנעימה יחודית ומרטיטה.

רלז. הורה לש"ץ של תפילת מוסף בר"ה ויוה"כ לדלג את התיבות "הנני העני ממעש נרעש ונפחד מפחד יושב תהילות ישראל", כי איך יכול להעיד על עצמו ולומר "נרעש ונפחד", אם אין זה אמת, והרי כתוב בתהילים "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". ואמר שכך היה נוהג כאשר ירד לפני התיבה לתפילות מוסף. ושמעתי מתלמידו בלונדון, ששמעוהו פעם [בתפילת "הנני העני"] צועק לפני התיבה: "**הרוצה להיות** נרעש ונפחד". אשרי אוזן שמעה זאת!

רלח. לא נהג לומר תשליך כלל, כמנהג בקלם.

רלט. אירעה עובדה בבחור בישיבה ששאל את ר' אל'ה ביום כיפור בבוקר, לגבי הא דאיתא ביומא (דף פ"ח ע"א) הרואה קרי ביום הכיפורים וכו', ושאלו במר נפשו האם יכול לטבול במקוה ביום כיפור [ראה טושו"ע (סו"ס תרי"ג)], והשיב לו: "עצם הבושה שיש לך בשאלתך, היא תהיה לך לכפרה, ואינך צריך ללכת למקוה".

רמ. בתפילת נעילה בישיבה האריכו מאוד כמו בשאר תפילות יו"כ [ולא מיהרו כלל כמקובל], וכשהגיע זמן צאת הכוכבים, דפק ר' אל'ה על הסטנדר והכריז: "מי שחלש שילך לעשות הבדלה ויאכל!" ואח"כ המשיכו בתפילת נעילה עוד כשעה.

רמא. בישיבה לא אמרו "ברכת כהנים" בנעילה, כיון שר' אל'ה היה סבור שעדיף להאריך בתפילת נעילה ולהתפלל בכוונה, ולא למהר כדי להספיק "ברכת כהנים" קודם שקיעת החמה.

רמב. בסיום תפילת נעילה, כאשר בני הישיבה שרו "לשנה הבאה בירושלים הבנויה", נעמד על ספסל [בעזרת ב' בחורים] כשפניו אל הקהל, רקד והרקיד את כולם בכל כוחו בהתלהבות רבה [גם לעת

זקנותו המופלגת, ויהי לפלא], עד לרגע שבו הניף את ידו בהחלטיות כדי לעצור את השירה, ומיד השתתקו והתחילו בתפילת מעריב.

רמג. שאלתיו בבחרותי, היאך ממשיכים את תפילת נעילה זמן רב לאחר הלילה, הרי שערי השמים ננעלו כבר, כמו שאומרים [בפיוט בתחילת נעילה] "פתח לנו שער, בעת נעילת שער, כי פנה יום"? והשיב: "שערי השמים אינם ננעלים מיד כשמגיע הלילה, אלא רק לאחר שתקעו את התקיעה בסיום תפילת נעילה בישיבה!" והוסיף וביאר ששערי השמים של כל בית-כנסת ננעלים בשעה שהם מסיימים נעילה.

רמד. סיפר שבקלם סיימו תפילת נעילה כשלש שעות לאחר צאת הכוכבים, ואח"כ היתה הפסקה קצרה עבור החלשים שהלכו להבדיל ולאכול. מיד לאחר מכן חזרו ולמדו ׳סדר מוסר׳ כשעה, ורק בסיומו התפללו תפילת ערבית שהיתה בהתעוררות עצומה, ממש כמו תפילת ערבית של ליל יום כיפור!

רמה. פעם במעריב של מוצאי יום כיפור, הש"ץ מיהר לסיים, ולא המתין עד שר׳ אל׳ה סיים תפילת שמו"ע. לאחר התפילה, אמר לו ר׳ אל׳ה בשברון לב: "איני יכול למחול לך על כמה ׳אמנים׳ שהפסדתי בגללך!". בחור זה סבל צרות רבות לאחר נישואיו, עד שביקש מחילה במנין על קברו.

רמו. אמר [ב׳ועד לחתנים׳]: "הנשים שאין באפשרותן ללכת להתפלל בבית הכנסת בימים הנוראים - מאחר שמטפלות בילדיהן הקטנים, תאמרו להן שקיבלתי מרבותי, שאינן צריכות להרגיש

חלישות הדעת בשל כך, כיון שלתפילתן בבית יש צינור ישיר העולה למעלה מיד לכסא הכבוד, ואינן זקוקות כלל לכל האוירה המרוממת של התפילות בבית הכנסת ברוב עם בכדי שתפילתן תעלה למעלה".

חג הסוכות

רמז. בירך "לישב בסוכה" בכל פעם שנכנס לסוכה, אף שלא אכל, כמנהג הגר"א.

רמח. אמר בכל יום את נוסח האושפיזין.

רמט. בירך על הלולב בסוכה, קודם צאתו לבית הכנסת לתפילת שחרית.

רנ. נהג לערוך במעונו [בבית בתו ע"ה בירושלים] 'שמחת בית השואבה' לתלמידיו ומקורביו, באחד מלילות חול המועד. תחילה אמרו ט"ו מזמורי "שיר המעלות" פסוק בפסוק, ולאחר מכן שר ורקד עם הציבור בהתלהבות גדולה. במהלך המעמד נשא דרשה ודברי חיזוק מעניני דיומא. רבינו סיפר שכן נהגו ב'תלמוד תורה' בקלם.

הושענא רבה

רנא. אמר שבקלם, כל הציבור ישבו יחד בבית הכנסת בליל הו"ר ולמדו את ספר דברים, אולם לא קראו בספר-תורה אלא כל אחד קרא מתוך חומש. [והיו יחידים שנשארו ללמוד כל הלילה].

רנב. אמר ששמע מרבו מרן הסבא מקלם זצוק״ל, שיום הושענא רבה שווה במדרגתו ליום כיפור ממש, שניהם הם ימי משפט וכפרה. החילוק ביניהם הוא, שביום כיפור מצוה להתענות, והושענא רבה הוא ״יום כיפור׳ שמצוה לאכול בו.

רנג. היה מרגלא בפומיה המעשה הנורא אודות מרן ה״חתם סופר״ זצוק״ל, וכך סיפר: ידוע כי ה״חתם סופר״ היה שרוי תמיד בשמחה מיוחדת בחג הסוכות, והשמחה הגיעה לשיאה ב׳שמחת תורה׳. בחג הסוכות האחרון לחייו לא חש בטוב, ובשמחת תורה ראו בניו שפניו קודרות ועגומות שלא כהרגלו. כששאלוהו על כך, השיב תשובה מרטיטה בזה״ל: ״ראש השנה עבר טוב, יום כיפור עבר טוב, אך בהושענא רבה זרקו אותי מהרשימה [באידיש: ר״ה איז אריבער גוט, יוכ״פ איז אריבער גוט, אבער אויף הו״ר מען האט מיר ארויס געווארפן פון די צעטל]!״. ואכן לאחר מספר ימים התבקש ה״חתם סופר״ לישיבה של מעלה. [הוסיף ר׳ אל׳ה ואמר: ״מהיכן ידע ה״חתם סופר״ שר״ה ויוהכ״פ עברו ׳טוב׳? כי לחת״ס היה גילוי אליהו ורוח הקודש, כפי שידוע מעדויות מוסמכות, ואם החת״ס אמר שעבר ׳טוב׳, סימן שהוא אכן ידע בבירור שהוא עבר טוב״]. סיים ר׳ אל׳ה ואמר, שרואים כאן עד כמה ׳הושענא רבה׳ הוא יום גורלי, ויש לנצל היטב את הימים מיו״כ עד להו״ר. [וראה עוד לעיל סעיף רכ״ז, בענין הו״ר].

לבישת קיטל בתפילות טל וגשם

רנד. על חשיבות המנהג שהחזן ילבש קיטל בתפילות טל וגשם, סיפר מעשה נפלא:

בבית הכנסת בו התפלל אבי תנועת המוסר, מרן רבי ישראל סלנטר זי״ע, בשמיני עצרת קודם תפילת מוסף, התברר ששכחו להביא את הקיטל של הש״ץ עבור תפילת גשם. רבי ישראל הורה שימתינו עד שיביאו את הקיטל לבית הכנסת. אחד מהבעלי בתים ניגש לרבי ישראל וטען שזהו טירחא דציבורא, ואולי אפשר לוותר על המנהג ולהתפלל בלי הקיטל.

ענה רבי ישראל: ״את הפנימיות של התפילה כבר איבדנו לצערנו, האם אתם רוצים לאבד גם את החיצוניות? הקיטל הוא מהדברים היחידים שנשארו לנו כדי לעורר את הציבור לכוון בתפילה, וגם את זה הנכם רוצים לבטל?!״

חנוכה

רנה. הדליק הנרות בשקיעת החמה, כדעת הגר״א.

רנו. אמר ״על הניסים״ בלא ו׳ [ודלא כי״א ״ועל הניסים״].

רנז. במוצאי שבת הדליק בביתו נרות חנוכה קודם הבדלה.

חודש אדר - פורים

רנח. בקלם הנשים לא הלכו לבית הכנסת לשמוע פרשת זכור.

רנט. כדי שלא להטריח את החלשים מצום תענית אסתר, תיקן בישיבה שבקריאת המגילה בליל פורים [חוץ ממוצאי שבת], מכים

בקריאת ״המן״ פעמיים בלבד, דהיינו בשני הפסוקים בהם נכתב על המן שהוא ״צורר היהודים״ - ״המן בן המדתא האגגי צורר [כל] היהודים״ [פ״ג פ״י, פ״ט פכ״ב].

רס. סיפר שבהיותו ראש ישיבה בקלם השתכר פעם בפורים, ומתוך שכרותו נישק את כל תלמידיו. כשהתעורר מיינו סיפרו לו מה שעשה בשכרותו, וכששמע שנישק את כל התלמידים, כאב לו על כך מאוד [מגודל קדושתו], ואמר ״הרי יש בחורים שאי אפשר לנשקם״, וקיבל על עצמו כי מכאן ואילך לא ישתכר. [ראה לקמן סעיף רע״ג].

ברית מילה

רסא. כאשר שימש כסנדק, גם מחוץ לעיר, הורה לש״ץ שלא יאמרו תחנון בישיבה. [א.ה. בנותן טעם להביא כאן מכתב מתאריך י״ב מנחם אב תשכ״ה, מאת רבי דוד מישקובסקי זצ״ל לאאמו״ר הגאון שליט״א, אודות הכיבוד לסנדקאות למרן ר׳ אל׳ה זי״ע אצל בנו בכורו של אאמו״ר שליט״א, וז״ל: ״כפי שידוע לו, חשב מרן הגה״צ ר׳ אלי׳ לאפיאן שליט״א לנסוע לברית, ובבוקר בשעת התפילה אפילו לא אמרו תחנון בישיבה על סמך זה שהוא יהי׳ סנדק, וגם אחי הרב (מרן הגרא״א מישקובסקי) שליט״א בא לכאן כי חשב להצטרף באם יהי׳ טקסי, והנה ר׳ אלי׳ התחיל לטעון שיש לו סחרחורת ולא מרגיש טוב, ולכן הוחלט שלא יסע, והיות והי׳ כבר מאוחר, גם הרב (מישקובסקי) לא נסע, ואח״כ כשטלפנת מסרתי לך מזה, וגם הרב ניגש לדבר אתך בטלפון״].

רסב. בנוסח הברכה אמר: ״צִוֶּה״ בפתח תחת ה-צ׳ וצירה תחת ה-ו׳. [ודלא כי״א ״צִוָּה״]. [עפ״י רוב כשהתכבד בסנדקאות, כיבדוהו גם ב״ברכות״ ו״קריאת השם״, כדי לזכות שרבינו יקרא את שם הרך הנימול, ויברכו].

רסג. בנוסח הברכה אומרים: "כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים". [וכן מנהג העולם מקדמת דנא לברך את אבי הבן: "תזכה לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים"]. ושאל רבינו מדוע מברכים "מעשים טובים" לאחר "חופה", הרי ב"מעשים טובים" אנו חייבים עוד לפני "חופה", כבר מגיל בר מצוה, וא"כ היה ראוי לברך "לתורה, למעשים טובים ולחופה"? והשיב שהן אמת ש"מעשים טובים" קודמים ל"חופה", אך מגיל בר מצוה עד הנישואין אדם נמצא ברשות אביו, ואין זו 'חכמה' שעושה מעשים טובים, אולם לאחר שנכנס לחופה ועומד ברשות עצמו בלי 'משגיח' עליו, אז צריך ברכה מיוחדת שיזכה להמשיך לעשות מעשים טובים.

בר מצוה

רסד. פעם שאל בדרשה, מדוע נוהגים לברך "ברוך שפטרני" בלא שם ומלכות, אע"פ שהגר"א נהג לברך בשם ומלכות? והשיב: אם ההורים לא חינכוהו כראוי בקטנותו, הרי הם עדיין אחראים על מעשיו גם לאחר הבר מצוה, ויתכן שיענשו על חטאיו, ואם כן איך יוכל האב לברך בשם ומלכות "ברוך שפטרני מעונשו של זה"?!

נישואין

רסה. בדברי הדרכה לבחורים שעסקו בפרק "האיש מקדש", היה אומר שקודם הפגישה האחרונה לפני ה'ווארט', יש לומר לכלה

כי "אנו מקבלים על עצמנו שגם אם יבואו עלינו מצבים לא קלים בפרנסה וכדו', נישאר תמיד עם התורה במסירות נפש".

רסו. היה רגיל לברך את החתנים בנוסח ייחודי ובהטעמה מיוחדת בלשון הפסוק "גיבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך" [תהילים קי"ב], בפיסוק שונה מהפסוק המקורי: "גיבור בארץ יהיה, זרעו דור ישרים יבורך" [-אתנחתא אחרי המילה "יהיה", ולא כבפסוק המקורי אחרי המילה "זרעו"], כלומר שהחתן יזכה להיות "גיבור בארץ" וכן שיזכה ל"זרעו דור ישרים יבורך".

רסז. אמר לבניו: "מנהגנו שאין חתן לובש קיטל בחופה".

רסח. אמר שבקלם ובכל ליטא, הכלות לא הסירו את תכשיטיהן קודם החופה, וכן לא נהגו להתיר את הקשרים שבנעלי החתן והכלה ובבגדיהם, וכן לא הוציאו את החפצים מהכיסים.

רסט. נשא דרשה בנישואי בניו, צאצאיו ותלמידיו, לכבוד החתן והכלה. הדרשה נאמרה עפ"י רוב בסעודה, ולפעמים בשעת החופה קודם סידור הקידושין. [זכורני פ"א שדרש באמצע הריקודים דרשה שעוררה רושם גדול, היה זה בתקופה שבנות בסמינר "בית יעקב" בתל אביב לא היו מעוניינות להינשא לבחורי ישיבה, והסתכלו עליהם כעל בטלנים, לכן ניצל הזדמנות זו שהחתונה נערכה בת"א, ובשעה שהבחורים רקדו עם החתן, ר' אל'ה הורה שיפסיקו את הריקודים כיון שהוא רוצה לדרוש. הוא ביקש מתלמידיו שיסייעו לו לעלות על כסא, והחל לדרוש בקול רם, כדי שגם חברות הכלה תשמענה: "בנות מבית יעקב, אני שומע שאתן לא רוצות להתחתן עם בחורי ישיבה. אומרים על בחורי הישיבה שהם 'בטלנים' גדולים. אתן טועות! תסתכלו איך שהם רוקדים ושמחים, איזו שמחת חיים! תראו איך הם מאושרים! תקחו רק בחורים בני ישיבות ויהיו לכם חיים מאושרים!!!"].

ער. היה מרגלא בפומיה להזכיר את דברי הזוהר [הובא ביסוד ושורש העבודה, שער הכולל, פרק ט"ו] שהסבים של החתן והכלה יורדים מעולם העליון להשתתף בשמחת הנישואין. הוסיף ר' אל'ה ואמר: "גם **רבותיו** של החתן באים לשמחה מעולם העליון". בחופה של ידידי הגאון רבי יצחק ברנשטיין זצ"ל (לימים מראשי ישיבת "כפר חסידים"), אשר היה תלמיד מובהק של ראש הישיבה הגאון הגדול רבי נח שימעונוביץ זצוק"ל, זעק ר' אל'ה בדרשתו במעמד החופה, כאשר שתי ידיו כלפי מעלה, בזה"ל: "אני מאמין באמונה שלמה, שהנשמה של מורינו ורבינו רבי נח זכרונו לברכה, נמצאת עכשיו עמנו כאן בחופה!"

רעא. באחת הפעמים שסעדתי על שולחנו של ר' אל'ה בשבת קודש בכפר חסידים לאחר נישואי, לא היה בכוחו לקדש על היין מחמת חולשתו, וביקשני לקדש במקומו. לאחר שחילקתי את כוסיות היין למסובים לאחר הקידוש, העיר לי שהייתי צריך להקדים את האשה תחילה, קודם שאר נשים ואפילו חשובות. [א.ה. שמעתי מאאמו"ר שליט"א שגופא דעובדא הכי הוה, שלאחר הקידוש נתן תחילה יין לרבנית חנה שימעונוביץ ע"ה (אשת ראש הישיבה רבי נח זצוק"ל, שבשנות אלמנותה אכלה את סעודות השבת בבית ר' אל'ה) ולאחר מכן נתן כוסית יין לאמי מורתי תליט"א, ור' אל'ה העיר לו שהיה צריך להקדים ליתן לזוגתו תחילה].

ערב. נזהר מאוד בטבילת עזרא, ואמר שכך קיבל מרבו מרן הסבא מקלם זצוק"ל. וכן הורה לתלמידיו ששאלוהו.

רעג. סיפר לי מעשה נורא באברך צעיר שנכנס באשמורת הבוקר להיכל בית המדרש בישיבה בקלם, והסבא מקלם הרגיש לגודל

קדושתו שהאברך צריך טבילה, וגער בו על שנכנס כך לבית המדרש.

וכן היה מעשה נורא ברבינו עצמו, עם ידידי אברך חשוב - תלמידו, שלימים היה אחד מחשובי הרבנים בגולה - שבהוראתו של ר׳ אל׳ה הקפיד תמיד על טבילה וכנ״ל. פ״א בבין הזמנים הגיע מחוץ לארץ, ובהיותו תלמיד קרוב נסע הישר מהמטוס אל ביתו של ר׳ אל׳ה בבית וגן בירושלים. כשנכנס לחדרו, קיבלו ר׳ אל׳ה בקרירות ולא השיב ידו לשלום. הביט בפניו ואמר לו בתמיהה בזה״ל: ״שטערט אייך נישט אריין קומען צו מיר אזוי [האם לא מפריע לך להיכנס אלי ככה]? לך תעשה מה שצריך, פה מעבר לכביש נמצא אמשינוב [שם היה מקוה] ואח״כ תחזור לכאן״. מיד כשחזר, שמח לקראתו, קיבלו בחמימות ונישקו.

עדר. בענין תפילת הנשים בביתן בימים הנוראים, ראה לעיל סעיף רמ״ו.

שמירת העיניים

ערה. הקפיד שלא להסתכל מחוץ לד׳ אמות, ואמר שהגר״א הקפיד כן. זכורני שכבר בילדותי בלונדון אמרו שר׳ אל׳ה [שהיה אז ראש ישיבה בלונדון] נזהר מצעירותו שלא להסתכל חוץ לד׳ אמותיו. וסיפרו שכאשר מגיע לפינת הרחוב, וצריך לפנות ימינה או שמאלה, משאיר תמיד את ראשו ישר בלי להביט לצדדים. בזקנותו, כשהמתין פעם לאוטובוס זמן רב [בכפר חסידים], ולפתע

הרים את ראשו כדי לבדוק אם מגיע האוטובוס, התנער ואמר בתביעה עצמית: "בקלם היו קונסים אותי על כך!"

רעו. פעם זעק בשיחה [בחודש אלול]: "אני כבר בן תשעים, אני עיוור בעין אחת, עם רגל אחת בקבר, כל גופי חלש, החושים כבר חלשים, אתם חושבים שאין לי תאוות? גם לי יש נסיונות גדולות, גם אני צריך להיזהר בשמירת העיניים, להיפך – אצלי כיון שאיני רואה טוב, אז כל 'עמוד חשמל' נראה כאשה. זקן נואף... בחור פותח חלון ומסתכל החוצה, איך אתה מסתכל, אולי יש שמה אשה?!"

רעז. חינך את נכדיו בגיל מוקדם [שמונה-תשע לערך] ל"שמירת העיניים", ואמר להם: "זו הדרך היחידה לקנות "שמירת העיניים", ע"י שמתחילים להיזהר בזה בגיל מוקדם". והוסיף והזהירם: "דעו, מי שאינו מתחיל בגיל מוקדם, זה יכול להקשות עליו כל החיים!" [מפי נכדו ידידי הרב אריה ליב לופיאן זצ"ל].

רעח. בשיחות היה דורש מהבחורים לקבל על עצמם לא להסתכל מחוץ לד' אמות.

רעט. בקריאת שמע [בשחרית ובערבית] היה מרים את קולו האדיר, ומכה ברגלו על הרצפה בקוראו בכעין הכרזה ואזהרה: "ו-ל-א ת-ת-ו-ר-ו א-ח-ר-י ל-ב-ב-כ-ם ו-א-ח-ר-י ע-י-נ-י-כ-ם א-ש-ר א-ת-ם ז-ו-נ-י-ם א-ח-ר-י-ה-ם". מסר נוקב זה של 'חיזוק' בשמירת העיניים נחרט עמוק בליבותיהם של תלמידי הישיבה, ולא מש מזכרונם גם לאחר שנות יובל.

רפ. אמר בשיחה: כתיב "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ואמרו חז"ל (ברכות, דף י"ב ע"א) "ואחרי עיניכם - זה זנות". הרי

ששמירת העיניים אינה מנהג חסידות וצדקות, כי אם לאו מפורש בתורה! והנה אנו מבקשים ומתחננים בכל יום בתפילת אהבה רבה ״והאר **עינינו** בתורתך״, ואיך אפשר להעז לבקש מהשי״ת שיאיר עינינו בתורה, אם ח״ו אנו מטמאים את עינינו בראיות אסורות?!

רפא. נזהר מאוד בדינא דגמרא שלא לעבור בין שתי נשים, ואף כאשר ראה בדרכו שתי **ילדות** משחקות יחד, היה מסמן להן במקלו שיזוזו לצד אחד ויאפשרו לו לעבור. [ואמר שאע״פ שע״פ דין אפשר להקל בקטנות, ורבו מרן הסבא מקלם היקל אפי׳ בבתולות, מ״מ הוא עצמו נהג להחמיר בזה].

תפילה ולימוד לרפואת חולים

רפב. בברכת ״שמע קולנו״ בשמו״ע, היה מתפלל על החולים ומזכיר שמות רבים מתוך הפתקאות שהיו בתוך סידורו.

רפג. כאשר אמרו תהילים על חולה, הקפיד שלפני אמירת התהילים יודיעו לבני הישיבה את שם החולה, והסביר שכאשר אדם יודע על מי הוא מתפלל, אזי תפילתו נאמרת יותר מעומק הלב.

רפד. פעם ביאר [בשיחה בישיבה] כיצד אמירת תהילים על חולה מועילה לרפואתו, על אף שפעמים רבות המתפללים אינם מכירים כלל את החולה. ואמר כי סוד הדבר הוא, שתפילה גורמת לאדם לעלות ולהתעלות ברוחניות ולהתקרב להקב״ה, וא״כ כאשר אדם אומר תהילים על חולה מסוים, נמצא שעל

ידי האדם החולה, זוכה המתפלל לקירבה ודביקות בד׳, וזכות גדולה זו שהחולה גורם לאחרים להתרוממות וקירבת אלוקים, היא אשר עומדת לחולה להבריא מחוליו.

רפה. קודם שבלע תרופה אמר את התחינה בנוסח זה: ״יהי רצון מלפניך ד׳ אלוקי ואלוקי אבותי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חינם אתה״.

רפו. נזהר מאוד שלא להתבטא על אדם חולה במילים ״הוא חולה״, אלא התבטא במילים ״אינו בריא״. [ראה מהרש״א (נדרים, דף מ׳ ע״א, ד״ה ושאמר)].

רפז. כאשר מרן הגר״א קוטלר זצוק״ל חלה את חוליו האחרון, נשא ר׳ אל׳ה דברים אחר תפילת ערבית ואמירת התהילים, ואמר: ״ר׳ אהרן הוא גדול הדור, ואני מבקש שכל בני הישיבה יתנו את זכות הלימוד שלהם בסדר-שלישי לרפואתו השלמה!״

רפח. ביום כיפור שחל בשבת [בשנת תשכ״א], כאשר ראש הישיבה מו״ר מרן הגרא״א מישקובסקי זצוק״ל היה חולה מאוד, הורה ר׳ אל׳ה לומר במעריב ובשחרית ״אבינו מלכנו שלח רפואה שלמה לחולי עמך״, ״אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו״, אע״פ שבשבת אין אומרים את סדר ״אבינו מלכנו״.

ניחום אבלים על תינוק שנפטר

רפט. פעם הלכתי עם רבינו לנחם תלמיד שנפטר לו תינוק בן מספר חודשים. ר׳ אל׳ה השתתף בכאבו, ובדברי הניחומין אמר: ״בתפילת ״ונתנה תוקף״ בימים נוראים, אנו אומרים ״כמה

יעברון״, ויש מפרשים שהכוונה לנשמות הגבוהות, שיורדות מהעולם העליון רק כדי ׳לעבור׳ בעולם הזה ומיד נכנסות לגן עדן״. וביאר ר׳ אל׳ה: ״הנה החפץ חיים זצוק״ל אמר שבדורנו רוב הנשמות באו בגלגול כדי לתקן דברים שעשו בגלגולים קודמים, וכיון שלפעמים נשאר משהו קטן מאוד כדי להשלים את תיקונן, לכן יש כאלו היורדים לזמן קצר מאוד ובכך משלימים מהר את תיקונם בעולם הזה״. סיים ר׳ אל׳ה ואמר: ״אשריכם ההורים שהיתה לכם הזכות לקבל נשמה גבוהה זו, שהשלימה את תיקונה!״

ישיבה על הארץ במעמד ההספד על אדם גדול

רצ. בהספדיו המרטיטים על מרן ה״חזון איש״ זצוק״ל, שהתקיימו בסוף ימי השבעה [חודש מרחשון תשי״ד] בהיכל ישיבת פוניבז׳ בב״ב, וכן בהיכל ישיבת ״חברון״ בירושלים, אמר בהתרגשות: ״אמרו חז״ל אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא, והכוונה שהנפטר בעצמו נמצא בהספד עליו״, הרים שתי ידיו כלפי מעלה, וזעק בבכי מר: ״ברור אצלי שמורינו ורבינו הקדוש ה״חזון איש״ זכרונו לברכה נמצא עמנו כאן, והרי אילו היה נכנס כעת להיכל בית המדרש בחיי חיותו, היינו נעמדים כולנו לכבודו, ועתה שבעוונותינו לא זכינו, ורבינו ה״חזון איש״ נמצא איתנו כאן לאחר הסתלקותו לעולם העליון, נשב כולנו על הארץ לזמן מועט לכבודו, לאות אבילות וצער״. ואכן כל בני הישיבה, ואף ראשי הישיבה והמשגיחים התיישבו מיד על הארץ.

חליצה

רצא. מייסד וראש ישיבת "כנסת חזקיהו" בזכרון יעקב ובכפר חסידים, הגאון הגדול רבי נח שימעונוביץ זצ"ל, נסתלק בגיל צעיר מאד, בלא שהותיר אחריו זרע של קיימא, ומשכך נזקקה רעייתו הרבנית חנה ע"ה ל"חליצה". היה לו לרבי נח אח שאינו שומר תומ"צ שהתגורר ברוסיה, שעליו מוטל היה לקיים את מצות ה"חליצה", אך באותם ימים היו שערי מסך הברזל של רוסיה סגורים ונעולים, אין יוצא ואין בא, כך שבדרך הטבע לא היה שייך להגיע אליו. אולם ר' אל'ה סבר כי חובה 'להפוך את העולם' ולעשות כל מה ששייך בכדי שרעייתו של רבי נח תוכל להגיע לאחיו שברוסיה, באמרו כי "לנשמה של הנפטר אין מנוחה, עד שעושים לו חליצה, ולכן יש למהר לעשות חליצה בהקדם האפשרי" [ראה בשו"ת חתם סופר (אבהע"ז ח"ב סימן פ"ה) בשם הזוהר]. ואכן בחסדי שמים, בדרך לא דרך, עלה בידה להגיע לרוסיה, למקום מגורי אח בעלה, שאכן עשה לה חליצה ולאחריה חזרה לארץ הקודש.

תקיעת כף

רצב. פעם הוכיח בחור בישיבה על מעשה שעשה, ודרש ממנו 'תקיעת כף' שלא יעשה זאת שוב. ואמר לו: "דע לך, תקיעת כף חמורה עשרות פעמים משבועה".

סגולות לישועות

רצג. אחד מתלמידי ר׳ אל׳ה ציפה שנים רבות להיפקד בזרע של קיימא, ועלה אליו לבקש ברכה [בערב ר״ה שנת תשכ״ח]. רבינו יעץ לו שבבית הכנסת בשעת ״ברכת כהנים״ של ראש השנה ויום כיפור - שהם ימי רחמים ורצון, כל אחד מבני הזוג יפרוש את כפות ידיו כשהן צמודות זו לזו ופתוחות ככלי קיבול לקבל הברכה, ויבקשו ויתחננו להשי״ת שיפקדם בזרע של קיימא. לאחר תשעה חדשים זכו להיפקד.
בקרב רבים נפוצה שמועה כאילו ר׳ אל׳ה עצמו היה נוהג לעשות כך בברכת כהנים, אולם טעות היא, הוא רק יעץ לעשות זאת בימים נוראים, כסגולה מיוחדת לישועה וכנ״ל. ואכן שמענו על רבים מאוד, בכל תפוצות ישראל, שנושעו בישועות שונות על ידי שעשו כן גם בשאר ימות השנה. [בעולם התקבלה סגולה זו כ״סגולה של ר׳ אל׳ה לופיאן״].

רצד. אמר שפתיחת הדלת ב״שפוך חמתך״ בליל הסדר, היא סגולה למציאת זיווג הגון בקרוב, ולכן יש לכבד בה את מי שהגיע לגיל שידוכים.

רצה. קודם אמירת ״נשמת כל חי״ בליל הסדר, היה אומר למסובין שיאמרו בכוונה מיוחדת כל מילה ומילה, כיון שזמן אמירת תפילת שבח גדול ונורא זה בליל הסדר, הוא עת רצון וסגולה מיוחדת שתפילותיו ובקשותיו יתקבלו, ואפשר לפעול ישועות רבות בשמים.

גורל הגר"א

רצו. בשאלות מכריעות שהובאו לפניו, והסתפק מאוד בהכרעתן [כגון בעניני שידוכים], היה עורך "גורל הגר"א" כפי הסדר המדוקדק שקיבל בעצמו ממרן החפץ חיים זי"ע, והיה מתריע לפני כן שסכנה גדולה למי שאינו מציית לפסק העולה מהגורל. [וסיפר על שאלות גורליות בפרשיות-דרכים במהלך ימי חייו, שבהן ערך "גורל הגר"א"].

עובדות, מאמרים
ופנינים

עובדות, מאמרים ופנינים

בעמלה של תורה

כח למדנותו

היה נכנס בקביעות לשיעור כללי של ראש הישיבה מורי ורבי מרן הגרא"א מישקובסקי זצוק"ל, ואף היה מקשה קושיות במהלך השיעור. בקושיותיו שהיה מקשה בשיעור, או לפעמים כשהיה מדבר איתנו הבחורים בלימוד, ראו את כח למדנותו שהיתה עם כל הלומדע'ס והדקויות הישיבתיות, בעמקות רבה ובחריפות נפלאה, בכל היסודות של הסוגיות הנלמדות בישיבות, כאחד מגדולי ראשי הישיבות ממש.

ראש ישיבת "עץ חיים" בלונדון

בלונדון הכרנו את ר' אל'ה בתור ראש ישיבת "עץ חיים", הוא כיהן שם כראש ישיבה למעלה מעשרים שנה, והיה מפורסם בגדלותו בתורה ופחות בחלק המוסר.

התמדתו

עלינו לדעת כי יחד עם זאת שמרן רבי אל'ה היה בעל מוסר, וכל האווירה בישיבה היתה מושפעת מכך, הרי שתמיד בשעות הסדרים

היה ר׳ אל׳ה יושב בהיכל הישיבה ולומד גמרא. פעמים רבות היה נשאר בהיכל הישיבה לאחר התפילה כשהוא מעוטר בטלית ותפילין, ולמד עד השעה 11 בבוקר בלי לקום ממקומו! ובימים שהיה מתענה כל היום, כגון ערבי ראש חודש, תענית שובבי״ם ותענית בה״ב, היה [ע״פ רוב] נשאר ללמוד בהיכל הישיבה מתפילת שחרית ועד צאת הכוכבים.

שקיעותו העצומה בלימוד

שקיעותו בעומקן של סוגיות היתה כה עזה, עד שכאשר היו ניגשים לשוחח עמו, היה אורך זמן עד שהיה מבחין שעומדים לצידו.

זכורני שפעם בסוף סדר שלישי הלך רבינו ל״אוצר הספרים״ כדי לעיין בספר. הוא עלה על סולם, הוציא את הספר והחל לעיין בו. למחרת באשמורת הבוקר, גילה לתדהמתו הבחור שישן עמו [בתקופה זו] שר׳ אל׳ה לא הגיע כלל למיטה. הלך הבחור ל״אוצר הספרים״, ומצא את ר׳ אל׳ה עומד עדיין על הסולם, כשהוא שקוע עמוק בספר. הבחור ניגש אליו ואמר לו: ״רבינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית!״ ר׳ אל׳ה התנער והתעורר מריכוזו העמוק והמופלא. מרוב ריכוזו ושקיעותו לא שם לב כלל שנשאר עומד על הסולם במשך לילה שלם!

לימוד עשר שעות בלי הפסק

בתקופת לימודי בישיבה ב״כפר חסידים״, למדנו בצריף, ובקיץ היה חם מאוד, ולמדנו בלי מזגן ובקושי עם מאוורר. פעם כאשר בחורים

התלוננו בפניו שחם להם, אמר להם: "אתם חלשלושים [באידיש: שבחינקעס]!". והוסיף: "בישיבה בקלם למדנו עשר שעות בלי הפסק, בעמידה, ועם כובע וחליפה! ואף בימים הכי חמים, ואף אחד לא התלונן!"

סדר שלישי - שש או שבע שעות

פעם צעק ב'ועד': "יש בחורים שיוצאים מבית המדרש מיד עם סיום סדר שלישי. בבחרותי בישיבה בקלם היו תקופות [בלילות החורף הארוכים כשמתפללים מעריב מוקדם] שלמדנו סדר שלישי שש או שבע שעות רצופות ללא הפסק, ובעמידה! האם כל כך קשה ללמוד יותר משעתיים וחצי ברציפות?!"

לימוד ב"תענית דיבור"

ב'וועדים' היה תובע מאיתנו לקבל "עבדות" - "משה היה עבד ד'". היה אומר שילד קטן בן יומו הריהו בן אדם, אך עז היא בעל חי. ההבדל בין עבד ד' לבין מי שלא עבדו, הוא כמו ההבדל בין בן אדם לבעל חי. בחור צריך ללמוד מתוך מצב של "עבדות" ולהקדיש לכל הפחות חצי שעה או שעה ביום ל"תענית דיבור" ללא הפסק כלל, והיינו שבשעה זו לא תבוא בחשבון שום בטלה - אינו מדבר עם אף אחד יהיה מה שיהיה, ולהציג פתק שבו כתוב "תענית דיבור" לכל מי שניגש לדבר עימו. אם תיכנס עז להיכל הישיבה - נגרש אותה מיד, כך צריך להרגיש כשמישהו בא לדבר איתך כשאתה ב"תענית דיבור", להסתכל עליו כמו עז, אי אפשר לדבר אתו! בשביל לזכות להיכנס להיכל של משה רבינו בגן עדן, צריך ללמוד כל יום לכל

הפחות חצי שעה ב"תענית דיבור", וכך תהיה לנו שייכות לכלל עבדי ד'.

"משמר" בליל שישי עד כניסת השבת

פעם רצה לעשות חיזוק בישיבה בלימוד 'משמר' בליל שישי, ואמר ב'ועד' לבני הקיבוץ: "בלומדי בקלם, בליל שישי עשינו 'משמר' כל הלילה [לאחר סדר לימוד רצוף מיום חמישי בבוקר], ולאחר תפילת שחרית בהיכל הישיבה המשכנו ללמוד עד סמוך לכניסת השבת". הוסיף וסיפר שלפעמים לאחר שלמדו כל הלילה בהתמדה עצומה, ובבוקר לאחר שחרית היו בחורים שהרגישו עייפים מאוד לאחר לימוד של לילה שלם, עשו תחבולות כדי לעורר את עצמם שיוכלו להמשיך וללמוד כל היום, והיו מנסים את כוחם ב'הורדת ידיים' אחד לשני. בדרך זו התעוררו, והמשיכו ללמוד כל היום עד סמוך לכניסת השבת. ר' אל'ה סיפר שאף לא אחד הצליח להוריד את ידו, והוא היה היחיד שהצליח להוריד את ידיהם של כולם. עוד סיפר: "פעמים הביאו לי מטבע [קופיקע] והייתי מקפלה באצבעותיי". המשיך ואמר: "בצעירותי הייתי גיבור והיה לי כח לעשות דברים כאלו. היום אני זקן, כבר אין לי כח. אבל אתם צעירים, תנצלו את ימי הבחרות! תנצלו כל רגע! אשריכם שאתם יכולים לקיים את דברי הפסוק: וזכור את בוראיך בימי בחורותיך!"

מסירות נפש לתורה

פעם בדרשתו לפני התקיעות, הביא את דברי הגמרא הידועים ביומא (דף ל"ח ע"א) על שערי ניקנור. ניקנור, מעשירי ארץ ישראל, הפליג בספינה למצרים כדי להביא משם שני שערים לבית המקדש.

בדרך חזרה לארץ ישראל התחוללה סערה גדולה בים, והספינה כמעט טבעה. המלחים הודיעו שאין מנוס מלהשליך לים את אחד משערי-הנחושת הכבדים. הם השליכו את השער, ועדיין לא שקטה הסערה. החליטו המלחים להשליך גם את השער השני אל הים, וכשעמדו לעשות זאת תפס ניקנור את השער בידו וחיבקו ואמר להם: "אם משליכים אתם את השער השני, תשליכו אותי יחד איתו לים". מיד כאשר אמר מילים אלו פסקה הסערה. ניקנור הצטער מאוד על אובדנו של השער, אולם כאשר הגיעה הספינה לנמל עכו התגלה הנס הגדול, כאשר גם השער המושלך הגיע לחוף בעודו צף על המים סמוך לספינה. ניקנור הביא את שני השערים יחד לבית המקדש, ולזכר הנס נקראו השערים על שמו - "שערי ניקנור".

אמר ר' אל'ה, רואים מכאן יסוד גדול מאוד, שהוא יסוד לכל החיים - אם מוסרים את הנפש על דבר אחד, אזי לבד ממה ששומרים ומגינים על מה שקיים, זוכים לסיעתא דשמיא להציל ולהחזיר גם את הדבר שאבד. הרים את שתי ידיו וזעק בקול בוכים: "היו לנו שני שערים, שער התורה ושער העבודה. שער אחד אבד לנו עם חורבן בית המקדש - שער העבודה, אך נשאר לנו שער התורה. אם נקבל על עצמנו לעמול ולהתייגע בתורה במסירות נפש, נזכה לקבל חזרה במהרה גם את שער העבודה - בבנין בית המקדש".

למד שו"ע עם ביאור הגר"א

פעם אף סיפר לי ר' אל'ה כמסיח לפי תומו, שבשנות לימודו בקלם, למד את שולחן ערוך יורה דעה עם כל ביאור הגר"א.

קדושת הגר"א

כל אימת שהיה מזכיר את שם "הגאון", הוה מירתע במורא מגודל קדושתו של הגר"א.

זכות הלימוד לרפואת גדול הדור

כאשר מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל חלה את חוליו האחרון, נשא ר' אל'ה דברים אחר תפילת ערבית ואמירת התהילים, ואמר: "ר' אהרן הוא גדול הדור, ואני מבקש שכל בני הישיבה יתנו את זכות הלימוד שלהם בסדר-שלישי לרפואתו השלמה!"

נסיעתו למרן הגר"י סרנא בענין הגרב"מ אזרחי

לפני למעלה משישים שנה, הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל החל להגיע לישיבת "כפר חסידים" מידי שבוע כדי למסור "חבורה" לבחורי הישיבה, ולדבר איתם בלימוד. קביעותו היתה, שבכל ימות השבוע היה מוסר שיעורים בישיבת חברון בירושלים, ובימי חמישי ושישי היה מגיע לכפר חסידים.

תקופה לאחר שהתחיל להגיע לישיבה, הורה לו ראש ישיבת חברון, מרן רבי יחזקאל סרנא זצוק"ל, להפסיק לנסוע לכפר חסידים, ולהישאר בירושלים בקרבת ישיבת חברון, כיון שהגר"י סרנא סבר שנסיעותיו אלו הם על חשבון הבחורים בחברון, החפצים גם הם לדבר איתו בלימוד ולהיות בקרבתו בימי חמישי ושישי. ואכן רבי ברוך מרדכי נטה להפסיק את נסיעותיו לכפר חסידים.

הדבר גרם לרעש גדול בישיבה בכפר חסידים. יום אחד קרא לי המשגיח ר׳ אל׳ה, ואמר לי שבדעתו לנסוע במיוחד לירושלים אל ר׳ חצק׳ל סרנא, וביקש שאצטרף אליו, כדי שר׳ חצק׳ל ישמע גם מהבחורים בעצמם על גודל התועלת וההשפעה שיש להם מהגרב״מ זצ״ל.

ואכן נסענו לירושלים. מובן שמצד ר׳ אל׳ה היתה זו טירחה גדולה ומרובה לנדוד לנסיעה ארוכה של מספר שעות לכל צד, כאשר הוא היה כבר בן למעלה מתשעים שנה והיה נשען על מקל.

כאשר הגענו סמוך לביתו של הגר״י סרנא, נכח שם המשגיח של ישיבת חברון, הגה״צ רבי הירש פאלי זצ״ל, והוא אמר לר׳ אל׳ה שאינו רואה סיכוי שר׳ חצק׳ל סרנא יסכים וישתכנע, וחבל בכלל שהגענו. הוא התבטא ש״שערות יצמחו לי בכף היד, ור׳ חצק׳ל לא יסכים...״.

נכנסנו לר׳ חצק׳ל, ואז החל ״משא ומתן״ שלם בין ר׳ אל׳ה לר׳ חצק׳ל, כאשר כל אחד מתאר ומשבח את גודל ועוצמת השפעתו של רבי ברוך מרדכי על בני ישיבתו, והיה זה ממש בבחינת ״שנים אוחזין בטלית״ - ישיבת חברון וישיבת כפר חסידים - מי יזכה בהגרב״מ בימי חמישי ושישי. שלוש שעות!!! ארכה הפגישה, ר׳ אל׳ה לא וויתר, ולבסוף אכן ר׳ חצק׳ל נעתר להניח לרבי ברוך מרדכי להמשיך בנסיעותיו לכפר חסידים. [א.ה. ובאמת הגרב״מ זצוק״ל מאוד החזיק טובה לאאמו״ר שליט״א על כך שבזכותו התאפשר לו להמשיך ללמד בכפר חסידים, ובמשך השנים הזכיר לו זאת פעמים רבות].

הדרכה לבחורים ל'פגישה אחרונה'

בדברי הדרכה לבחורים שעסקו בפרק "האיש מקדש", היה ר' אל'ה אומר שבפגישה האחרונה לפני ה'ווארט', יש לומר לכלה כי "אנו מקבלים על עצמנו שגם אם יבואו עלינו מצבים לא קלים בפרנסה וכדו', תמיד נישאר עם התורה במסירות נפש".

שאיפתו של רבינו - וברכתו של החזו"א

בסוף ימיו סיפר לי ר' אל'ה: "כאשר עברתי את גיל שיבה, עליתי מאנגליה לארץ ישראל ע"מ לגור בירושלים עיה"ק, והיה בדעתי להתבודד וללמוד תורה יומם ולילה כ"בחור ישיבה", ללא התחייבויות באמירת שיחות מוסר. מיד עם הגעתי לארץ ישראל, נכנסתי למרן הגרי"ז מבריסק זצוק"ל, וביקשתי ממנו רשות להיכנס לשיעוריו במסכת קדשים כאברך מן המנין, ולצערי לא עלתה בידי. יום אחד הגיע לביתי ראש ישיבת "כנסת חזקיהו", הגאון הגדול רבי נח שימעונוביץ זצוק"ל, והפציר בי מאוד שאטול על עצמי את תפקיד המשגיח הרוחני בישיבה, ששכנה אז ב"זכרון יעקב". אמרתי לו: "באתי לארץ ישראל ללמוד ולא ללמד, לשמוע ולא להשמיע". אמנם ר' נח לחץ עלי מאוד ולא הרפה ממני, ולכן נסעתי לבני ברק, נכנסתי למרן ה"חזון איש" זצוק"ל ושאלתיו על כך. ה"חזון איש" השיב לי שעלי להמשיך להפיץ תורה ולומר שיחות ומוסר, הוא תפס בידי וברכני שיתקיים בי הפסוק: "עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו - **להגיד** כי ישר ה'!"". סיים ר' אל'ה ואמר: "ברוך ד' נתקיימה ברכתו של גדול הדור, וזכיתי **'להגיד'** שיחות גם לאחר הגיעי לגיל תשעים".

חכמה ומוסר

נאה דורש ונאה מקיים

פעם אירע שכשהגיע למסור שיחה, נעמד ליד הסטנדר עם ספר פתוח, ליטף את זקנו עוד ועוד במשך דקות ארוכות ולא דיבר מאומה. הבחור שישב לצידי אמר לי שנראה שר׳ אל׳ה עובר אירוע מוחי [כפי שאכן קרה לו שנים ספורות קודם לכן] עד שלפתע פתח את פיו ואמר בזה״ל: ״לפני שאני מוסר שיחה בישיבה, אני בודק את עצמי אם אני עצמי מושלם בענין זה. אם אני לא מרגיש לגמרי מושלם בענין מסויים, אני לא אומר על כך שיחה לתלמידים״. סגר את הספר ושב למקומו, והורה לש״ץ להתחיל ״ברכו״.

סיפור דומה אירע פעם בראש השנה בדרשה שלפני התקיעות, שלאחר שהסתיימה מחצית השעה של לימוד המוסר כנהוג וראוהו ממשיך ללמוד מוסר, ניגשו אליו להזכירו לומר את השיחה, ואמר: ״אני לא מסוגל לתת לכם מוסר בדבר שאני לא שלם בו, לכן אני רוצה להמשיך ללמוד מוסר עד שארגיש בעצמי מושלם לגמרי בענין שאני הולך לדבר עליו״. כך המשיך ר׳ אל׳ה ולמד עוד כרבע שעה, ואז נעמד לומר את הדרשה שלפני התקיעות!

לימוד המוסר כלימוד תורה

באחת השיחות אמר ר׳ אל׳ה: ״אין לחשוב על לימוד המוסר שהוא דבר צדדי ואינו קשור ללימוד התורה, שכן כמו ש״מסכת יבמות״ היא לימוד תורה מפני שמדברת על מצוות יבום, וגם המפרשים,

הראשונים והאחרונים המדברים בזה, אף הם תלמוד תורה. כך גם ספרי מוסר, שהם המפרשים של מצוות "והלכת בדרכיו", "ואהבת את ד' א-לוקיך", "ובו תדבקון", הינם תלמוד תורה, שהלא גם הן מצוות הכתובות בתורה ומאי נפקא מינה בין המפרשים על מצוות אלו למפרשים על מצוות יבום"...

"החזק במוסר אל תרף"

פעמים רבות היה מסיים את השיחה בשאגה מנהמת ליבו בלשון הפסוק: "החזק במוסר אל תרף, נצרה כי הוא חייך"! [משלי, ד' י"ג].

הפסקת הלימוד בהגיע זמן 'סדר מוסר'

פעם ראה בחור שהמשיך ללמוד גמרא כאשר הגיע סדר מוסר. ניגש אליו ואמר לו: כשמגיע זמן מוסר, צריך להפסיק אפילו באמצע "ואם תאמר".

'סדר מוסר' של ה"חזון איש"

באחת השיחות אמר בכאב: "יש הטוענים שמרן ה"חזון איש" לא למד מוסר. אך זו טעות! מי שראה את ה"חזון איש" מתפלל שלש פעמים ביום, ראה ששלש פעמים ביום למד מוסר. כל קריאת שמע אצלו, כל תפילה שלו, היו סדר מוסר".

כל שיחה נאמרה בהתלהבות של פעם ראשונה

על אף שהיה חוזר על שיחותיו ומוסריו מידי שנה בשנה, הם נאמרו בכזו התלהבות ואש קודש, עד שכל שיחה היתה נראית כאילו זו הפעם הראשונה שהיא נאמרת, גם אם היה חוזר על מאמר או פסוק מסויים מאה פעמים, הרגשנו כאילו זה עתה שמענוהו לראשונה. אצלו הרגשנו בחוש את עומק דברי חז"ל (עה"פ אשר אנכי מצוה אתכם היום) "שיהיו דברי תורה חדשים בעיניכם בכל יום ויום, כאילו שמעתם היום בהר סיני".

מבחן בבי"ד של מעלה על כל השו"ע

בשיחותיו היה מעורר רבות על חובת הקימה בבוקר בשעה מוקדמת. פעם אף ביאר לי מדוע מקפיד להשכים באשמורת הבוקר ואף מרבה לעורר על כך את התלמידים, ואמר: "כשאבוא לבית דין של מעלה, ישאלו אותי: אליהו, האם קיימת את כל דברי ה"שולחן ערוך"?! ואני אענה: כן, השתדלתי. ואז יביא המלאך את ארבעת חלקי השולחן ערוך, ויעבור סעיף אחר סעיף לבדוק האם אכן קיימתי את כולם. ה"שולחן ערוך" הרי מתחיל בסימן א' במילים "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו", ואיני רוצה להיכשל מיד בסעיף הראשון!"

אופן קימתו בכל בוקר

בתקופה שזכיתי לישון עם ר' אל'ה בחדרו, חפצתי לראות כיצד הוא קם ממיטתו. מאמצע הלילה הצצתי מדי פעם ממיטתי בהחבא, שלא

יבחין שאני מתבונן בו. ר׳ אל׳ה ניעור משנתו, לא חלפו שניות אחדות(!) וכבר היו רגליו על הארץ כשהוא מתיישב מיד ואומר ״מודה אני״ בדביקות עצומה. גם בעת זקנותו המופלגת התגבר כארי לעבודת בוראו. אגב, מי שזכה לישון עם המשגיח, זכה לראות שבכל לילה היה ר׳ אל׳ה עורך ״תיקון חצות״ בבכיה ובהשתפכות הנפש, כשהוא יושב על הארץ חלוץ נעליים, בחדר חשוך המואר בנר בלבד.

[בזמן שהותי עמו, ביקשני להצטרף אליו לאמירת ה״תיקון חצות״ על הארץ].

ה״שולחן ערוך״ הוא בבחינת רביעית-דם

אמר באחת משיחותיו בשם מרן רבי ישראל סלנטר זצוק״ל, כי אנשים חושבים לעצמם שאדם המקיים מה שכתוב ב״שולחן ערוך״, אזי הוא ׳בסדר׳ ומקיים את חובתו. צריך לדעת שה״שולחן ערוך״ הינו המינימום - בבחינת רביעית דם של אדם, ובפחות מכך אדם לא יחיה [כמבואר ברש״י סוטה, דף ה׳ ע״א, ד״ה אדם]. והוסיף להמשיל זאת לאדם שיבוא לתרום דם, ויבקש לתרום את כל דמו חוץ מרביעית דם, הרי ודאי שלא יקחו ממנו מאומה ויתייחסו אליו כאל חסר דעה, שהרי גם אם ישאר בחיים, מ״מ לא יוכל לתפקד כלל, ואם ישרט ולו שריטה קטנה ותצא טיפת דם - ימות מיד. כך נראה אדם שמקיים רק את דברי ה״שולחן ערוך״, ללא החומרות והסייגים, הרי הוא בודאי יכשל ח״ו, כשם שסכנה לעיור ללכת על שפת הנהר, שהרי ע״י סטיה קלה יפול למים ויטבע ח״ו.

׳עם הארץ׳ - מי שקשור לארציות

פעם אמר: ׳עם הארץ׳ הוא לאו דווקא אחד שאינו יודע ללמוד, אלא אף אם לומד, אך קשור ושקוע בארציות - בגשמיות ובעניני העוה״ז - הריהו נכלל בגדר ׳עם הארץ׳.

בין אדם לחבירו

בישיבה היה בחור שהתארס, הוא היה בעל מידות טובות אך לא בעל-כשרון ולמדן. ביום האירוסין לאחר תפילת מנחה, ר׳ אל׳ה קרא לכל בני ה׳ועד׳ של אותו בחור ואמר: ״אני מבקש מכם, למען ד׳, הלילה באירוסין תיכף כשהחתן יעמוד לדרוש בדברי תורה, תתחילו לשיר, ואל תתנו לו להוציא מהפה אפילו מילה אחת!״

עמוד התפילה

אופן תפילתו

בעינינו, בני הישיבה, היה ר׳ אל׳ה ״עמוד התפילה״, וכל אחד מאיתנו ידע שהוא הוא הדוגמא בדורנו כיצד מתפללים ואיך עומדים לפני המלך. באחד הימים נכנס תייר להיכל הישיבה באמצע התפילה, וכששאלוהו לאחר מכן מה ראה, אמר: ״מאוד התרשמתי מתפילת הבחורים, אולם היה זקן אחד שעמד בשורה הראשונה סמוך לארון הקודש, ובמשך כל זמן התפילה שוחח עם מישהו...״ מבלי משים הגדיר הוא את תפילתו של ר׳ אל׳ה. אכן הוא דיבר עם הקב״ה, ממש כאדם המדבר עם רעהו.

תפילה עם כוונת הלב

בשיחה לפני תפילת נעילה, עורר על ענין התפילה בכוונת הלב, וכך אמר בקול בוכים:

הגמרא אומרת בראש השנה (דף י״ח ע״א) ״שנים שעלו למיטה וחולייין שווה [שניהם חולים קשה מאוד], זה התפלל וזה התפלל, זה ירד [הבריא] וזה לא ירד״. שואלת הגמרא: ״מפני מה זה התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה?״ ועונה: ״זה התפלל תפילה שלימה - נענה, וזה לא התפלל תפילה שלימה - לא נענה״. וביאר ר׳ אל׳ה בזה״ל: ומהי ״תפילה שלימה״? פרש״י במילה אחת: ״נתכוון״, ופירושו להכניס בתפילה עוד קצת לב ועוד קצת לב [באידיש: נאך אשטיקל הארץ, און נאך אשטיקל הארץ]. ״רחמנא ליבא בעי״! סיים ר׳ אל׳ה ואמר: ״הרי לנו שני

אנשים חולים מאוד באותו מצב קשה בדיוק, ושניהם התפללו, אלא שאחד מהם התפלל עם עוד קצת לב, ובזה הכריע את מצבו ממוות לחיים, והשני שהיה חסר לו הלב בתפילה, נפטר!"

חשיבות עניית "אמן" - מעשה נורא

על גודל חשיבות עניית "אמן" ועומק יראתו של ר' אל'ה, יעיד הסיפור הבא:

ר' אל'ה היה אומר "עלינו לשבח" בכוונה רבה ובנעימה מיוחדת. פעם אחת לאחר סיום "קידוש לבנה", בעוד ר' אל'ה אומר "עלינו לשבח" במתינות כהרגלו, שקוע בתפילתו, אמר החזן "קדיש" בלי להמתין שר' אל'ה יסיים. כאשר סיים את תפילת "עלינו" סימן שיאמרו קדיש, ואמרו לו שכבר אמרו קדיש. פניו החווירו והוא קרא בכאב ובאכזבה עמוקה: "מה? מה? כבר אמרו קדיש? הפסדתי כמה 'אמנים' ואמן יהא שמיה רבה?!". ר' אל'ה היה נראה באותו רגע כאדם שגנבו ממנו מליון דולר! חשוב לציין שר' אל'ה היה באותו זמן מעל גיל תשעים, וכבר ענה מאות אלפי 'אמנים' בחייו, ובכל אופן הרגיש החמצה נוראה וחוסר אונים כשהפסיד עוד מספר 'אמנים'...

אין מחילה לש"ץ על 'אמנים' שהפסידו בגינו

פעם במעריב של מוצאי יום כיפור, הש"ץ מיהר לסיים, ולא המתין עד שר' אל'ה סיים תפילת שמו"ע. לאחר התפילה, אמר לו ר' אל'ה בשברון לב: "איני יכול למחול לך על כמה 'אמנים' שהפסדתי

בגללך!". בחור זה סבל צרות רבות לאחר נישואיו, עד שביקש מחילה במנין על קברו.

אופן תפילת הש"ץ

מו"ר הגה"צ רבי דב יפה זצוק"ל הגיש פעם לפני העמוד בחור שהתפלל בקצב מהיר יותר מהמקובל בישיבה. פנה מו"ר ר' אל'ה לרבי דב, והעיר לו על כך. הסביר רבי דב את מטרתו ואמר: "הוריתי לו להיות ש"ץ, כדי לחנכו ולהרגילו היאך להתפלל לפני העמוד". תפס ר' אל'ה בזקנו שלו ואמר: "שיתרגל, אבל לא על הזָקָן שלי!"

כיצד מועילה תפילה על חולה

באחד הימים הסביר ר' אל'ה כיצד תפילה על חולה מועילה לרפואתו, כאשר פעמים רבות המתפלל כלל אינו מכיר את החולה והאיך פועלת התפילה. ואמר כי סוד הדבר הוא שתפילה גורמת לאדם להתעלות, להידבק ולהתקשר עם הקב"ה, ואם כן כאשר אדם מתפלל על חולה, הרי על ידו של החולה נגרמת למתפלל קירבה ודביקות בד' וזאת מחמת שמתפלל עליו, ונמצא שבזכות החולה מתעצמת הרוחניות של המתפלל. על כן זכות גדולה זו, היא אשר עומדת לחולה להבריא ולעמוד מחוליו.

ידיעת שם החולה קודם התפילה

כאשר היו מעתירים בתפילה על חולה, היה מקפיד שהציבור יידע

עוד קודם התפילה את שם החולה, מחמת שסבר שכאשר אדם יודע על מי הוא מתפלל, אזי התפילה נישאת יותר מעומק הלב.

משך זמן ארוחת הבוקר וברהמ"ז

פעם התבטא ר' אל'ה ב'ועד' שמסר לבני הקיבוץ בישיבה, כי "ארוחת הבוקר אמורה לארוך לא יותר מרבע שעה. חמש דקות עבור האכילה ועשר דקות לברכת המזון"... הבחורים ששמעו זאת, לא התאפקו וצחקו מעט מהדברים, אולם ר' אל'ה לא הבין מדוע הם צוחקים ואף שאל: "האם אתם צוחקים כי חמש דקות זה מדי הרבה זמן? פשוט יש לי שיניים תותבות ואורך לי זמן לאכול...". ואכן דבריו נאמרו ברצינות הרבה ביותר, ומבחינתו לא היה בדבר שום שמץ של גוזמא.

אבות תיקנו להתפלל ג"פ ביום

באחת משיחותיו ביאר ר' אל'ה אודות מה שקבעו לנו להתפלל שלש פעמים ביום. בדבריו שאל מה חידשו יצחק אבינו ויעקב אבינו בתקנת תפילות מנחה וערבית, יתר על מה שתיקן אברהם אבינו בתפילת שחרית, ועל כך השיב במשל לאדם המשוחח בטלפון, באשר מכשיר הטלפון עצמו אין בו מאומה, ורק על ידי חיבור החוטים וגלי הקול, אזי נשמע דיבורו במקום אחר. כך תיקנו לנו האבות הקדושים כי באותם שלשה זמני התפילות, אזי ישנו קשר וחיבור מיוחד עם הקב"ה, ועל ידי תפילותינו שומע אותנו ד' מיד.

הרגשת פחד בעת הדיבור עם הקב"ה

בשיחה הסביר ר' אל'ה את הבקשה הנאמרת קודם תפילת שמונה עשרה בפסוק "ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", בהקדימו מעשה שארע לאחר בניית מסילת הברזל הארוכה לנסיעת הרכבת מרוסיה עד יפן, מאורע שהיה לשיחה בפי כל בעולם כולו. בניית המסילה הרימה את קרנה של רוסיה בעולם כולו, והוחלט להעניק מדליית כבוד מיוחדת למהנדס המסילה, בטקס מיוחד שיתקיים בארמונו של הצאר ניקולאי. בהגיע היום המיועד, הגיע המהנדס לארמון המלוכה, ומיד כאשר דרך על מפתן החדר בו ישב ניקולאי, נכנסו בו חרדה ופחד מאימת המלכות ומיד נפל מתעלף, ואף לאחר שהתעורר מעלפונו, נותר אילם ולא יכול היה לדבר מאומה עד סוף ימיו.

אמר על כך ר' אל'ה, אם כך במורא מלכות בשר ודם, בוודאי ובוודאי יש ללמוד על מורא מלכות שמים. זאת אנו מבקשים קודם תחילת תפילת שמונה עשרה "ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך". אם היינו חשים מה אנו עושים בשעה שאנו ניגשים לדבר עם מלך מלכי המלכים הקב"ה, צריך היה להיכנס בנו פחד ממורא והדר המלכות, עד שלא היינו מסוגלים לפצות את פינו ולדבר, על כן אנו מבקשים שיעזור לנו ד' שנוכל לפתוח את פינו ולהתפלל.

תפילה עם דמעות

בשיחה, כאשר רצה לעורר על כוחה של תפילה עם דמעות, סיפר מעשה שארע במרנא ה"חתם סופר" זצוק"ל:

באחד הימים, בעת שמסר את השיעור לתלמידיו, נכנס נער כבן שבע עשרה אל החדר, ובעוד שלבושו היה כמו של אחד מהשוק

ולא כבן ישיבה, ניגש ל"חתם סופר" וביקש להצטרף לשומעי השיעור.

שאלו ה"חתם סופר": "למדת גמרא?" הלה השיב בשלילה. שוב שאלו: "משניות למדת?" ושוב השיב בשלילה. שאלו עוד: "חומש למדת?" והשיב בחיוב.

התלמידים ששמעו את הדו-שיח בין הנער לרבם, גיחכו בחשבם - וכי בחור שלא למד אפילו משניות, יוכל להצטרף לשיעור? אולם מיד סימן להם החת"ס שלא יצחקו מאומה, ולנער הורה שלמחרת היום יבוא שוב והוא יסדר לו בחור שילמד עמו משניות. ואכן למחרת הגיע הבחור והחת"ס סידר לו חברותות ללימוד המשניות, כאשר בכל שעה ילמד עמו בחור אחר, ואכן כך היה, ובמשך היום כולו למד בחברותות. למחרת היום כאשר בא ללמוד שוב, התגלה ששכח את כל מה שלמד ביום האתמול, ונדרש היה לשוב ולשנן עמו את אשר למדו כבר, אולם הבחור לא הרפה והשקיע מאמצים רבים להבין ולהשכיל את הנלמד. לא חלפה תקופה ארוכה, ולפתע נראה היה לעין כל כיצד הבחור עולה ומתעלה ורוכש לו קניינים רבים בתורה.

כאשר פתחו את הסידור בו התפלל אותו בחור, הבחינו כי בברכת "אהבה רבה" בה אנו מתפללים להצליח בלימוד התורה, היה הדף רטוב מדמעות ששפך שיאיר ד' את עיניו בתורה...

בהמשך השנים, לקחו ה"חתם סופר" לחתן עבור בת יתומה שגידל בביתו, ונחשב היה הדבר בעיני כל שנעשה לחתנא דבי נשיאה, ולאחר מכן אף מינהו לדיין בבית דינו.

סיים רבינו ואמר, רואים אנו כי אף אדם שהתקשה מאוד בהבנת התורה, מכל מקום מחמת שהתפלל מעומק ליבו ובכה בדמעות שליש, אזי נעשה לגדול בתורה!

שבת קודש

ערב שבת בקלם

בשיחותיו היה מרבה להוכיח ולהעיר על הרפיון המצוי בישיבות בימי ששי ושבת, והיה זועק ומתריע על כך שערב שבת נהפך ליום של בטלה רח"ל. וסיפר שבקלם היה נהוג בכל ערב שבת לערוך משמרות מתחלפות במהלך כל היום עד כניסת השבת, כדי שקול התורה ישמע בישיבה בלי הפסק.

שיחותיו בלילות שבת ובמוצ"ש

במשך כל שנותינו בישיבה, חשנו שאנו זוכים לישב בצילו של ארי המוסר, אשר דורות ראו עיניו. לדוגמא נפרט את סדר השיחות שהיה ר' אל'ה מוסר בשבתות. בליל שבת קודש, בין קבלת שבת למעריב, היה מוסר שיחה במשך כעשרים דקות, ובמוצאי שבת קודש קודם תפילת ערבית, היה מוסר שיחה במשך למעלה משעה. לאחר השיחה היה יורד בעצמו לפני התיבה לאמירת שני פרקי תהילים - "משכיל לדוד" ו"שיר המעלות ממעמקים" - פסוק בפסוק, כאשר הקהל כולו חוזר אחריו בהתעוררות גדולה. לאחר מכן התקיים 'סדר מוסר' במשך מחצית השעה, כשבסיומו התפללו תפילת מעריב ולאחריה היה ר' אל'ה מוסר עוד 'ועד'. בבחרותי כתבתי להוריי כי לאחר סדר זה של מוצאי שבת "הרגשנו כמו מלאכים"... [בני הישיבה היו נמנעים מנסיעה הביתה באמצע הזמן, כדי לא להפסיד שבת במחיצתו של ר' אל'ה, והיו מקפידים לנסוע אך ורק בשבתות הנדירות שבהן לא שהה

ר׳ אל׳ה בישיבה. בשבתות היו מגיעים לשבות בישיבה בחורים מכל קצות הארץ, שבאו לחוות שבת בצילו של ר׳ אל׳ה].

מראהו של "הסבא מקלם" בשבת

באחת משיחותיו בליל שבת סיפר: "עיני ראו ולא זר, כי מראהו של מורי ורבי מרן הסבא מקלם זצוק"ל בשבת קודש היה שונה בתכלית ממראהו בימות החול, כאשר קדושת השבת ניכרה על פניו שהיו אדומות יותר ומאירות באופן מיוחד. גם בשנותיו האחרונות, כאשר סבל מחוסר דם והיו פניו חיוורות תמיד, בכל זאת מכניסת השבת ועד יציאתה האדימו פניו כאש להבה, שלא כדרך הטבע".
פעם סיפר ר׳ אל׳ה שמראהו של הסבא מקלם בשבת היה שונה כ"כ ממראהו בימות החול, עד שפעם הגיע תלמיד חדש ל׳תלמוד תורה׳ בקלם, ובשבת הראשונה כשראה את הסבא מקלם, שאלני מי הוא הרב החדש שנוסף לצוות רבני הישיבה...

באחת השבתות הבחינו תלמידיו של הסבא מקלם זצוק"ל, כי דמותו נותרה כבשאר ימות השבוע ולא השתנתה כבכל שבת. כשנשאל על כך, השיב כי ביום שישי, סמוך לשבת קודש, הגיעה אליו הידיעה שמת אחד המשכילים הגדולים, שהיה מגדולי הלוחמים באידישקייט, ולעג בפומבי לבני הישיבות וללימוד המוסר, ו"מחמת הרחמנות שחשתי מהבושה הנוראה שתהיה לנשמתו על מעשיו בבואו לפני בית דין של מעלה, הפריע לי הדבר לקדושת השבת", ועל כן לא היו פניו אדומות ומאירות כבכל שבת.

ספר מוסר של שבת

היה מייעץ לבחורים ללמוד בשבת מוסר בספר "תומר דבורה", באמרו שזהו ספר מוסר שאינו מעורר את האדם לבכי ושברון לב, לכן אפשר ללומדו בשבת, משא"כ שאר ספרי מוסר שמעוררים לבכי. וכן כאשר נשאל: "באיזה ספר מוסר ללמוד בחול המועד", השיב שבתלמוד תורה בקלם למדו בחוה"מ בספר "תומר דבורה" בלא ניגון המוסר, כשם שלמדוהו בשבת.

טעם חדש למיעוט דיבור בשבת

מיעט מאוד לדבר דברי חולין בשבת, והיה מרבה לדבר בשיחות בליל שבת על קדושת השבת והזהירות מדברים בטלים. היה מרגלא בפומיה לצעוק את דברי הגר"א באיגרתו הידועה שכתב: "בקושי התירו לומר שלום בשבת"!

באחת משיחותיו אמר טעם נוסף לכך שאנו מוזהרים בשבת שלא לדבר דברים בטלים יותר מבחול [כנפסק בשולחן ערוך (סימן ש"ז ס"א)], וביאר דבר נפלא: "נאמר בפסוק "כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש". כיצד ברא הקב"ה את העולם, הוא לא בנה את העולם בידיים, אלא בדיבור, כדכתיב "בדבר ד' שמים נעשו", "הוא אמר ויהי הוא ציוה ויעמוד". לפי"ז עולה כי בששת ימי בראשית הקב"ה דיבר, וביום השביעי "שבת וינפש" - היינו שבשבת הפסיק לדבר. א"כ נמצא שעיקר השביתה של הקב"ה בשבת היה בדיבור. וא"כ פשוט שכשם שהקב"ה שבת בדיבור, כך אנו צריכים לשבות בדיבור". [א"ה: וכן מפורש בירושלמי (שבת, פט"ו ה"ג) דאיתא: "א"ר אבהו, שבת לד' - שבות כד', מה הקב"ה שבת ממאמר, אף אתה שבות

ממאמר" - שלא לדבר שיחת חולין, שאינן נצרכין לעסקי שבת - קרבן העדה, והובא בשל"ה (שבת, ס"ק ס"ג)].

הקפדתו ותביעתו של ר' אל'ה השפיעו כה רבות, עד כי בתקופתו היה נדיר לראות בישיבה ב"כפר חסידים" בחורים מפטפטים בשבת בדברי חולין, במהלך הסעודות ואפילו בחדרי הפנימיה.

ישיבה שנבנתה מחומרי-בניה ממפעל מחלל שבת

אמר בשיחה שכאשר בונים בית כנסת, צריך להקפיד מאוד שלא ישתמשו בחומרי בניה שנעשו באיסור חילול שבת ח"ו. והוסיף ואמר: "כאן [בכפר חסידים] רואים מרחוק את מפעל המלט בחיפה [הנקרא "נשר"] הפועל כל ימות השנה ממש [אפילו ביום כיפור] חוץ מיום חגם בלבד, רח"ל. מקום תורה שקונה שם מלט, אין לו עתיד!"

לאחר השיחה ניגשו אליו בחורים ושאלוהו: "והרי ישיבה מפורסמת פלונית לקחה את המלט לבנינה ממפעל זה...?!". רבינו זקף את ראשו, דפק בידו על הסטנדר ואמר באופן נחרץ: "די בנין ווערט צו שמעטערט ווערן [בנין הישיבה יתרסק]!"

עבודת הימים הנוראים

זעקת הא-ל-ו-ל

השיחה הראשונה בחודש אלול, התחילה באמירתו הידועה והנוקבת של מרנא רבי ישראל סלנטר זצוק"ל, שאמר: "כל השנה צריך להיות כמו בחודש אלול, אבל אלול - זה הרי בכל זאת א-ל-ו-ל!", כאשר את המילה "אלול" אמר בזעקה שהרעידה את כל כתלי הישיבה, עד אשר היו בחורים רבים פורצים בבכי מאימת הדין.

זכורני שנה אחת, שכאשר הבחורים החלו לבכות בקול, ר' אל'ה נעצר לרגע, ואז השתרר שקט, ור' אל'ה המשיך וזעק בקולו המרטיט: "כן כן, מותר לבכות, אל תתביישו, תמשיכו לבכות...!" וגעו כל בני הישיבה בבכי סוער, ומתוך הבכי הנורא שמעו את ר' אל'ה זועק בקולו הארי: "אלול זה לא עוד חודש מחדשי השנה, זה א-ל-ו-ל...!!!"

"אלול" במחיצתו של ר' אל'ה

בכל ימי ההכנה לראש השנה, חשנו והרגשנו במחיצתו של ר' אל'ה מהי אימת הדין. בכל השיחות בחודש אלול היה ממחיש בחוש את המשפט הנורא וחרדת הדין, והיה מעורר את בני הישיבה להתעלות עצמית, לעשיית חשבון נפש ולהתבוננות פנימית. רבים מבני הישיבה קיבלו על עצמם "תענית דיבור" מר"ח אלול עד מוצאי יום הכיפורים.

מי שהיה רואה את הילוכו של ר׳ אל׳ה בימים קדושים אלו, והביט והתבונן בו, יכול היה לראות בחוש את פחדו הרב ואימת הדין והמשפט, והיה נסחף יחד עמו לתוך ״אוירת הא-ל-ו-ל של ר׳ אל׳ה״.

ימי השבוע האחרון - תיקון כל יום מימות השנה

בשבוע האחרון של השנה, נשא שיחה מדי ערב בהיכל הישיבה, ולפניה מסר כעין ׳הקדמה׳ כיצד לזכות ביום הדין, וכה היו דבריו בפעם הראשונה ששמעתי ממנו כך, אשר הותירו עלי רושם עז עד היום הזה: ״היום יום חמישי האחרון לפני ראש השנה תשכ״א. יהיו לנו בס״ד עוד הרבה ימי חמישי, אבל בשנת תש״כ לא יהיה עוד יום חמישי. חז״ל אומרים כי ״שב יום אחד בשנה, כאילו שב כל השנה״, ואפשר ביום זה לתקן את כל ימי חמישי של כל השנה שחלפה״, ואז פתח בשיחה.

כסדר זה חזר כל יום ויום ממש עד ראש השנה. קודם השיחה היה אומר ״היום יום פלוני האחרון וכו׳״, ולאחר השיחה היה יורד לפני התיבה לאמירת שני פרקי תהילים פסוק בפסוק בהשתפכות הנפש, ולאחר מכן שימש גם כש״ץ לתפילת ערבית. ההרגשה היתה ממש כמו בזמן מעריב של יום כיפור!

קודם השיחה בליל שישי אמר כי ביום זה אפשר לתקן את כל הביטול-תורה שנגרם בערבי שבתות, וקודם השיחה שנשא בליל שבת קודש עורר על כך שאפשר לתקן בשבת את כל העבירות וחילולי השבת שנגרמו בשבתות השנה.

ביום האחרון ערב ראש השנה, היה אומר שאפשר לתקן את כל

השנה כולה, ולכן חייבים לעשות מאמצים מיוחדים גם בתפילות של יום זה, שיהיו כראוי. המעריב האחרון של השנה יתקן את כל תפילות המעריב של השנה, וכן תפילת שחרית וכן תפילת מנחה של ערב ראש השנה.

שיחות אלו עוררו אותנו, בני הישיבה, לנצל כראוי ימים קדושים ומיוחדים אלו.

שיחה נוקבת על מעשה שאירע לאחר אמירת "תשליך"

ביום ראש השנה, קודם התקיעות, היה ר' אל'ה נושא דברי כיבושין, אשר נשמעו באימה וביראה ברתת ובזיע. זכורני ששנה אחת, כאשר שבו בני הישיבה מ'תשליך' אחר תפילת המנחה של יום ראשון דראש השנה, אחזה בכמה מהם עליזות והם הילכו בריקוד. (אגב, ר' אל'ה עצמו לא היה הולך לאמירת 'תשליך', וכפי שנהגו בתלמוד תורה דקלם). ר' אל'ה שהבחין בדבר, אחזתו בהלה, והודיע שבליל שני דראש השנה ימסור שיחה קודם תפילת ערבית, ואף ביקש מהגבאי שיותיר את הלוקסים כבויים עד אחר השיחה, משום שחפץ הוא לדבר כשבית המדרש חשוך.

ואכן עם כניסת יום שני דראש השנה, נשא ר' אל'ה ממוסריו, וכה היו דבריו: בתפילת "ונתנה תוקף" אנו אומרים "כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו". ידועים דברי הגמרא בראש השנה (י"ח, א') "בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון, מאי כבני מרון הכא תרגימו כבני אמרנא", וביאר רש"י מהו "כבני אמרנא - ככבשים שמונין אותן לעשרן ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן שאין יכולין לצאת כאחד". אמר על כך מרן רבי איצל'ה בלאזר זצ"ל כי כאשר

חפץ הרועה למנות את בהמותיו בכדי להפריש מעשר בהמה, מעביר הוא כבש אחר כבש במקום צר, ועל כל כבש עשירי מניף מקל הצבוע באדום, וכך יודע הוא שבהמה הצבועה בפס אדום הרי היא למעשר. "אם הבהמה העשירית היתה יודעת", אמר רבי איצל'ה, "כי על גבה ישנו הפס האדום, בוודאי ובוודאי היתה נכנסת לבריכת מים בכדי לנקות עצמה מהפס האדום וכך להעלים מהרועה את העובדה שהיא הבהמה העומדת לשמש כמעשר. על כל אחד ואחד לחשוש ולפחד שמא בראש השנה נצבע הוא בפס אדום, אם בחיים, אם בחכמת התורה, אם בבריאות, אם בפרנסה, אם בשידוכים, אם בנחת מהילדים ובכל דבר וענין".

וסיים ר' אל'ה בקול בוכים: "בימים אלו שבין ראש השנה ליום הכיפורים, צריכים אנו להטביל את עצמנו בים של דמעות, לבכות ולהתחנן להוריד את הפס האדום שאולי ח"ו נגזר עלינו, ובמקום זאת בחורים רוקדים כשחוזרים מ'תשליך'... הרי זה כמעשה הכבשים שאחר שהרועה צבע אותם בפס אדום, ממשיכים הם לרקוד ולקפץ יחד עם כל הבהמות"...

שיחותיו ובכיותיו בר"ה ויו"כ לרפואתו של ראש הישיבה

בשנה הראשונה ללימודי בישיבה בכפר חסידים, שררה אוירה קשה בישיבה, כיון שראש הישיבה מורי ורבי מרן הגרא"א מישקובסקי זצ"ל חלה מאוד ונפל למשכב, ובמשך כל הקיץ של שנת תש"כ לא יכול היה להופיע בישיבה. בראש השנה תשכ"א, קודם ה'תקיעות', עלה המשגיח ר' אל'ה על מעלות ארון הקודש כדי לשאת דברי כיבושין כבכל שנה, אולם במקום לומר דברי מוסר והתעוררות

לתשובה כהרגלו, הקדיש את דבריו למצבו הקשה של ראש הישיבה רבי אליהו.

מתוך בכיות נוראות זעק ר׳ אל׳ה בניגון הספד: ״ראש הישיבה חולה כבר חצי שנה ואינו מוסר שיעורים, מיום ליום הוא נחלש ואינו יכול כבר לקום מהמיטה!״, כשהוא מוסיף: ״ראש הישיבה הוא אדם גדול, פוסק, מיחידי הסגולה ומגדולי התורה שבדור, ומרן החזון איש כבר אמר עליו לפני שנים שהוא אדם גדול. רבונו של עולם, כלל ישראל צריך אותו ובפרט אנחנו בני הישיבה. אנחנו צריכים את הרב שלנו! שלח לו רפואה שלמה שישוב במהרה לישיבה למסירת השיעורים!״. בתום דבריו המעוררים, פתח ר׳ אל׳ה את ארון הקודש וזעק בקול בוכים: ״אבינו מלכנו שלח רפואה שלמה לחולי עמך״! ״אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו״! כאשר כל ציבור בני הישיבה והמתפללים חוזרים אחריו בבכיות נוראות. המעמד היה נורא הוד ונעשה המקום לחרדת א-לוקים.

אף ביום הכיפורים, אשר חל באותה שנה בשבת קודש, שב ר׳ אל׳ה ועורר על החובה להעתיר בתפילה ובתחנונים לרפואתו של ראש הישיבה. בדרשתו הקבועה אחר ״כל נדרי״ אמר: ״על אף שביום הכיפורים שחל בשבת אין אומרים ״אבינו מלכנו״, אך היות שראש הישיבה שרוי במצב של פיקוח נפש, חובה להתפלל עבורו״, ובהוראתו התחננו בתפילות מעריב ושחרית באמירת ״אבינו מלכנו שלח רפואה שלמה לחולי עמך״, ״אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו״.

בינו נא זאת: ר׳ אל׳ה היה באותם ימים כבן תשעים שנה, וראש הישיבה מרן הגרא״א מישקובסקי היה כבן ארבעים שנה, כך שמבחינת גילו היה יכול הוא להיות נכדו, אולם למרות זאת דיבר

עליו ר׳ אל׳ה בהפלגה נוראה ובהערצה רבה. ואכן בס״ד קם ראש הישיבה מחוליו, כאשר בחנוכה של אותה השנה כבר שב למסירת השיעורים, ובהמשך השנים אף נולדו לו עוד כמה ילדים, ונוספו לו שנות חיים עוד יותר מעשרים שנה.

מליץ אחד - קביעות לימוד המוסר

פעם בדרשת ליל יום כיפור, בין ״כל נדרי״ למעריב, אמר כך: ״היום אמרנו בסדר כפרות: ״אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף, להגיד לאדם ישרו, ויחוננו, ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר״. וצריך ביאור, איך יתכן שיהיה אדם שאין לו הרבה זכויות ויש לו אלף מקטרגים, ויבוא מלאך אחד, יהפוך את הכל לטובה ויהיה מליץ יושר עליו? והביאור, שה״מלאך״ הזה הכוונה למלאך שנוצר ממצוה אחת, דהיינו שאדם יקבל על עצמו בלב שלם לקיים מצוה אחת בכל מחיר, בכל לבו ונפשו, במסירות נפש, זה יכול להוציאו מהמצב הכי גרוע״. ואז סיים בקול בוכים ואמר: ״קינדערלאך, אני מתחנן בפניכם שכל אחד יקבל על עצמו בגדר ׳קבלה׳ ללמוד מוסר בכל יום עשרים דקות לכל הפחות, חוק ולא יעבור, ללמוד כל יום למשל ספר ״מסילת ישרים״ בכל הלב, זה יצילכם מכל המקטרגים. וזו הכוונה ״אם יש עליו מלאך [מליץ אחד מני אלף] להגיד לאדם ישרו, ויחוננו״, וזה יצילו מרדת שחת״. [זכורני שהיה בחור כשרוני בישיבה שעד אז לא למד ברצינות כלל, ואמר לי באותו ליל יום כיפור לאחר מעריב: ״הרגשתי שר׳ אל׳ה הוציא לי את הנשמה ושם לי נשמה אחרת. הרגשתי שהשתניתי לגמרי מן הקצה אל הקצה״].

שיחתו המרטיטה קודם נעילה

קודם תפילת נעילה, עמד רבינו לפני ארון הקודש ואמר שיחה קצרה ומרטיטה, וז"ל: "בואו יחד נעשה תשובה, לא ניכנע לעצת היצר שנותן לנו לחשוב שכעת, בסוף הצום, כבר אין לנו כח לעשות תשובה, באו נתחנן אל ד' שיפתח לנו את הלב, שיתן לנו לב חדש שיעוררנו לחזור בתשובה שלמה ואמיתית". ואז הרים את קולו ושאג מנהמת לבו: קינדערלאך, אני מבקש מכם, אל תתביישו, אנא תצעקו אל ד', תבכו! תבכו! שערי דמעות לא ננעלו! תצעקו יחד איתי את הפסוק: "לב טהור ברא לי אלוקים, ורוח נכון חדש בקרבי"! [תהילים, נ"א י"ב]. וכל בני הישיבה יחד החלו לזעוק את הפסוק "לב טהור" עד כלות הכוחות, מתוך בכי נורא ומרטיט, ומעל כולם נשמע קולו האדיר - החוצב להבות אש - של ר' אל'ה, שבקע רקיעים והרעיד את ליבותיהם של תלמידי הישיבה.

המעמד היה נורא הוד ונעשה המקום לחרדת אלוקים. היו אף בחורים שקולם נשנק וליבם נשבר, ולא הצליחו להשלים את אמירת הפסוק, והניחו את ראשיהם על הסטנדר... עד שר' אל'ה החל בקול רם באמירת "אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה" של תפילת נעילה.

מעלת תפילת הנשים בביתן

אמר [ב'ועד לחתנים'] "הנשים שאין באפשרותן ללכת להתפלל בבית הכנסת בימים הנוראים - מאחר שמטפלות בילדיהן הקטנים, תאמרו להן שקיבלתי מרבותי, שאינן צריכות להרגיש חלישות הדעת בשל כך, כיון שלתפילתן בבית יש צינור ישיר העולה למעלה מיד לכסא

הכבוד, ואינן זקוקות כלל לכל האוירה המרוממת של התפילות בבית הכנסת ברוב עם בכדי שתפילתן תעלה למעלה".

לימוד קבלה, רוח הקודש והלומות

לימוד קבלה

היה לומד בזוהר ובספרי קבלה בקול רם ובלהט, בכל יום אחר הצהרים או בלילה בשעה מאוחרת. [כאשר הגעתי לחדרו בשעה מאוחרת כדי לישון עמו, וראיתיו לומד בספרי קבלה סמוך לאמירת "תיקון חצות", הראני את המדף שעליו עומדים ספרי הקבלה, ואמר: קח מכאן ספר ותלמד בו! אולם אמרתי לו שטרם סיימתי את כל תורת הנגלה, ואיני רוצה עדיין ללמוד קבלה].

מציאת הגנב ע"י 'שמות הקדושים'

אספר מעשה נורא. דבר ידוע לכל שר' אל'ה זכה לרוח הקודש ולגילויים מיוחדים, אולם זאת זוכר אני שהיתה תקופה בישיבה בה נגנבו חפצים מחדרי הפנימיה וסכומי כסף מכיסי הבחורים, וככל שניסו לעלות על זהותו של הגנב, לא עלתה בידם. בשיחה שמסר ר' אל'ה באותו השבוע, אמר כך: "לאחרונה יש כאן בישיבה גניבות, אני יודע שהגנב הוא אחד מהבחורים. אני מבקש כי הבחור שגנב, יבוא ויודיע לי על כך בשקט, ודבר זה יחסוך לי להשתמש ב'שמות' הקדושים לחינם"... ואכן, כבר למחרת היום הגיע אליו הבחור שנכשל בגניבה והודה במעשיו, השיב את החפצים וסכומי הכסף לבחורים, ונעלם מהישיבה.

חלום על ספר תורה שנשרף

בליל שבת קודש, ט"ו מרחשון תשי"ד, הלילה בו נפטר מרן ה"חזון איש" זצוק"ל, חלם ר' אל'ה שרואה ספר תורה נשרף. בשבת בבוקר סיפר זאת לתלמידיו הקרובים בישיבה ב"זכרון יעקב", ואמר להם שמסתפק האם צריך להתענות "תענית חלום", וערך "הטבת חלום" בפני שלושה בחורים.

במוצאי שבת הגיעה לישיבה השמועה הנוראה שה"חזון איש" נפטר בליל שבת, ומיד הבינו את פשר החלום הנורא.

פרץ בבכי ביו"כ על פטירת הגרי"ז

בערב יום כיפור בשנת תש"כ, מרן הגרי"ז מבריסק זצוק"ל היה חולה מאוד, והתפללו לרפואתו בכל בתי הכנסת והישיבות. בדרשה שלפני נעילה, שבה היה רגיל תמיד לדבר על ענין התשובה, חרג ר' אל'ה ממנהגו והקדיש את הדרשה לדברי חז"ל בענין "מיתת צדיקים מכפרת", ואמר שלפעמים אדם זקוק לקרבן לכפרת עוונותיו, לפעמים עיר שלמה זקוקה לכפרה, ולפעמים כל כלל ישראל זקוק לכפרה... ופרץ בבכי מר. התחושה בליבות הבחורים - לגבי שלומו של הגרי"ז - היתה קשה מאוד, ואכן במוצאי יום כיפור מיד לאחר הבדלה, הגיעה לישיבה השמועה הנוראה שהגרי"ז נפטר עם דמדומי חמה של ערב יום כיפור, ויהי לפלא! ר' אל'ה ברוח קדשו ידע כי הרב מבריסק כבר נפטר.

גורל הגר"א

הרחקת בחור מהישיבה

סיפר שכאשר כיהן כראש ישיבת "אור תורה" בקלם, היה לו ספק האם לזרוק מהישיבה בחור שנתפס בעוון חמור, וחשש שחבריו יושפעו ממנו. הוא נסע לראדין בכדי להתייעץ עם מרן החפץ חיים זצוק"ל בנידון, ומפני חומרת הענין פסק החפץ חיים שיש לערוך "גורל הגר"א". החפץ חיים בעצמו ערך את הגורל, ועלה הפסוק "ובערת הרע מקרבך".

מקום מגורים

סיפר שבתקופת כהונתו כראש הישיבה בקלם, הוצע לו [כעשר שנים לפני פרוץ מלחמת העולם השניה] לעבור לגור בלונדון, כדי לשמש בה כראש ישיבת "עץ חיים", אולם היו שהמליצו לו לעלות לארץ ישראל. לנוכח ספיקותיו החליט לעשות "גורל הגר"א", ועלה לו הפסוק בפרשת ויגש "אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלך גם עלה", והבין שמן השמים רוצים שיעבור ללונדון, ורק לאחר מכן במשך השנים יעלה לארץ ישראל.

שידוכים

פעם קיבל בערב שבת מברק מנכדו שהתגורר באמריקה, ובו שאלה האם לגשת להצעת שידוך מסויימת שהוצעה לו. ר' אל'ה רצה

לערוך "גורל הגר"א", אך מאחר שעדיין לא היה במקוה, לא רצה לעשות את "גורל הגר"א" בעצמו, ולכן ביקש ממני לערוך את הגורל. לאחר שפירט את התנאים לעריכתו, וכן את הסכנה למי שאינו מציית לפסק העולה מהגורל, הדריך ולימד אותי את הסדר המדוקדק שקיבל בעצמו ממרן החפץ חיים זצוק"ל. ניסיתי מאוד להתחמק מכך, אך ר' אל'ה לא ויתר, ובגורל עלה הפסוק בישעיה "סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו". ר' אל'ה הורה לנכדו שלא לגשת לשידוך הנ"ל.

אשכבתיה דרבי

מו"ר ר' אל'ה נפטר בכ' באלול תש"ל. בני המשפחה ביקשו להודיע למו"ר מרן האבי עזרי זצוק"ל על פטירתו ולבקש ממנו שיספידו, ושלחו את אחיינו של ר' אל'ה, הגאון רבי חיים אהרן טורצ'ין זצ"ל ראש ישיבת מצויינים, להתקשר אליו. השיב לו מרן: "הייתי רוצה מאוד לכבדו ולהגיע לירושלים להספיד, אבל בדיוק היום חל היאר-צייט הראשון של הרב מפוניבז', הגרי"ש כהנמן זצוק"ל, ובישיבה עורכים מעמד זכרון לזכרו, ואני מחוייב קודם לישיבה!". מסע ההלויה יצא מביתו בבית וגן בירושלים להר הזיתים, והספידוהו מו"ר מרן הגרא"א מישקובסקי זצוק"ל אב"ד וראש ישיבת "כפר חסידים", מרן הגר"ח שמואלביץ זצוק"ל ראש ישיבת מיר, ומרן הגר"מ חברוני זצוק"ל ראש ישיבת חברון, וכן חתנו הג"ר קלמן פינסקי זצ"ל.

הספדא דרבי

בתוך דברי ההספד של מו"ר מרן הגרא"א מישקובסקי זצוק"ל, אמר כך: "מרן רבי ישראל סלנטר זכרונו לברכה היה אומר על הפסוק "כי נער ישראל ואוהבהו" (הושע י"א, א'), כי הקב"ה אוהב את עם ישראל כיון שהם בבחינת "נער", אשר אופן לימודו במרץ ובהתמדה עם כל הברען והפרישקייט, וזאת הקב"ה דורש מאתנו, שגם בשנות הזקנה והשיבה נמשיך ללמוד ולעבוד את הקב"ה עם כל הפרישקייט, ולקיים את כל המצוות עם ברען כנער צעיר".

הוסיף הרב מישקובסקי והדגיש נקודה מפליאה ואמר: "הרי רוב האנשים, כאשר מגיעים לגיל שבעים או שמונים יוצאים הם לפנסיה,

אבל ר׳ אל׳ה, כאשר הגיע לארץ ישראל (בשנת תש״י) היה כבר מעל גיל שבעים, והיה בדעתו לעבוד את קונו בארץ הקודש כאדם פרטי. הוא היה כבר אחרי כיובל שנות הרבצת תורה ויראה בקלם ובאנגליה, בהם העמיד תלמידים ותלמידי תלמידים גדולי תורה ויראה, אבל אז הוא התחיל את החיים מחדש כמו נער צעיר, ונטל על עצמו להקים עמלה של תורה ועבודת ד׳ בקרב צעירי הצאן בארץ הקודש! הוא הלך בארץ לא זרועה ב״זכרון יעקב״ וב״כפר חסידים״, ובמשך קרוב ל-18 שנה השפיע תורה ומוסר והעמיד דור שלם של תלמידים. הוא מסר מאז עוד מאות רבות של ״שיחות״ בישיבה ובמקהלות עם, שיצרו חריש עמוק בכל עולם התורה ומבקשי ד׳. שיחותיו היו נאמרות בלהט ובהתרגשות מתוך ברען מופלא, כאשר הוא עצמו עלה והתעלה והתקדש עוד ועוד בעבודת בוראו והעלה עמו את כולם, באש קודש של תורה ועבודה עם כל השטייגען וההתחדשות ועם כל הכוחות כנער צעיר כפשוטו ממש! רבותי, עומדים אנחנו לפני מיטתו של זקן הדור רבינו הגדול ר׳ אל׳ה, שאמנם בגילו היה ״זקן״ מופלג למעלה מגיל 90 שנה, אבל היתמות היא עצומה, שכן הוא היה כמו אברך צעיר ורענן בתוקף עבודתו והשפעת רוממותו, כארי יתנשא, שעליו הנביא אומר ״כי נער ישראל ואוהבהו״״.

וסיים: ״רבינו ר׳ אל׳ה קיים בעצמו ״נקי יהיה לביתו שנה אחת״! בשנה האחרונה לפני הסתלקותו הסתגר בביתו בינו לבין קונו, כדי להכין את עצמו לקראת שובו אל אלוקיו, נקי וטהור, עד שכעת בחודש אלול הגיעה דביקותו בד׳ לשיא השיאים, ובפתע פתאום חזרה נשמתו לצור מחצבתה בקדושה ובטהרה״.